

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΚΑ΄.

ΜΑΡΤΙΟΣ 1958

ΑΡΙΘ. 189

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ;

Ἡ λέξις «Kultur» προέρχεται ἀπὸ τὸ λατινικὸ cultura, ποὺ σημαίνει τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς καὶ κατ' ἐπέκτασιν τὴν ὁποιαδήποτε καλλιέργεια ἢ ἐξευγενισμό. Τὸ λατινικὸ ρῆμα colere σημαίνει γεωργῶ, ἀναπτύσσω, περιποιοῦμαι, φροντίζω. Ὅλες οἱ παραλλαγές τοῦ ὄρου Kultur δηλώνουν τὴν ἀνύψωσι ἐπάνω ἀπὸ μία πρωταρχικὴ φυσικὴ κατάστασι. Φανερόνουν ἐπίσης ὅτι ὁ ὄρος Kultur ἀναφέρεται τόσο στὴν προσπάθεια τῆς καλλιέργειας καὶ τοῦ ἐξευγενισμοῦ (Körporkultur), ὅσο καὶ στὸ ἐκάστοτε ἀποτελεσμα αὐτῆς τῆς προσπάθειας (Obstkulturren).

Ἄν καὶ ἐδῶ ὁ πολιτισμὸς ἐμφανίζεται ὡς ἀνθρώπινο ἔργον, κατ' ἀντίθεσι πρὸς τὸ ἀπλὸ δημιούργημα τῆς φύσεως, δὲν πρέπει μὲ κανένα τρόπο νὰ παρασυρθοῦμε καὶ νὰ φαντασθοῦμε ὅτι ὑφίσταται διαχωριστικὴ καὶ ἀπόλυτη ἀντίθεσις ἀνάμεσα στὸν πολιτισμὸ καὶ τὴ φύσι. Ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὶς βασικὰς κεντρικὰς ἀπόψεις τῆς μορφολογίας τοῦ Γκαίτε, τὸ ὅτι παραδέχεται καὶ τὴν τάσι πρὸς τὰ ἄνω, τὴν τάσι τῆς δημιουργίας ὑψηλοτέρων καὶ ἀνωτέρων μορφῶν, ὡς μίαν ἀπὸ τὶς μεγάλας «φυσικὰς τάσεις» — ἂν καὶ αὐτὴ ἢ τὰς χαρακτηρίζει κυρίως τὸν πνευματικὸ βίον τοῦ ἀνθρώπου, καὶ εἰδικότερα τὴν πολιτιστικὴ καὶ δημιουργικὴ του δρασί: τὴ δημιουργία του στὴν τέχνη, στὴν ἐπιστήμη, στὴν κοινωνικὴ ζωὴ, τὸ ἐπινοητικὸν του πνεῦμα στὴν τεχνικὴ, τὴν ἰκανότητά του στὸ νὰ ἐπιλύῃ προβλήματα, θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ, ἀκόμη καὶ τὴν ἰκανότητά του νὰ

ἀνευρίσκῃ ὅλες τὶς κατευθύνσεις καὶ σχέσεις ποὺ διέπουν τὴν προσωπικὴν ζωὴ καὶ τὴν καθαρὴν ὑποκειμενικότητα, τὶς ψυχικὰς ἀνάγκας καὶ δυσκολίας.

Μὲ τὴν εἰς βάθος διαφώτισιν τῆς ἐννοίας τῶν «ἀξιών», τῶν αἰσθητικῶν, ἠθικῶν, πνευματικῶν, θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος, ἀνεκαλύφθη ἡ κατηγορία ἐκείνη ἢ ὁποία ὑπέσχετο νὰ παρουσιάσῃ καὶ τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ κυρίως αὐτές, κατὰ τρόπον τελείως νέον. Ἦταν πλέον γνωστὸ ὅτι κάθε «πολιτιστικὴ» ἐκδήλωσις, κάθε δημιουργία τοῦ «πολιτισμοῦ», ἐχαρακτηρίζετο ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἐπραγματοποιουῖσε ἢ τουλάχιστον ὅτι ἐπεδίωκε μίαν «ἀξίαν», ὅτι ἀνεφέρετο ἐντελῶς ἰδιαίτερα σὲ μίαν ἀξίαν, στὴν ἀξίαν τοῦ «ἀληθοῦς» στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ γνῶσι, στὴν ἀξίαν τοῦ «ὠραίου» στὴν τέχνη, στὴν ἀξίαν τοῦ «καλοῦ» στὴν ἠθικὴν ζωὴν, τὸ δίκαιον, τὴν κοινωνία καὶ τὸ κράτος, στὴν ἀξίαν τοῦ «ἀγίου» στὴ θρησκευτικὴν σφαιρὰ.

Γιὰ νὰ γίνον «κατανοηταί» ἐκδηλώσεις τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως ἄλλωστε καὶ ὁποιαδήποτε ἄλλη «ἱστορικὴ» πραγματικότης, ἦταν ἀρκετὸ νὰ διαφωτισθοῦν οἱ ἀξίες καὶ οἱ σχέσεις τῶν ἀξιών ποὺ τὶς προσδιορίζουν. Μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς «ἀξίας» εἶχε ἐπέλθει σημαντικὴ προσέγγισις στὴν οὐσία τοῦ πολιτισμοῦ.

Μὲ τὴν ἐννοία τῶν ἀξιών ἐφωτίσθησαν νέες ὄψεις, χαρακτηῖρες καὶ ιδιότητες τῆς πραγματικότητος, ποὺ δὲν ἦταν δυνατόν νὰ ψηλαφηθοῦν, ν' ἀριθμηθοῦν, νὰ μετρηθοῦν, δὲν ἦταν δυνατόν νὰ γίνον ἀντιληπτές μὲ μόνην τὴ λογικὴν, ἀλλὰ μὲ τὸ

συναίσθημα και πού όμως ήταν το ίδιο πραγματικές όσο και οι άλλες. Και με τον τρόπο αυτό, ύστερα από ένα αιώνα νοησιαρχίας, έπηλθε ένας σημαντικός πλουτισμός του αισθήματος και της συνειδήσεως της πραγματικότητας, ακόμη και από την πλευρά της θεωρητικής, αλλά σοβαρᾶς αντιμετώπισεως της.

Ἄλλά, παρά την φαινομενικὴν ἐνότητα και τὴν ἐνότητα ἐκείνη πού θά ἔπρεπε νὰ συνδέη τις διάφορες ὄψεις και ἀπόψεις, ἀπεκαλύφθη ὅτι, στή σφαίρα τῆς ἐπιστήμης και ἰδίως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, στήν πραγματικότητα ὑπῆρχε ἕνα ἀθεράπευτο ῥῆγμα, μία διάστασις. Ἡ σχέσις τῶν ἀξιῶν με τὴ φυσικὴ τάξι, με τοὺς φυσικοὺς νόμους, εἶχε μείνει τελείως ἀσαφής. Ἔως τις ἡμέρες μας, οἱ δύο μεγάλες σφαῖρες τῶν φυσικῶν και τῶν πολιτιστικῶν ἢ πνευματικῶν ἐπιστημῶν, ἂν και σὲ διαφορετικούς βαθμούς, ἀνάλογα με τοὺς διαφοροὺς ἐκπροσώπους των, ἀπειλοῦσαν και ἐξακολουθοῦν ν' ἀπειλοῦν, ὅτι θά διαχωρισθοῦν τελείως ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Συνέβη ἀκόμη κάτι τὸ περισσότερο ἀθεράπευτο: ἡ μονόπλευρη «βιολογικοποίησης» τῆς καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ, με τὸ βιβλίον τοῦ Ὁσβαλντ Σπένγκλερ «Ἡ κρίσις τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ». Ὁ Σπένγκλερ ἐξεκίνησε ἀπὸ κάτι πού ἦταν ἤδη γνωστό, ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι μεγάλοι πολιτισμοὶ κατεστράφησαν. Ἄντι ὅμως, τώρα, ν' ἀναζητήση, με μίαν ἀκριβῆ ἱστορικὴ ἔρευνα, τις ἐκάστοτε και πιθανῶς πολὺ διαφορετικὲς συνθήκες αὐτῶν τῶν ἐπανελημμένων παρακμῶν, ὁ Σπένγκλερ ἐπραγματοποίησε ἀπλούστευσι, ἢ ὁποῖα κατ' ἀρχὴν και σις συνέπειές της ἐμφανίζεται πολὺ εὐλογοφανής. Ἐθεώρησε τὸν πολιτισμό, σὲ σύνολό του, ὡς ἕνα ζωντανὸ ὄν, ἀνάλογο δηλαδὴ πρὸς τοὺς βιολογικοὺς ὀργανισμοὺς. Οἱ πολιτισμοὶ εἶναι γι' αὐτὸν «ὄντα ὑψίστης τάξεως» (I. 28), εἶναι, με λίγα λόγια, οἱ «μεγάλοι ὀργανισμοὶ τῆς ἱστορίας» (I. 145) και μάλιστα με τὴν κατὰ γράμμα βιολογικὴ ἔννοια τοῦ ὄρου «ὀργανισμός». «Οἱ πολιτισμοὶ εἶναι ὀργανισμοὶ» (I. 139).

«Ὁ πολιτισμὸς γεννιέται τὴ στιγμὴ ὅπου μία μεγάλη ψυχὴ ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὴν πρωταρχικὴ ἔμφυχο κατάστασι τῆς ἀνθρωπότητος πού διατελεῖ σὲ αἰωνίως παιδικὴν κατάστασι, ὅπως ἡ μορφὴ χωρίζεται ἀπὸ τὸ ἄμορφο, τὸ καθωρισμένο και τὸ πρόσκαιρο ἀπὸ τὸ ἀτέραντο και τὸ διαρκές. Ἡ ψυχὴ αὐτῆ⁽¹⁾ ἀναπτύσσεται σὲ ἕδαφος μίας σαφῶς καθωρισμένης περιοχῆς, με τὴν ὁποία συνδέεται ἀναπόσπαστα ὅπως ἕνα φυτὸ. Ὁ πολιτισμὸς πεθαίνει, ὅταν αὐτὴ ἢ ψυχὴ πραγματοποιήσῃ ὅλες τις δυνατότητές της ὑπὸ τὴν μορφὴ λαῶν, γλωσσῶν, θρησκευτικῶν διδασκαλιῶν, τεχνῶν, κρατῶν, ἐπιστημῶν και ἐπανελθῆ πάλιν στήν πρώτη της κατάστασι τοῦ πρωταρχικοῦ ψυχισμοῦ. Μόλις ἐπιτευχθῆ ὁ σκοπὸς και ἡ ἰδέα, μόλις πραγματοποιηθοῦν και ἐκδηλωθοῦν πρὸς τὰ ἔξω ὅλες οἱ ἐσωτερικὲς δυνατότητες, ἔξαρνα ὁ πολιτισμὸς ν α ρ κ ῶ ν ε τ α ι, νεκρώνεται, τὸ αἷμα φεύγει, οἱ δυνάμεις ἐξαντλοῦνται — μεταβάλλεται σὲ Z i v i l i s a t i o n, σὲ τεχνικὸ πολιτισμό... Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα ὄλων τῶν κρίσεων στήν ἱστορία» (I. 142). «Κάθε πολιτισμὸς διατρέχει τὰ στάδια τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς» (I. 143) «Kultur» και «Zivilisation» — εἶναι τὸ ζωντανὸ σῶμα ἑνὸς ἐμφύχου ὄντος και ἡ μούμια του. Αὐτὴ ἢ διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ πρὸ και τοῦ μετὰ τὸ 1800 δυτικοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ» (I. 147). Ἔτσι, ὅπως διακρίνεται ὁ πραγματικὸς πολιτισμὸς ἀπὸ τὸν ἄψυχο, χωρὶς στυλ και καλλιέργεια, μηχανικὸ πολιτισμό, διακρίνεται και ὁ παλιῶς ἀνθρωπος τῆς ὑπαίθρου ἀπὸ τοὺς ἀστοὺς ἢ τὴ «μάζα» (I. 449). «Ἐκεῖνο πού ἐπικρατεῖ ἐδῶ, δὲν εἶναι πλέον στυλ ζωῆς, ἀλλὰ τὸ γοῦστο τῆς στιγμῆς, δὲν εἶναι τὰ πραγματικὰ ἦθη, ἀλλὰ οἱ πλαστοὶ τρόποι, δὲν εἶναι ἢ ἐκδήλωσις τῆς ψυχῆς ἑνὸς λαοῦ, ἀλλ' ἢ μόδα» (I. 129). Σ' αὐτὴ τὴν καρικατοῦρα τῆς σκληρύνσεως και τοῦ γήρατος περιλαμβάνεται κατὰ τὸν Σπένγκλερ και ὀλόκληρη ἢ τεχνικὴ. Ἡ διατύπωσις εἶναι ἀρκετὰ σαφής: ἦδη ἀπὸ τὸ

(1) Ἡ Kulturseele, ἢ «ψυχὴ τοῦ πολιτισμοῦ» ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ Σπένγκλερ. (σ. 6).

1800, ολόκληρη «ή ύπαρξις τῆς δυτικῆς Εὐρώπης» βρίσκεται, κατά τὸν Σπένγκλερ, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς παρακμῆς.

Στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου του ὁ Σπένγκλερ ἀναφέρει τὰ δύο ὄνόματα ἐκείνων στοὺς ὁποίους «ὀφείλει τὰ πάντα»: τοῦ Γκαίτε καὶ τοῦ Νίτσε. Στὸν Γκαίτε πιστεύει ὅτι ἠμπορεῖ ν' ἀποδώσῃ τὴ μέθοδό του. Ἄλλ' αὐτὸ εἶναι πλάνη. Ὁ παραλληλισμὸς τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἐξελίξεως ἑνὸς πολιτισμοῦ μετὰ τὸ αὐθύπαρκτον ἑνὸς φυτοῦ εἶναι πολὺ χονδροειδῆς, ἐπιπόλαιος καὶ ἐξωτερικὸς καὶ μετὰ κανένα τρόπο δὲν ἀνταποκρίνεται στὴ μορφολογία τοῦ Γκαίτε, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποία τὸ φυτό εἶναι μόνον μία μορφολογικὴ ἐνότῃς ἀνάμεσα σὲ πάρα πολλὰς ἄλλες. Στὴν περίπτωσι μάλιστα τῆς μεταβολῆς τῶν φυτῶν, τοῦ σχηματισμοῦ καὶ τοῦ μετασχηματισμοῦ, τῆς μεταμορφώσεως τῶν πραγματικῶν φυτικῶν μορφῶν, ὁ ἴδιος ὁ Γκαίτε ὑποχρεώθηκε νὰ ταχθῇ ἀντιμέτωπος μετὰ τὸν σύγχρονό του Kaspar Friedrich Wolff, τὸν ὁποῖον ἄλλωστε ἐκτιμοῦσε καὶ ὁ ὁποῖος, παρατηρῶντας μόνον τὴν ἐλάττωσι τῆς μορφῆς, ἐμίλησε γιὰ «βαθμαῖα ἐξασθένεισι τῆς φυτικῆς δυνάμεως», ἐκεῖ ὅπου ὁ Γκαίτε εἶδε τὸν ἐξευγενισμό, μετὰ τὴν ἔννοια διαμορφώσεως ἀνωτέρας μορφῆς, ἐπομένως τὴν τάσι τῆς ἀνυψώσεως. Δὲν εἶναι ὁ Σπένγκλερ, ἀλλ' ὁ Γκαίτε ποὺ εἶχε κίολας πρῶτος θεωρήσει τοὺς πολιτισμούς, τοὺς λαούς, τὰ ἔθνη καὶ, ἀκόμη περισσότερο, κάθε εἶδος κοινωνίας καὶ ἀνθρωπίνων σχέσεων «μορφολογικῶς», ὡς μορφές καὶ σχέσεις μορφῶν. Δὲν τὰ ἐθεώρησε ὅμως ὅπως ὁ Σπένγκλερ, μετὰ ἀντίληψι στενὴ, σύμφωνα μετὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν φυτικῶν ὀργανισμῶν, ἀλλὰ σύμφωνα μετὰ τὶς συνθήκες ποὺ ἰσχύουν εἰδικῶς γι' αὐτὰ.

Ὅταν ὁ Γκαίτε γράφῃ στὴν ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Zelter τῆς 14ης Ὀκτωβρίου 1816: «Σοῦ στέλνω τὴν ἀνατύπωσι τῆς μεταμορφώσεως τῶν φυτῶν... Ἄν κάποτε ἔχῃς ἡσυχία καὶ ξαναδιαβάσῃς τὴ μικρὴ αὐτὴ ἐργασία, στοχάσου τὴν συμβολικὰ καὶ σκέψου μαζὶ ὁποιοδήποτε ἄλλο ζωντανὸ ὄν, ποὺ ἐξελίσσεται μόνον του»,

ἐκφράζει ἀσφαλῶς μ' αὐτὸ τὴ γενικὴ ἰσχύ τοῦ μορφολογικοῦ νόμου, ποὺ ἰσχύει γιὰ τὰ φυτὰ καὶ γιὰ «ὁποιοδήποτε ἄλλο ζωντανὸ ὄν», ἰδιαίτερα δὲ γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ὅταν ὅμως, μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ἡ θεωρία τῆς μεταμορφώσεως φαίνεται νὰ παίρνῃ τὴ θέσι «προτύπου», «κανόνος», «βάσει τοῦ ὁποίου θὰ ἐκτιμῶνται καὶ θὰ μετρῶνται τὰ ὀργανικὰ ὄντα» (Zur Morphologie, Nacharbeiten und Sammlungen, 1820), αὐτὸ δὲν σημαίνει καθόλου, ὅτι θὰ ἰσχύῃ γιὰ τὶς ἀνθρώπινες κοινωνικὰς μορφές, γιὰ τοὺς λαούς καὶ τοὺς πολιτισμούς, ὅτι δὲν ἰσχύει οὔτε γιὰ τὰ εἶδη καὶ τὶς τάξεις τῶν φυτῶν. Ὅταν ἓνα φυτό φυτρῶνῃ, ἀναπτύσσεται, ἀνθίξῃ, μαραινέται καὶ χάνεται, αὐτὸ δὲν ἰσχύει κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ γιὰ ὁλόκληρο τὸ γένος, π. χ. τὴν *Gentiana* ἢ τὰ συγγενῆ τῆς εἶδη. Ἄλλ' ὅπου συναντᾶμε τέτοιου εἶδους «παρακμῆς» ἢ «ἐξαφανισμούς», αὐτοὶ γίνονται μᾶλλον κάτω ἀπὸ τελείως καθωρισμένους ἐξωτερικὰς συνθήκας καὶ ἐπιδράσεις, ὅπως καὶ στὶς ἀνθρώπινες κοινωνίες — καὶ ὄχι σὰν ἀποτέλεσμα ἑνὸς γενικοῦ καὶ κανονικοῦ μορφολογικοῦ νόμου ἀκμῆς καὶ παρακμῆς.

Ἄν πράγματι ὁ Σπένγκλερ μποροῦσε ν' ἀποδώσῃ τὴ μέθοδό του στὴ μορφολογία τοῦ Γκαίτε, ἀκόμη καὶ ἂν εἶχε στηριχθῇ γι' αὐτὸ μόνον στὴ «μεταμόρφωσι τῶν φυτῶν», θὰ ἔπρεπε, πρὶν ἀπ' ὅλα, νὰ λάβῃ ἀκριβῶς ὑπ' ὄψιν του τὴ διάκρισι ποὺ κάνει ὁ Γκαίτε ἀνάμεσα στὴν «ὀμαλή» ἢ «προοδευτικὴ» καὶ «ἀνώμαλη» ἢ «παλινδρομικὴ» καὶ «συμπτωματικὴ» μεταμόρφωσι, στὴν εἰσαγωγῇ τοῦ ἔργου.

Πρέπει νὰ προσεχθῇ, ὅτι, ἀπ' αὐτὰς τὶς τρεῖς ξεχωριστὰς μορφὰς τῆς μεταμορφώσεως, ὁ Γκαίτε χαρακτηρίζει κατηγορηματικὰ τὴν προοδευτικὴν ὡς ὀμαλή, ὡς ἐκείνην ποὺ μέσα τῆς ἐκφράζεται κατὰ τὸν σαφέστερο καὶ τελειότερο τρόπο ὁ νόμος τῆς διαμορφώσεως καὶ τῆς ζωῆς τῆς φύσεως. Αὐτὴ ὁδηγεῖ κλιμακωτὰ μετὰ τὴν «μετάβασιν ἀπὸ τὴν μίαν μορφὴν στὴν ἄλλη» καὶ, «σὰν ἐπάνω σὲ μίαν πνευματικὴν κλίμακα», στὴν «κορυφῇ» τῆς φύσεως, ἐνῶ ἡ ἀνώμαλη ἢ παλινδρομικὴ μεταμόρφω-

σις «χαλαρώνεται» πριν από την κορυφή και «ἀφίνει το δημιούργημα σε μία έκκρεμη, χαλαρή κατάσταση, που ίσως συχνά ἀρέσει σε μᾶς, ἄλλα που ἐσωτερικά εἶναι ἀνίσχυρη καὶ ἀτελεσφόρητη». Ἡ συμπωματική μεταμόρφωσις δημιουργεῖται ἀπὸ ἐξωτερικὲς, ξένες ἐπιδράσεις, ὅπως π. χ. στὰ φυτὰ ἀπὸ τὰ ἔντομα. Καὶ ὅταν ὁ Γκαίτε παραδέχεται ἀπολύτως καὶ γιὰ τὴ σφαῖρα τῆς «πολιτιστικῆς» ζωῆς, δηλαδὴ «γιὰ κάθε τι πού πρέπει νὰ δημιουργηθῆ μὲ τὴν συνεργασία περισσοτέρων ἀνθρώπων καὶ περιστάσεων», ὅτι «δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διατηρηθῆ στὴν τελειότητα γιὰ πολὺν καιρὸ» (Τὰ μαθητικὰ χρόνια τοῦ Γουλιέλμου Μάϊστερ, 5ον βιβλίον, 16ον κεφάλαιον), αὐτὸ δὲν ὀφείλεται σὲ κανένα νόμο φθορᾶς, ἐξαντλήσεως τῆς ζωτικῆς δυνάμεως. Σαφέστατα ἢ σχετικὰ μικρὴ διάρκεια τῶν «μεσουρανημάτων» ἀποδίδεται στὴ μεταβολὴ τῶν περιστάσεων.

Παράλληλη καὶ ἀνώτερη ἀπὸ τὴν «πόλωσι» ὁ Γκαίτε γνωρίζει μία μόνον ἀκόμη φυσικὴ τάσι, τῆς «ἀνώσεως», μὲ κανένα τρόπο ὅμως δὲν δέχεται ὡς ἰσάζια καὶ τῆς ἰδίας προελεύσεως μ' αὐτὴν, τὴν τάσι τῆς «παρακμῆς». (Σχόλιον εἰς τὴν ἀφοριστικὴν διατριβὴν «Ἡ φύσις». Ὁ Γκαίτε πρὸς τὸν καγκελλάριον v. Müller, 1828).

Ὅπως γιὰ ὅλες τὶς ζωσες μορφές, ἰσχύει, κατὰ τὸν Γκαίτε, καὶ γιὰ τὶς πνευματικο-πολιτιστικὲς ἐνότητες ὁ νόμος τῆς ἀνώσεως, ἢ τάσις πρὸς τὴν «ἰδανικὴ μορφή», ἢ διαμόρφωσις μορφῶν ἀνωτέρας τάξεως. Κι' αὐτὴ ἢ κοινὴ τάσις γεφυρώνει καὶ γιὰ τὴ σύγχρονη φιλοσοφία τῆς μορφῆς, πού συνδέεται μὲ τὸν Γκαίτε, τὸ ρῆγμα ἀνάμεσα στὶς φυσικὲς καὶ τὶς πολιτιστικὲς ἐπιστῆμες, ἀνάμεσα στὴν αἰτιολογικὴ καὶ τὴν ἀξιολογικὴ θεώρησι. Γιατί, γιὰ τὴ φιλοσοφία τῆς μορφῆς, οἱ ἀξιολογικὲς διαφορὲς δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ διαφορὲς τῆς «ἰδανικῆς μορφῆς».

Ἐὰν ὅμως δικαιολογῆται τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἀποτελεῖ πλάνη τὸ νὰ ἀποδίδεται ἢ μέθοδος τοῦ Σπένγκλερ στὴ μορφο-

λογία τοῦ Γκαίτε, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἢ ἐπίδρασις τοῦ Νίτσε στὸν Σπένγκλερ ἀποδεικνύεται πολὺ περισσότερο σταθερὰ. Αἱ περιγραφαὶ τοῦ Νίτσε γιὰ τὴν ἔλευσι τοῦ μηδενισμοῦ ἀποτελοῦν τὴν πνευματικὴ πηγὴ τῆς φιλοσοφίας τῆς «παρακμῆς» τοῦ Σπένγκλερ καὶ ταυτόχρονα τὸν μοναδικό, ἀν καὶ ἀρνητικό, ἄξονα τῆς μορφολογίας τοῦ τοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ αὐτὴ τὴν διαπίστωσι δὲν τὴν ἀλλάζει οὔτε ἢ σημαντικὴ καὶ ὠραία ἔρευνα τοῦ Hans Joachim Schoeps⁽²⁾ «Πρόδρομοι τοῦ Σπένγκλερ» (1953), πού ἀποδεικνύει πειστικά τὴν ἐξάρτησι τοῦ Σπένγκλερ ἀπὸ τὸν Karl Friedrich Vollgraff καὶ τὸν Peter Ernst von Lasaulx, γαμβρὸν τοῦ Baaders. Αὐτὴ ἀντιθέτως, ἐνισχύει τὴν ἀντίληψί μας ὅτι ἡ ἀνάλυσις τῆς καταστάσεως τῆς παρακμῆς ἀπὸ τὸν Νίτσε μὲ τοὺς ἀλλόκοτους παροξυσμούς της καὶ τὶς φαντασμαγορικὲς διαστροφές της, ἀπὸ πολὺν καιρὸ ἔχει γίνε κοινὸ ἀγαθὸ τόσο τῶν μορφωμένων ὅσο καὶ τῶν ἡμιμαθῶν» (σελ. 79).

Ἀμέσως μετὰ τὴν πρώτη ἔκδοσι τῆς «Κρίσεως τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ» ἐνεφανίσθη ἓνα πλήθος ἀπὸ δημοσιεύματα, πού ἐφανέρωναν μικρότερα ἢ μεγαλύτερα σφάλματα τοῦ Σπένγκλερ σχετικὰ μὲ τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα ἢ πού ἐπαιρναν στάσι ἀντίθετη πρὸς τὴν θέσι τῆς παρακμῆς. Οἱ ἐπιστῆμονες ἐξεχώριζαν τὴ θέσι τοὺς ἀπ' αὐτόν. Κατὰ τὶς ἐπόμενες ὅμως δεκαετηρίδες, ἢ πραγματικὴ ἐπίδρασις τοῦ Σπένγκλερ, ἀκόμη καὶ μέσα στὶς τάξεις τῶν ἱστορικῶν καὶ τῶν φιλοσόφων ὑπῆρξεν ἐπίμονη, βαθεῖα καὶ ἐκπληκτικὴ. Μὲ ἐπουσιώδεις μόνον παρεκκλίσεις τὸν ἠκολούθησαν στὴν νιτσεικὴ κληρονομία τοῦ μηδενισμοῦ ὁ Ernst Jünger, ὁ ἀδελφός του Friedrich Georg Jünger καί, τουλάχιστον σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν κριτικὴ τῆς τεχνικῆς καὶ τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ Martin Heidegger. Ἔτσι ὅταν π. χ. ὁ Heidegger γράφει στοὺς «Δρόμους πού δὲν ὀδηγοῦν πουθενά»

(2) Κρίσεις τοῦ συγγραφέως εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Schoeps εἰς Historische Zeitschrift, Τόμ. 183, 1. 1957.

(«Holzweg», 1950) «ἡ οὐσία τῆς τεχνικῆς ἀποκαλύπτεται μὲ μεγάλη βραδύτητα. Ἡ ἡμέρα τῆς ἀποκαλύψεως τῆς εἶναι μία παγκόσμια νύκτα. Αὐτὴ ἡ ἡμέρα εἶναι ἡ μικρότερη ἡμέρα. Μαζί τῆς ἀπειλεῖ νὰ εἰσβάλῃ ἕνας ἀτέλειωτος χειμώνας» ἢ ὅταν ὁ Ernst Jünger λέγῃ («Über die Linie», 1950) ὅτι σήμερον, μὲ τὴν κυριαρχία τῶν συνδέσμων, τῶν ἀσφαλιστικῶν θεσμῶν καὶ τῶν συντεχνιῶν, ὁ κόσμος τῆς μηχανῆς καὶ τῶν αὐτομάτων μοιάζει μὲ μία καλωργανωμένῃ «κοινωνία ἐντόμων», ἔχομε γιὰ πρώτη φορὰ τὸν μηδενισμό πού ἐμφανίζεται ὡς «στὺλ ζωῆς». Ἀσφαλῶς, στὸ τέλος, ὁλόκληρος ὁ σύγχρονος ὑπαρξισμὸς εἶναι ἀσυγκρίτως περισσότερον αὐτὸς ὁ μηδενισμὸς τοῦ Νίτσε καὶ τοῦ Σπένγκερ παρὰ ἢ κληρονομία τοῦ Κίρκεγκααρντ, τοῦ Χάμαν ἢ τοῦ Πασκάλ (3).

Ἀλλά, ἤδη τὸ 1931 ὁ ἰσπανὸς φιλόσοφος Ὁρτέγκα Ἰ Γκάσσετ, πού ἀπέθανε τὸ 1955, στὸ βιβλίο του «Ἡ ἀνταρσία τῶν μαζῶν» ἔφθασε σὲ τελείως διαφορετικὸ συμπέρασμα ἀπὸ τὸν Σπένγκερ μὲ τὴ βιολογικοποιημένη θέσι του στὸ φαινόμενο τῆς παρακμῆς. Ὁ Ὁρτέγκα, δηλαδή, παραδέχεται, μία «ἀμέτροτη αὔξησι δημιουργικῆς δυνάμεως καὶ δυνατοτήτων», δηλαδή ἀκριβῶς «τὸ ἀντίθετο ἀπ' αὐτὸ πού ἀκοῦμε τόσο συχνὰ γιὰ τὴν παρακμὴ τῆς Εὐρώπης». Ὅσον ἀφορᾷ «τὴ δημιουργικὴ δύναμι, πρέπει ἐκ τῶν προτέρων νὰ προσδιορίσωμε ὅτι θὰ ἦταν οἰκτρὰ πλάνη νὰ ὀμιλοῦμε γιὰ ἐλάττωσί της». Κάθε περασμένη ἐποχὴ, χωρὶς ἐξαίρεσι, θὰ μᾶς ἐφαίνετο σὰν «στενὸς χῶρος» ὅπου δὲν θὰ ἠμπορούσαμε ν' ἀναπνεύσωμε. «Ἡ σημερινὴ δηλαδή ἀνθρωπότης, αἰσθάνεται ὅτι ἡ ζωὴ της εἶναι περισσότερον ζωὴ ἀπὸ ὅποιαδήποτε προηγουμένη... Αὐτὴ ἡ συνείδησις τῆς σημερινῆς ζωῆς, μὲ τὴ στοιχειώδη σαφήνειά της, καθιστᾷ ἀβάσιμες ὅλες τὶς θεωρίαι περὶ παρακμῆς, πού πρέπει ἐπιμελῶς νὰ παραμερισθοῦν». Πρόκειται γιὰ τὴ συνείδησι ἢ τὸ αἶσθημα ὅτι κάθε

ἐποχὴ διαθέτει δικῆς τῆς ζωτικῆς δυνάμεις. Ἀπὸ τὸ 1800 ἕως τὸ 1914, σὲ διάστημα δηλαδή λίγο μεγαλύτερον ἀπὸ 100 ἔτη, ὁ εὐρωπαϊκὸς πληθυσμὸς αὐξήθηκε ἀπὸ 180 σὲ 640 ἑκατομμύρια, ὁ δὲ ἀμερικανικὸς κατὰ 100 ἑκατομμύρια. Παρ' ὅλ' αὐτὰ μποροῦσε καὶ κατὰ τὸν Ὁρτέγκα, μία κρίσις ν' ἀπειλήσῃ τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ μάλιστα μόνο γιὰ τὸ λόγον, ὅτι αὐτὴ ἡ τόσο δυνατὴ καὶ ὑγιὴς ἀνθρωπότης, δὲν κάμνει τίποτε γὰρ τὴ διατήρησίν του, δὲν ἔχει κανένα αἶσθημα εὐθύνης γι' αὐτόν. Χρησιμοποιεῖ γι' αὐτὸ ὁ Ὁρτέγκα τὸν ὄχι ἀπολύτως ἐπιτυχηθῆ ὄρον τῆς μάξης καὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς μάξης, σὲ ἀντίθεσι πρὸς τὴν ἡγεσία, τοὺς ἐκλεκτοὺς (Elite). Τριάντα χρόνια θ' ἀρκέσουν «γιὰ νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν στὸ βαρβαρισμὸν ἢ περιοχὴ τῆς γῆς πού μᾶς ἀνήκει». Ἡ τεχνικὴ κυριαρχία τῆς ὕλης καὶ τῆς ὀργανώσεως θὰ χαθῆ μὲ τὴν ἴδια ἐυκολία, μὲ τὴν ὅποια, τόσο συχνά, στὸ πέρασμα τῆς ἱστορίας, περιέπεσαν στὴ λήθη μυστικὰ τῆς κατασκευῆς. Ὁλόκληρη ἡ ζωὴ θὰ μαρᾶζώσῃ. Ἡ σημερινὴ ἀφθονία δυνατοτήτων θὰ μεταβληθῆ σὲ καθαρὴ ἔλλειψι, στενόχωρη ἀδυναμία, σὲ πραγματικὴ παρακμὴ.

Ὁ ἄνθρωπος τῆς μάξης τοῦ Ὁρτέγκα δὲν ἔχει καμμία σχέσι μὲ τὶς παλιὰς ἀντιθέσεις ἀνάμεσα στὸν μορφωμένον καὶ τὸν ἀμόρφωτον, τὸν ἀριστοκράτη καὶ τὸν ἀστό, τὸν λόγιον καὶ τὸν μὴ λόγιον, τὸν προλετάριον καὶ τὸν μὴ προλετάριον. Χαρακτηρίζεται μᾶλλον ἀπὸ τὸ ὅτι θεωρεῖ ὡς αὐτονόητον τὸ πλῆθος τῶν πολιτιστικῶν δυνατοτήτων. Ἐπ' αὐτὴ τὴν ἔννοια εἶναι κακομαθημένος ἀπὸ τὸ περιβάλλον του. Συμπεριφέρεται σὰν κακομαθημένο, ἀνάγωγον παιδί, σὰν ἄγριος ἐπαναστάτης, σὰν πλούσιος κληρονόμος, σὰν βάρβαρος. Εἶναι ἀχάριστος, ἀδιάκριτος, μὲ ἀκράτητες καὶ ἀπεριόριστες ἀπαιτήσεις στὴ ζωὴ. Ἀντίθετα, ἐκεῖνο πού διακρίνει τὸν «εὐγενῆ» ἄνθρωπον ἀπ' αὐτόν τὸν «κοινό», εἶναι τὸ ὅτι «ἐνῶ ὁ πρῶτος ζητᾷ πολλὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ὁ δεύτερος γοητευμένος ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ἀρκεῖται σ' αὐτὸ πού εἶναι». Βασικὴ διάθεσις τῆς ψυχῆς του εἶναι ἡ

(3) F. Weinhandl: Τὸ νόημα τῆς τεχνικῆς ἐργασίας, Berg — und Hüttentechnische Monatshefte, Ἔτος 96, Τεύχος 12, 1951.

«δυσκολία επαφής» και η «αυτάρκεια». 'Ο πολιτισμός του 19ου αιώνα... είναι τέτοιος, ώστε να επιτρέπη στο μέσο άνθρωπο να τακτοποιηται μέσα σ' ένα κόσμο άφθονίας, όπου βλέπει μόνον τον πλούτο των μέσων, και όχι τις δυσκολίες. Τά βρίσκει όλα έτοιμα, βολικούς νόμους, κράτη με οργανωμένη κοινωνική πρόνοια, μυθικά όργανα, φάρμακα για τις αρρώστιες του. 'Αλλά, δέν γνωρίζει πόσο δύσκολο είναι ν' ανακαλυφθούν τά φάρμακα και τά όργανα και νά έξασφαλισθί ή κατασκευή τους για τó μέλλον δέν προσέχει πόσον άβεβαία είναι ή όργάνωσις του κράτους, και πολύ λίγο προσέχει ότι, μέσα του, ύπάρχει τó αίσθημα κάποιας ύποχρέωσως. 'Η πιό άντιφατική ανθρώπινή μορφή που ή ζωή μπορεί νά δημιουργήση, είναι ή «εϋχαριστημένος νεαρός». 'Η έλλειψις σοβαρότητος είναι τó βασικό χαρακτηριστικό του άνθρώπου της μάξης. Παρατηρούμε, φθάνοντας πολλές φορές ως την άηδία, «πόσο λίγοι άνθρωποι είναι ίκανοί για μία προσπάθεια που δέν τους έχει επιβληθί σαν ακριβής απάντησις σέ κάποια έξωτερική ανάγκη... 'Επειδή ή κόσμος και ή ζωή προσφέρονται στο μέτριο άνθρωπο, αυτός έλλειψε την ψυχή του... Στην σκλήρυνσι του μέσου άνθρώπου φρονώ ότι όφείλεται ή άνταρσία των μαζών. 'Ιδιαίτερα ή άδιαφορία άπέναντι στην έπιστήμη μās κάμνει σκεπτικούς για τó μέλλον. «Είμεθα τόσο άνπολίτιστοι και βάρβαροι, όσο και άδιάφοροι για τόν πλησίον μās». «'Η άνταρσία των μαζών» κατά τόν 'Ορτέγκα, συνίσταται, στο ότι ακριβώς χαρακτήρες άδιάφοροι και άνεύθυνοι κατέλαβον παντού, τελείως φυσικά, τίς θέσεις των έκλεκτών και θεωρούν αυτόνόητα τούς έαυτούς των ως έκλεκτούς. 'Όταν μιλάμε για την παρακμή της Εϋρώπης, ως μη σκεπτόμαστε πάντοτε τόν Σπένγκλερ. 'Η παρακμή ύπήρχε στην άτμόσφαιρα και γι' αυτό ακριβώς τó βιβλίό του βρήκε τέτοια άπήχησι.

Κατ' άντίθεσι πρós τόν 'Ορτέγκα, οι άπόψεις του Σπένγκλερ φαίνονται μάλλον σαν θεωρίες, σαν ρωμαντικές ες μάλιστα θεωρίες. 'Ακόμη και άν δέν

βλέπουμε τόν πολιτισμό μας νά κινδυνεύη και ν' άπειλήται τόσο όσο τόν βλέπει ή 'Ορτέγκα, οι άναλύσεις του οδηγούν πολύ πλησιέστερα στην ούσία του πολιτισμού, παρά οι συλλογισμοί και οι άναλογίες του Σπένγκλερ. Αυτό συμβαίνει πρó πάντων όταν αναγνωρίσωμε την ανάγκη ενεργητικής συμμετοχής για τή διατήρησι και την περαιτέρω άνύψωσι του πολιτιστικού επιπέδου, έπάνω από την καθαρά έγωϊστική επιθυμία κέρδους και άπολαύσως.

✱

Συνοψίζοντας, πρέπει όπωσδήποτε νά ειπούμε ότι, πρώτα - πρώτα, πολιτισμός είναι κάθε ανθρώπινή, κάθε ιστορική ζωή, έφ' όσον άδιατάρακτα και συνεχώς έξελίσσεται και προχωρεί από μορφές κατώτερας σέ μορφές άνωτερας τάξεως, παράγοντάς τις σαν έργο, σαν δημιουργία, σαν καλή και τέλεια έργασία, σαν προϊόν έσωτερικού άνθρωπισμού, έξωτερικού και πνευματικού κόσμου. 'Εδώ άνήκει και ή έκφρασις, τó καταστάλαγμα μās τέτοιας ζωής: ή τέχνη, ή έπιστήμη, ή θρησκεία, ή πολιτική, ή οικονομία, ή όργάνωσις της κοινωνίας, αλλά και τó πολιτιστικό περιβάλλον, καθώς έπίσης και ή αρχιτεκτονική της ήθικης ζωής και ή «εύρυχωρία», πράγμα που σημαίνει τó άνοικτόκαρδο, την δεκτικότητα του άνθρώπου. Μάλιστα, άπ' όλες αυτές τίς άντικειμενοποιήσεις του πολιτισμού, κατά περιεργό τρόπο, τó προβάδισμα άνήκει στην ήθική συμπεριφορά, στον ήθικό πολιτισμό. Μπορεί κάποιος νά είναι μεγάλος καλλιτέχνης ή έπιστήμων, μπορεί νά έχη άξία σαν άνθρωπος των γραμμάτων ή νά έχη τίτλους εύσεβείας' έφ' όσον του λείπει ή πραγματική ανθρωπία της ήθικης συμπεριφοράς πρós τόν πλησίον, ή σεβασμός, ή κλωσύνη, ή αυτοκυριαρχία, κάτι μās έμποδίζει νά τόν θεωρήσωμε πραγματικά και βαθιά πολιτισμένο. 'Αντιστρόφως, όλες οι πράξεις ενός άνθρώπου και όλες οι πλευρές και τά γνωρίσματα του χαρακτήρός του έξυψώνονται, φωτίζονται και βεβαιώνονται από τó άπαλό, άν και ίσως λιγώτερο έντονο, φώς της πραγματικής ανθρωπιάς και της προσωπικής ώριμότητος.

Τέλος, ήμπορούμε επίσης νά προσθέσωμε μέ κάθε συντομία: Πολιτισμός είναι άνθρωπινή ζωή, πού ἀποβλέπει στήν ἐξύψωση, στήν «ιδανική μορφή», καί επίσης κάθε πράγμα πού ἐκφράζει τή ζωή αὐτή μέ ἀντικειμενικό, ἱστορικό τρόπο. Ἐάν θέλωμε νά ὑπογραμμίσωμε τήν ἀντίθεσι πρὸς τήν ἀπλῶς ἀ ν α π α ρ α γ ω γ ι κ ῆ ζωή, τότε πρέπει νά λεχθῆ: πολιτισμός είναι ἡ δημιουργική ζωή καί ἡ ἐκφρασίς της. Ἄλλοτε ἴσως εἶναι ἡ ἀπλή «πρόοδος», ὅταν αὐτή ἀντιπροσωπεύη ἕνα δημιουργικό πῆδημα ἀπό μία παλαιότερα κατάστασι. Ἄλλοτε εἶναι ἡ «ζωντανή» διατήρησις τῆς «ιδανικῆς μορφῆς» πού κάποτε ἐπετεύχθη, αὐτό πού ἐννοοῦμε μέ τὸ φαινόμενο τῆς «παραδόσεως». Ὅταν ἕνα σκεῦος λαϊκῆς τέχνης δημιουργῆται ἀπὸ ἐργασία ἐπιμελημένη καί καμωμένη μέ ἀγάπη, κατὰ τοὺς παλαιούς τρόπους, τότε, σ' αὐτὴ τῆ δρᾶσι, ὅπως ἄλλωστε καί σ' ἐκείνη τοῦ ἐξειδικευμένου τεχνίτη τῆς σύγχρονης βιομηχανίας, μέ τὴ συμμετοχὴ τοῦ ὅλου ἀνθρώπου, τῶν συναισθηματικῶν δυνάμεων, τοῦ αἰσθήματος πού «σταθμίζει», κινητοποιοῦνται ὅλες οἱ δημιουργικὲς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἀκριβῶς στήν περίπτωσι τοῦ πραγματικοῦ καλλιτέχνη πού μέσα στὸ καλλιτέχνημα ἀναζητεῖ μέ μακροχρόνιες προσπάθειες, νέα ἰσορροπία τῶν μορφῶν, νέες ιδιότητες καί περιεχόμενα.

Ὅταν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο δημιουργῆται ἕνα τεχνικό κατασκεῦασμα, ἕνα καλλιτέχνημα ἢ ἕνας δλόκληρος πολιτισμός, τὸ δημιουργημα παρουσιάζει πάντοτε τελείως καθορισμένη φ υ σ ι ο γ ν ω μ ί α. Καί ἡ φυσιογνωμία, τὸ ἰδιαίτερο χρῶμα τῆς μορφῆς, εἶναι ὁ ζωντανὸς λόγος καί τὸ χαρακτηριστικὸ σημεῖο ἑνὸς ὀρισμένου πολιτισμοῦ. Γι' αὐτό, μποροῦμε μαζί μέ τὸν Erich Rothacker νά ὀρίσωμε ἐπίσης τὸν πολιτισμὸ ὡς «ἐπεξεργασία μορφῆς καί στυλ» καί νά εἰποῦμε μαζί του: «Πολιτισμός είναι στυλ ζωῆς».

Δὲν εἶναι ἐν τούτοις σωστὸ νά ἐννοοῦμε τὴν Kultur ὡς κάτι ἀντίθετο πρὸς τὴν Zivilization, γιατί δὲν εἶναι δυνατόν νά ξεχωρίζη κανεὶς εὐκόλα τὸ μοναδικὸ «στυλ»

ἑνὸς πολιτισμοῦ καί τῶν δημιουργημάτων του, ἀπὸ τὸ ἀποτύπωμα ὄλων ἐκείνων τῶν τεχνικῶν μέσων πού ἔγιναν παγκόσμια ἀποκτήματα τοῦ πολιτισμοῦ. Γιατὶ καί τὸ αὐτοκίνητο, ὁ στυλογράφος, ἡ ἠλεκτρικὴ μηχανὴ ξυρίσματος κλπ. ἔχουν κι' αὐτὰ τὴν φυσιογνωμία τους, τὸ στυλ τους καί τὴν ἰδιαίτερη στὰ δημιουργήματα τῆς τεχνικῆς «ὀμορφιά» τους. Εἶναι ἀνάγκη νά σκεφθοῦμε καί τὴν ὀμορφιά πού, στήν πορεία τῶν τεχνικῶν τελειοποιήσεων, ἀκολούθησε τὴν «ιδανικὴ μορφή», ἀπὸ τὴν πρώτη ἀτμομηχανὴ ὡς τὶς σύγχρονες «ταχειές». Ἡ, ἀκόμη, νά παρακολουθήσωμε τὶς μεταβολές τῶν κλειθρῶν μιᾶς πόρτας ἀπὸ τὴν πρωτόγονη μορφή τοῦ ξύλινου μανδάλου ὡς τὰ καλλιτεχνικά, σκαλιστὰ κλειθρα τῆς ἀναγεννήσεως, τοῦ μπαρόκ καί τῆς κλασικῆς ἐποχῆς, ὡς τὴ φανερὴ μεταβολὴ τους σὲ καθαρῶς πρακτικὰ ἀντικείμενα κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα καί ὡς τοὺς νέους, καλλιτεχνικοὺς πάλι, τύπους τῆς ἐποχῆς μας. Πού εὐρίσκειται ἐδῶ ἡ ἀπόδειξις ὅτι ὁ πολιτισμὸς εἶναι νομοτελῶς προωρισμένος νά καταλήξῃ στὸν τεχνικὸ πολιτισμὸ σὰν σὲ ἐσχάτη μορφή καταπτώσεως;

Ἐπερνᾶ ὅλες αὐτὲς τὶς διακρίσεις, πού στὸ τέλος προῆλθαν ἀπὸ τὸ σχῆμα τῆς παρακμῆς, τὸ σχῆμα τῆς ἐξαντήσεως τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ σταθερὴ πεποίθησις τοῦ Γκαίτε, ἡ σταθερὴ πεποίθησις τῆς φιλοσοφίας τῆς μορφῆς, ὅτι, ὅπως σ' ὀλόκληρη τὴ φύσι, τὸ ἴδιο καί στήν ἀνθρώπινη ζωή, ἕνας ἀνεξάντλητος δημιουργικὸς πολιτιστικὸς παλμὸς εἶναι ἔτοιμος παντοῦ καί πάντοτε νά ἐκδηλωθῆ καί νά ἐμφανισθῆ, ὡς τάσις πρὸς ὑψηλότερες, πρὸς ἀνώτερες μορφές. Αὐτὴ εἶναι ἡ πίστις μας γὰρ τὸν πολιτισμὸ, ἡ ὀπτιμιστικὴ μας ἀντίληψις. Ὅχι ἐκείνη ἡ ἐπιπολαία πίστις τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος καί τῆς ἀρχῆς τοῦ αἰῶνος μας, ἀλλὰ μία ἄλλη πάντοτε νέα, πού ξεπέρασε τὸν μηδενισμὸ, τὸν ὑπαρξισμὸ καί τὶς θεωρίες τῆς παρακμῆς, μέ τὴ βαθύτερη γνῶσι τῆς πραγματικότητος καί τῶν νόμων της.

Στὰ ἐγκαίνια τοῦ θεάτρου τῆς Βαϊμά-

ρης κατά την 19η Σεπτεμβρίου 1807 ὁ
Γκαίτε ἐξέφρασε τὴν πίστι αὐτὴ μὲ τοὺς
ἐπομένους στίχους:

«Ἔτσι πάντοτε, στὰ μικρὰ καὶ στὰ με-
(γάλα,
Μαζὶ ἢ φύσις καὶ τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα·

Κι εἶναι τὰ δυὸ μιὰ λάμπις ἀπὸ κείνο τὸ
(αἰώνιο φῶς
ποῦ ἀπὸ ψηλὰ ἀθέατο φωτίζει ὅλο τὸν
(κόσμο)».

Ferdinand Weinhandl
Καθηγητῆς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Graz

ΜΕ ΜΙΣΗ ΚΑΡΔΙΑ

Ἴδου εἰς προσελθόν . . .
Ματθ. ιθ 16

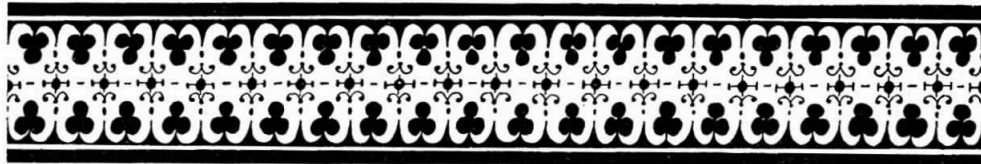
Ἦρθε καὶ μόνο τὴ μισὴ καρδιά του εἶχε φέρει.
Νήματα κεῖ τὸν ἔδεναν πολλὰ
μακρὰ - πολὺ μακρὰ
σὲ ἄλλα μέρη. . .

ᾠ Θεέ μου,
πῶς ἐδῶ
ἡ ματαιότητα τοῦ κόσμου αὐτοῦ τὸν κράταε
σὲ μοναξιές . . . σὲ πολιτεῖες . . .
σὴ σιωπῇ, σὸν πάταγο δετὸν μ' ἄπειρα νήματα
σὲ λίκνα πόθων καὶ σ' ἐλπίδων μνήματα.

Ποῦ σθένος
γιὰ τὸ μέγα πῆδημα
ποῦ θά 'κοβε κείνα τὰ νήματα ;

Καὶ μόνο τὴ μισὴ καρδιά του εἶχε φέρει.
Ἔτσι στὰ δυὸ ποῦ ἦταν μοιρασμένη
μισὴ ἐδῶ, μισὴ ἐκεῖ, δεμένη μ' ἄπειρα νήματα
ποῦ σθένος γιὰ τὸ μέγα πῆδημα ;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΙΣ ΝΕΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Ο περασμένος χρόνος θά σημειωθῆ ἀσφαλῶς ὡς σταθμὸς στὴν ἱστορία τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ τεχνικῆς προόδου. Κἀτω ἀπὸ τὴν ὑπόκειται τῶν ἀτομικῶν ἐκρήξεων, ὁ ἄνθρωπος κατῴρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ πρῶτο μεγάλο βῆμα ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ πλανῆτου μας. Γεγονός, πού δὲν ἀποτελεῖ μόνον τὴν ἀπαρχὴ τοῦ ἐλέγχου τοῦ διαπλανητικοῦ χώρου, ἀλλὰ καὶ μαρτυρεῖ τὴν φανταστικὴν ἀνάπτυξιν, πού, μέρα μετὰ τὴν μέρα, ὥρα μετὰ τὴν ὥρα, παίρνει στοὺς καιροὺς μας ἡ τεχνικὴ πρόοδος. Ζοῦμε μέσα σ' ἕνα πραγματικὸ πυρετὸ τεχνικῆς δημιουργίας,⁽¹⁾ σὲ μιὰ καινούργια κρίσιν τῆς τεχνικῆς ἐπαναστάσεως πού ἄρχισε πρὶν ἀπὸ ἑκατὸν πενήντα χρόνια. Προβλέψεις ὡς αὐτὲς πού καὶ ὁ Sombart διετύπωσε καὶ πού μᾶς ἔλεγαν ὅτι ἡ τεχνικὴ πρόοδος, ὕστερα ἀπὸ τὴν πρώτη ἐπαναστατικὴ τῆς φάσιν, θά κατέληγε σὲ μιὰ κατάστασιν σταθεροποιήσεως, ἰσορροπίας ὡς ποῦμε στατικῆς, παίρνουν σήμερα πανηγυρικὰ διαψεύσεις. Ἡ καμπύλη τῆς τεχνικῆς προόδου ὑψώνεται κατακόρυφα καὶ κανεὶς ποιά δὲν τολμᾷ νὰ κἀν προγνωστικά, γιὰ τὸ πού θά σταματήσει ἡ ἀλματώδης ἀνοδὸς τῆς.

Μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν τεχνικὴ κοσμογονία, ἡ κατάπληξις καὶ τὸ θάμβος κατακλύζουν τὴν ψυχὴ τοῦ μέσου ἀνθρώπου. Τοῦτο εἶναι φυσικόν, καὶ ὡς ἕνα σημεῖο ἀναπότρεπτο. Ὅμως τὰ γεγονότα πού σήμερα μᾶς συνταράσσουν, εἶναι ἀποφασιστικῆς σημασίας γιὰ τὸ μέλλον τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ δαμασθοῦν, νὰ μποῦν κάτω ἀπὸ τὸ πρῶτο τῆς ψυχραΐας καὶ ἀντικειμενικῆς κρίσεως, νὰ ἐνταχθοῦν μέσα σ' ἕνα γενικώτερο σύστη-

μα σκέψεως καὶ θεωρήσεως, ἔτσι ὥστε νὰ γίνῃ δυνατὴ ἡ σωστὴ ἀξιολόγησις τους καὶ νὰ ἀποκαλυφθῇ ἡ ἀληθινὴ σημασία τους. Γι' αὐτὸ ἡ στάσις τοῦ θαυμασμοῦ, βασικὸ ἔμπόδιο γιὰ τὴν διαμόρφωσιν αὐτῆς τῆς ἀντικειμενικῆς κρίσεως καὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ πραγματικοῦ βάρους τῶν «ἐπερχομένων ἐν τῇ οἰκουμένῃ» πρέπει νὰ ὑπερνηκθῆ. Καὶ μάλιστα τὸ γρηγορώτερον. Γιατὶ σήμερα τὰ γεγονότα τρέχουν καὶ αὐτὰ μετὰ τὴν ταχύτητα τῶν πυραύλων καὶ δὲν περιμένουν πότε νὰ εὐδοκῶμε νὰ ἀποτινάξωμε τὴν πνευματικὴ καὶ διανοητικὴ μας νάρκη καὶ ἀδράνεια.

*
Ὅπως πάντοτε, ἔτσι καὶ τώρα, ἡ ἱστορικὴ πείρα ἔρχεται πολὺτιμος βοηθός. Ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται. Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πού ἡ ἀνθρωπότης βρῖσκεται στὴν ἴδια πνευματικὴ θέσιν. Ὁ 19ος αἰὼν εἶδε αὐτὴ τὴν ἔκπληξι τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος μπροστὰ στὰ ἐπιτεύγματα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς νὰ παίρνῃ διαστάσεις πρωτοφανεῖς. Τὴν ὥρα ἀκριβῶς πού ἡ ἀνθρωπότης διεκήρυσσε ὅτι εἶχε ἀπαλλαγῆ ὀριστικὰ ἀπὸ τὴν θρησκευτικότητα καὶ τὶς ἐκστάσεις τῆς, ἕνα νέο θρησκευτικὸ δέος γεννιόταν. Πρῶτα - πρῶτα, τὸ δέος μπροστὰ στὸ μυστήριον τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐργαστηρίου. Οἱ μᾶζες ἦταν ἔτοιμες νὰ δεχθοῦν ἀσυζητητὴ τὰ ὅποιαδήποτε θέσφατά του. Καὶ ἐπαναλάμβαναν γεμᾶτες θαυμασμό, μὰ καὶ με βεβαιότητα ἀκράδαντη, ὅτι Θεός, ψυχὴ καὶ πνευματικὸς κόσμος δὲν ὑπάρχουν, ἀφοῦ ἔτσι «ἐφα» ἡ ἐπιστήμη, ἀφοῦ οἱ μύσται τῆς δὲν τὰ ἀνεκάλυψαν πούθενά μετὰ τὰ τηλεσκόπια καὶ τὰ μικροσκοπία τους, τὰ ἱκανὰ νὰ ἐρευνοῦν καὶ τὶς πρὸ ἀτόμερες γωνίες τοῦ σύμπαντος.⁽²⁾

(1) Αὐτὴ τὴ στιγμή οἱ Ἕν. Πολιτεῖες ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ 1.500.000 τεχνικοὺς γιὰ νὰ συμπληρώσουν τὰ κενὰ τῆς στρατιᾶς πού χρειάζεται ἡ σύγχρονη τεχνικὴ.

(2) Βλ. καὶ «Διακήρυξιν» Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων σελ. 93 κ. ἑ.

“Τότερα, ή άλλη έκπληξις, τὸ ἄλλο δέος, πολὺ ἴσως πῶς διαδεδομένο στὶς λαϊκὲς μᾶζες. Αὐτὸ τὸ προκαλοῦσαν τὰ ἐπιτεύγματα τῆς τεχνικῆς στὸν τομέα τῆς πρακτικῆς ζωῆς. Τί θάμβος, τί παραλήρημα ἐνθουσιασμοῦ! Σελίδες δλόκληρες θὰ μπορούσε νὰ γεμίση κανεὶς, ἂν ἤθελε νὰ περιγράψῃ τίς ἐκδηλώσεις του! Διανοούμενοι, φιλόσοφοι, ἐπιστήμονες, καλλιτέχνες, συναγωνίζονταν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον στὴν ἔκφρασι τῆς πίστεως γιὰ τὴ νέα ἐποχή, πὺ θὰ δημιουργοῦσαν ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τεχνική. Ὁ Ρενάν, σὲ τόνους προφητικoύς, διεκήρυττε ὅτι ἡ πρόοδος τῆς τεχνικῆς ἦταν ὁ φορεὺς τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Κατὰ τὴ γνώμη του, ἕνας σιδηρόδρομος συντελοῦσε στὴν πρόοδο τοῦ πολιτισμοῦ περισσότερο ἀπὸ ὅποιοδήποτε ἄλλο πνευματικὸ ἐπιτεῦγμα, ἀπὸ ὅποιοδήποτε ἄλλο δημιουργημα τῆς πνευματικῆς ἰδιοφυΐας. Τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς θεωροῦσε τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν τεχνικὴ φορεῖς ὄχι μόνο τῆς ὑλικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς πνευματικῆς ἐξυψώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Μιὰ καινούργια ἠθική, βγαλμένη μεσ’ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιστημονικῆς διανοητικῆς πειθαρχίας καὶ τῆς ἀνιδιοτελοῦς ἐρεῦνης, θὰ ἔβαζε μιὰ νέα τάξι στὴ διαμόρφωσι τοῦ κόσμου. Σ’ ἕνα βιβλίον του πὺ ἐκδόθηκε τὸ 1897 ὁ διάσημος Γάλλος χημικὸς Μπερτελό, διαλαλοῦσε ὅτι «ἡ ἐπιστήμη περιέχει μιὰν ἠθική, πὺ εἶναι ἡ πῶς ἀληθινή, ἡ πῶς ἀνθρώπινη, ἡ πῶς γενναϊοφρων, ἡ πῶς ἱκανὴ νὰ κἀνὴ τὸν ἀνθρώπο καλύτερο». Καὶ ὅπως παρατηρεῖ καὶ ὁ G. Friedmann,⁽³⁾ καμμία σκιά δὲν ἐρχόταν νὰ ἀμαυρώσῃ στὴ διάνοια αὐτῶν τῶν προφητῶν τοῦ 19ου αἰῶνος, τὸν μεγαλειώδη πίνακα τοῦ μέλλοντος τῶν λαῶν, πὺ θὰ ὡδηγοῦντο στὴν εὐημερία μετὰ τὴ συνεχῆ αὔξησι τῶν θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν γνώσεων, τὴν καταπληκτικὴ ἀνάπτυξι τοῦ ἤλεκτρισμοῦ, τὸ ξεπέραςμα τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας μετὰ τὴν συνθετικὴ παραγωγὴ τροφίμων, τὴν ἀνατροπὴ τῶν ἰδιωτικῶν καὶ διεθνῶν σχέσεων ἀπὸ τὴν ἀεροπορίαν.

(3) Στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου του «La crise du progrès».

Οἱ ἀνθρώποι ἐκεῖνοι ἐπίστεψαν ὅτι ἡ ἐποχή τους ἀποτελοῦσε τὸ δρόσημο ἀνάμεσα στὸν περασμένον καιρὸν, ὅπου ὁ ἀνθρώπος πάσχιζε, χωρὶς ἐπιτυχία, νὰ οἰκοδομήσῃ ἐπάνω σὲ ἀξίες ἠθικὲς καὶ πνευματικὲς καὶ στοὺς καινούργιους χρόνους, πὺ ἦταν πῶς «ἐπὶ θύραις» καὶ ὅπου ὁ νέος μεταθρησκευτικὸς πολιτισμὸς θὰ στηριζόταν σὲ μιὰ καὶ μοναδικὴ ἀξία, τὴ γνώσι καὶ τὴ δύναμι τῆς κυριαρχίας τοῦ ἀνθρώπου ἐπάνω στὸ σύμπαν, χαρίζοντας ὀριστικὰ στὴν ἀνθρωπότητα τὴν εὐτυχία καὶ τὴν αἰωνία εἰρήνη.

Ὅσο τώρα γιὰ μερικὲς μακρονῆς ἀπειλές, ἐθάβονταν στὰ βᾶθη τοῦ ὑποσυνειδήτου τῆς ἐποχῆς. Μὰ καὶ ἂν ἤρχοντο κάποτε στὸ φῶς τῆς συνειδήσεως καὶ πάλι ἡ ἐπιστήμη ἀνελάμβανε νὰ τίς κατασιγάσῃ. Μὴν ἀνησυχῆτε, ἦταν ἡ ἐπωδός. Ἡ ἐπιστήμη κατῆργησε ὀριστικὰ τὸν πόλεμο. Ὅχι μόνον μετὰ τὴν καινούργια ἠθική της τάξι ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ ὅτι, ἀπλοῦστατα, τὸν κατέστησε ἀδύνατο. Τὰ σύγχρονα φοβερά ὄπλα — τὰ «φοβερά» ὄπλα τοῦ 1914! — κανεὶς δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ τὰ μεταχειριστῇ!

Ἡ συνέχεια εἶναι γνωστὴ. Στὶς 15 Αὐγούστου 1914 ἡ πριγκήπισσα Λιχνόβσκυ⁽⁴⁾ ἔτρεχε στὴν κατοικία τοῦ Βρεττανοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ ἔπεφε κλαίγοντας στὴν ἀγκαλιὰ τῆς λαίδης Ἀσκουιθ. Μιὰ σκηνὴ συγκινητικὴ, προοίμιο καὶ συμβολισμὸς τοῦ παγκοσμίου θρήνου τῶν δύο μεγάλων πολέμων, πὺ ἀπετέλεσαν τὴν ἀπάντησι τῆς πραγματικότητος στὰ οὐτοπιστικὰ ὄνειρα τῶν εἰδωλολατρῶν τῆς ἐπιστήμης.

••

Ὅμως ἡ ἱστορικὴ μνήμη τῶν λαῶν εἶναι κάποτε ἀφάνταστα ἀδύνατη. Ὅχι μόνο πολιτικοὶ ἡγέτες, ἀλλὰ καὶ ἰδέες καὶ θεωρίες, πὺ λίγο πρὶν τοὺς ὡδήγησαν στὴν καταστροφὴ, δὲν εἶναι δύσκολο καὶ πάλι νὰ ξαναπάρουν τὴ ἡγετικὴ τους θέσι. Ἀρκοῦν γι’ αὐτὸ γεγονότα πὺ, μετὰ τὴ μεγάλη τους κλίμακα καὶ τὴν ἐντυπωσιακὴ τους φύσι, νὰ μειώνουν τὴν ἱκανότητα γιὰ

(4) Σύζυγος τοῦ τότε Γερμανοῦ πρεσβετοῦ στὸ Λονδίνο.

ψύχραιμη σκέψι. Ἔτσι καὶ τώρα, τὸ θάμβος μπροστὰ στὰ καινούργια, ἀξιοθαύμαστα ἐπιτεύγματα τῆς ἐπιστήμης, μπορεῖ νὰ δδηγήσῃ στὴν ἀναβίωσι τῆς νοσηρότητας τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ στὴν κυριαρχία τῶν συνθημάτων τοῦ ἐπιστημονισμοῦ.⁽⁵⁾ Ἀκούσαμε κιόλας, ὅτι ἡ ἐξαπόλυσις τοῦ δορυφόρου στὸ διάστημα ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ διαπλανητικὸς χώρος δὲν ἐλέγχεται ἀπὸ κανενὸς εἴδους μεταφυσικῆς δυνάμεις! Καὶ γιατί τάχα τὰ ὄνειρα καὶ οἱ οὐτοπίες δὲν μπορεῖ νὰ ξαναρχίσουν; Εἶναι στὸ βάθος του τόσο ρομαντικὸς, ἀφελὴς καὶ εὐπιστος ὁ ἄνθρωπος, ἀκόμη καὶ στὸν αἰῶνα τῆς μηχανῆς καὶ τοῦ ἀτόμου!

Ἄλλὰ τέτοια στροφή θὰ ἦταν ἡ ἐσχάτη πλάνη. Θὰ ἦταν τὸ δις ἐξαμαρτεῖν πού δὲν συγχωρεῖται. Εἶναι ἀληθινὸ ἐγκλημα κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἡ ἀπλὴ προσπάθεια νὰ ἀναστηθῇ ἡ πίστις, ὅτι ἀρκεῖ νὰ συσσωρεύωμε γνῶσι καὶ νὰ δημιουργοῦμε τεχνικὰ μέσα γιὰ νὰ ἐξασφαλίσωμε στὴν ἀνθρωπότητα ἕνα λαμπρὸ μέλλον. Κανεὶς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀνασύρῃ τὸν ἐπιστημονισμὸν κάτω ἀπὸ τὰ ῥεῖπια τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ ὅπου βρισκεται σήμερα θαμμένως. Ἀντίθετα ὁ ἄνθρωπος πού ἀντικρύζει τὰ νέα ἐπιστημονικοτεχνικὰ ἐπιτεύγματα μὲ μάτι ἀντικειμενικόν, ὄχι μεμονωμένα ἀλλὰ σὲ συσχετισμὸ μὲ τοὺς ἄλλους παράγοντες πού καθορίζουν τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξι, ἀκριβῶς χάρις σ' αὐτὴ τὴν ἀντικειμενικὴ θεώρησι, ἕνα μόνον αἶσθημα μπορεῖ νὰ δοκιμάσῃ. Τὸν φόβο. Τὴν ἀγωνία, γιὰ τὴν ὀδυνήρη περιπέτεια, στὴν ὁποία ὁ αἰὼν τοῦ ἀτόμου εἰσάγει τὴν ἀνθρωπότητα. Ἀγωνία πού αὐξάνει μὲ κάθε καινούργια ἄνοδο τῆς στάθμης τῆς τεχνικῆς καὶ πού μπορεῖ — ἂν δὲν ὑπάρχῃ τὸ πνευματικὸ ἀντίβαρο — νὰ ἐξελιχθῇ σὲ ἀληθινὸ πανικό.

Αὐτὴ ἡ ἀγωνία δὲν ὀφείλεται, βέβαια, σὲ καμμιά στάσι δεισιδαιμονίας ἀπέναντι στὴ τεχνικὴ καὶ τὰ ἐπιτεύγματά της. Ἐκεῖνο πού τὴν προκαλεῖ εἶναι τὸ χάσμα πού ἀνοίγεται βαθὺ καὶ ἀπειλητικὸ ἀνάμεσα στὸν

τεχνικὸ καὶ τὸν πνευματικὸ πολιτισμό,⁽⁶⁾ καὶ πού κάθε ἄνθρωπος πού θέλει νὰ κρατᾷ τὰ μάτια του ἀνοιχτά, δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀγνοήσῃ, ἔστω καὶ γιὰ μιὰ στιγμὴ. Εἶναι ἐκεῖνο πού ἐξέφρασε ὁ Μπέρκγσον, ὅταν ἔλεγε, ὅτι ἡ σύνθεσις τῆς πνευματικῆς στασιμότητος μὲ τὴν πρόοδο τῆς τεχνικῆς, ἔκανε τὴν ἀνθρωπότητα ἕνα τεράστιο σῶμα, πού κορβεῖ μιὰ πολὺ μικρὴ καὶ ἀδύναμη ψυχὴ. Μιὰ διαφορὰ φάσεως ὑπάρχει ἀνάμεσα στὶς τεχνικῆς μας πραγματοποιήσεις καὶ τὴν πνευματικὴ μας πρόοδο. Οἱ τεχνικῆς κατακτήσεις ἔρχονται τὴν ὥρα πού ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἀκόμη πνευματικὰ ὄρμος γιὰ νὰ τὶς ἀντιμετωπίσῃ, νὰ τὶς δαμάσῃ. Ὁ μῦθος τοῦ μαθητευομένου μάγου βρίσκει τέλεια ἐφαρμογὴ στὴν ἐποχὴ μας. Τὰ τεχνικὰ δημιουργήματα φαίνονται νὰ ἀκολουθοῦν τοὺς δικούς τους νόμους, νὰ ἐνεργοῦν ἀντίθετα πρὸς τὶς ἐπιταγὰς τῆς λογικῆς, νὰ δημιουργοῦν ἕνα κόσμον περιέργου, ἔξαλλου, στὸν ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος μάταια προσπαθεῖ νὰ ἐπιβάλῃ τὶς θελήσεις του καὶ νὰ σταματήσῃ τὸν ἐπερχόμενον κατακλυσμό.

Καὶ τὸ κακὸ εἶναι ὅτι τὸ χάσμα αὐτὸ συνεχῶς διευρύνεται. Κάθε καινούργιο ἄλμα τῆς τεχνικῆς τὸ κάνει ἀκόμη πιὸ βαθὺ καὶ πιὸ ἀπειλητικόν. Πρὶν ἀπὸ τὰ νέα ἐπιστημονικοτεχνικὰ κατορθώματα, ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς προχωροῦσε μὲ τὴν ταχύτητα ὑπερηχητικοῦ ἀεροπλάνου ἐνῶ ὁ πνευματικὸς ἀκολουθοῦσε μὲ ταχύτητα χελώνας. Τώρα, ἡ μὲν χελώνα ἔμεινε χελώνα, τὸ δὲ ὑπερηχητικὸ ἀεροπλάνο ἔγινε πύραυλος. Αὐτὴ εἶναι ἡ ρεαλιστικὴ ὄψις τῶν νέων κατακτῆσεων. Καὶ τὸ μόνον ἀποτελεσμα πού φέρνει καὶ πού θὰ φέρῃ πάντα ἡ τεχνικὴ πρόοδος, ὅταν ἡ πνευματικὴ στάθμη τοῦ πολιτισμοῦ θὰ ἀποδεικνύεται ἀνίκανη νὰ τὴν παρακολουθήσῃ, αὐτὸ θὰ εἶναι: Νὰ αὐξάνῃ τὴν ταχύτητα τῆς ἔξαλλης πορείας καὶ νὰ φέρῃ μιὰ ὥρα προτιήτερα τὸν πολιτισμὸν στὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου.

**

Ἐνας ἀληθινὸς πνευματικὸς συναγερο-

(5) Τὸν κίνδυνον αὐτὸν ἐπεσήμαναν ἤδη αἱ «Ἀκτίνας» στὶς «Ἀπόψεις» των τοῦ τεύχους Νοεμβρίου 1957.

(6) Π. Μελίτη: «Γιὰ ν' ἀνοίξῃ ὁ δρόμος», σελ. 148.

μός είναι αναγκαίος για την αντιμετώπιση της καταστροφής χωρίς την οποία φέρεται με αύξουσα ταχύτητα ο πολιτισμός. Είναι ανάγκη ο άνθρωπος του 20ού αιώνα να σταματήσει για μια στιγμή από την ιλιγγιώδη ένταση της μηχανοποιημένης ζωής που του έδημιούργησε η τεχνική πρόοδος και να σκεφθί τα μεγάλα προβλήματα της ύπαρξής. Να αφήσει να ακουστή μέσα του ή φωνή του αιώνιου προορισμού του. Αυτή την πείνα και τη δίψα του αιώνιου, πείνα και δίψα αλληλένδετη με την ανθρώπινη φύση, καμιά τεχνική και επιστημονική πρόοδος δεν μπορεί να την σβύσει. Όχι μόνο τη σελήνη, μα και ολόκληρο το σύμπαν, το όρατο και το άορατο, αν κατακτήσει ή επιστήμη, δεν θα μπορεί να προσφέρει στον άνθρωπο, εκείνο που η βαθύτερη πνευματική φύσις του ακατάπαυστα αναζητά. Την κατάκτηση του έαυτού του, την ικανοποίηση των αιώνιων του εκζητήσεων. Και ο πολιτισμός που θα επιμενεί να άγνοη αυτή τη δίψα του αιώνιου και να μη θέλει να την ικανοποιήσει σαν μια βασικώτατη ανάγκη, την βασικώτερη απ' όλες, της ανθρωπίνης ύπαρξής, θα είναι κατ' ανάγκην ένας πολιτισμός με σαθρά θεμέλια.

Όταν ο άνθρωπος παίρνει συνείδηση του αιώνιου προορισμού του, τότε γίνεται μέσα του μια ενδύτατη ανακατάταξις δυνάμεων και, κάτω από το φως της αιωνιότητας, μια νέα κλίμαξ αξιών προβάλλει, όπου το κάθε τι βρίσκει άρμονικά τη θέση του. Τότε έρχεται το λυκόφως των ειδώλων και η επιστήμη και η τεχνική βρίσκουν κι αυτές την σωστή τους αξιολόγησι. (7) Και συνέχεια είναι η τάξις ή ισορροπία και η γαλήνη. Όχι βέβαια πως όλα αυτά γίνονται κατά τρόπο αυτόματο, χωρίς μεγάλους και ήρωϊκούς αγώνες. Όμως χωρίς αυτή τη μεγάλη πνευματική επανάσταση, κάθε προσπάθεια σωτηρίας του πολιτισμού θα αποβή ματαιία και καμιά έκκλησις στην ανθρωπινή λο-

γική, καμιά διαμαρτυρία στο όνομα των αρχών του ανθρωπισμού δεν θα μπορεί να αποτρέψει τον όλεθρο. Κι όμως, ο σύγχρονος άνθρωπος δεν φαίνεται να έχει καταλάβη αυτή την αλήθεια σ' όλο της το βάθος. Παρ' όλη την πνευματική στροφή που παρατηρήθηκε στον αιώνα μας, η ανθρωπότης, στο σύνολό της, εξακολουθεί να εξαρτά τη σωτηρία της από τα μέτρα της πολιτικής και της διπλωματίας και από τα σοφίσματα που έβανκάλιζαν τους ανθρώπους του 1900. Η στάσις του αυτή μπορεί βέβαια να πάρη ποιητικές έρμηνειες. Όμως δυνατόν άναμεσα σε άλλα να καθορίζεται και από έναν παράγοντα που δεν μπορεί εδώ να άγνοηθί. Την άπογοήτευσί. Μιά άπογοήτευσί βαθειά, γιατί ο Χριστιανισμός δεν μπόρεσε μέσα στις δύο χιλιάδες χρόνια της ιστορίας του να δώση σάρκα και οστά στα ιδανικά του. Γιατί, αν και μόνος αυτός είχε το άραγές θεμέλιο, το «παστά» από το οποίο θα μπορούσε να κινηθή ολόκληρη την ιστορία, έμεινε, κατά κάποιον τρόπο, στο περιθώριο του ιστορικού γίνεσθαι, άσχολούμενος περισσότερο με κείνο που δεν είναι ουσιαστικό και παραμελώντας το βαθύτερο του νόμου και άναμεσα σ' όλα την άγάπη. Γιατί, και σήμερα άκόμη, δεν εμφανίζεται άντάξιος της ήγαιτικής του άποστολής.

Στην έντασι αυτή του συγχρόνου ανθρώπου δεν πρόκειται να άπαντήσωμε εδώ. Και τούτο γιατί μ' αυτό ακριβώς το θέμα άσχολείται το ουσιαστικώτερο μέρος της άρθρογραφίας του περιοδικού μας. Είναι προφανές ότι ο πολιτισμός έχει ανάγκη άπόλυτη μιās νέας ιστορικής μορφής του Χριστιανισμού, ενός Χριστιανισμού, που ενώ θα μένη άπόλυτα πιστός στα αιώνια δόγματά του, θα είναι ταυτόχρονα ικανός να κυβερνήσει την σύγχρονη ζωή με τους δορυφόρους και τους πυραύλους της.

Στον αγώνα για μια τέτοια δημιουργία, πρέπει να συσπειρωθούν όλοι, όσοι ειλικρινά ενδιαφέρονται να βρούν μια διέξοδο — τη μοναδική — από το δράμα του συγχρόνου κόσμου.

(7) Για την όρθη αυτή αξιολόγησι βλ. Π. Μερίτη : «Για ν' άνοιξη ο δρόμος», σελ. 80 κ. ε. και «Ο τεχνικός πολιτισμός», «Ακτίνες» Ιούνιος 1956.

ΜΟΡΦΕΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΛΗΣΜΟΝΟΥΝΤΑΙ

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ

(1716 - 1806)

ΖΩΗ ΠΟΛΥΚΥΜΑΝΤΗ

Α'

Ἐχει λεχθῆ πολλὰς φορὰς καὶ ἀπὸ πολλοῦς, πὼς γιὰ νὰ νοιώσῃ κανεὶς μιὰ ἐποχὴ, πρέπει νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ μελετήσῃ πλατεῖα τὶς φυσιογνωμίες, πὺ μὲ τὸ πέρασμα τοὺς αἰαλάκωνουν τὸν αἰώνα τοὺς. Τοῦτο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν Τουρκοκρατία καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὸν 18ον αἰώνα, πὺ στάθηκε ἀπὸ τοὺς πὺ μεγάλους. Ἄν λοιπὸν ἐφαρμόσωμε στὸν αἰώνα ἐκεῖνο τὸν νόμον αὐτὸν τῆς σπουδῆς, πολλὰς προσωπικότητες πὺ ἐλάμπρυναν τὰ ἑκατὸ τοῦ χρόνια ὑπῆρξαν ἀνεπανάληπτες. Μιὰ τέτοια ἀνεπανάληπτη προσωπικότης τοῦ ὑπῆρξε καὶ ὁ μέγας ἐπιστήμων, ὁ βαθὺς σοφός, ὁ μαχητικὸς στοχαστής, ὁ πολυμαθὴς καὶ πολυγράφος Εὐγένιος Βούλγαρις. «Εἶναι ἀδύνατον, γράφει ὁ Π. Καλλιγᾶς, νὰ πληροφορηθῆ τις περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους κατὰ τὸν 18ον αἰώνα, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τί ἦτο καὶ τί ἐπραξεν ὁ Εὐγένιος. Ὑπερέχει ὅλους τοὺς συγχρόνους τοῦ Ἑλληνας καὶ κατὰ τὴν πολυμαθειαν καὶ κατὰ τὴν διάνοιαν, ὅχι μόνον καθ' ὅλας τὰς ἐπιστήμας ἀναφαίνεται τοῦ Ἔθνους ἀρχηγέτης, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλας τὰς προσπαθείας τῆς διαδόσεως τοῦ πολιτισμοῦ κορυφαῖος. Διευθυντὴς καὶ καθιδρυτὴς σχο-

λείων, ἱεροκήρυξ, συγγραφεὺς, θεολόγος, φιλόσοφος, μαθηματικὸς, φυσικὸς, καθ' ὅλα συμβαδίζων μὲ τὴν μεγάλην πρόοδον τοῦ αἰώνος τοῦ, βεβαίως πρέπει νὰ θεωρῆται ὅτι προσωποποιεῖ τὴν ἐποχὴν τοῦ. Αἱ γνώσεις τοῦ δὲν εἶναι μόνον τὸ σημεῖον,

μέχρι τοῦ ὁποῖου ἔφθασε κατὰ τὸν αἰώνα τοῦτον ἡ ἑλληνικὴ διάνοια, ἀλλὰ καὶ ἡ ἠθικὴ ἀναμόρφωσις τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, αἱ ἰδέαι αἰτινες ἐντὸς αὐτῆς εἰσῆχθησαν, ἡ ὥθησις τὴν ὁποῖαν ἔλαβεν ἡ παιδεία, ὅλα χρεωστοῦνται εἰς τὸν Εὐγένιον». Μιᾶς τόσοσ πολὺπλευρῆς προσωπικότητος εἶναι ἀδύνατον νὰ δοθῆ σ' ἕνα-δὺ ἄρθρα, μιὰ πλήρης εἰκόνα. Θὰ περιορισθοῦμε, λοιπὸν, κατ' ἀνάγκην, σὲ μερικὰ μονάχα σημεία ἀπὸ τὴν προσω-

Εὐγένιος Βούλγαρις

πικότητα καὶ τὸ ἔργον τοῦ.

**

Δὺ χρόνια μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Ἡλία Μηνιάτη γεννιόταν στὴν Κέρκυρα στὰ 1716 ὁ Βούλγαρις. Τὸν ἱερομόναχο Ἱερεμία Καββαδία εἶχε γιὰ πρῶτο τοῦ δασκαλο. Αὐτὸς τοῦ πρωτόμαθε ἀνάγνωσι καὶ γραφῆ ἀπὸ τὸ Ὀκτωῆχι καὶ τὸ Ψαλτῆρι — τὰ μαθητικὰ βιβλία τῆς ἐποχῆς τοῦ. Μὰ γρήγορα ἀποζήτησε ὁ νεαρὸς κερκυραῖος εὐρύτερους ὁρίζοντες μορφώ-

σεως. Πήγε στην Άρτα πού είχε τότε ένα σοφό δάσκαλο, τὸν Ἀθανάσιο. Τὸ πρῶτο του ταξίδι ἦταν τὸ ταξίδι αὐτὸ στὴν Άρτα. Ἄλλ' ὄχι καὶ τὸ τελευταῖο του. Γύρισε ἀργότερα πάμπολλα μέρη. Ταξίδεψε σ' ὅλα τὰ Βαλκάνια, πῆγε στὴν Πρωσσία, ἔμεινε χρόνια στὴ Ρωσία. «Ὁ Βούλγαρις ἦταν γιὰ τὴν ἐποχὴ του ἕνας ἐξαιρετικὰ πολυταξιδεμένος πνευματικὸς ἄνθρωπος».

Μετὰ τὴν Άρτα ὁ Βούλγαρις πῆγε στὰ Γιάννενα, πού στίς ἀρχές τοῦ 18ου αἰῶνος ἦταν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα πνευματικὰ κέντρα τοῦ σκλαβωμένου Γένους. Οἱ περίφημες Σχολές τους ἀκτινοβολοῦσαν στὰ πέρατα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οἱ σχολάρχαι καὶ οἱ καθηγηταὶ τους δίδασκαν φιλοσοφία καὶ ἐπιστήμη. Ἀνάμεσά τους ξέχωρη θέσι κατεῖχε τότε ὁ Μεθόδιος Ἀνθρακίτης. Αὐτὸς τράβηξε κοντά του τὸ νεαρὸ Βούλγαρι, πού μὲ ἐπιμέλεια παρακολούθησε τὸ μεγάλο δάσκαλο.

Μετὰ τὸ τέλος τῶν σπουδῶν του στὴ σκλαβωμένη Πατρίδα, χειροτονήθηκε διάκονος καὶ ἔφυγε γιὰ νὰ συνεχίσι τὴς σπουδές του στὴν Παταβία τῆς Ἰταλίας. Ἐμβαθύνοντας σὲ τούτη του τὴν ἀπόφασιν ὁ Π. Καλλιγᾶς ἔγραφε στὴν Πανδώρα τοῦ 1851, ὅτι «τὸ κληρικὸν σχῆμα δὲν ἐπέφερε μεταβολὴν εἰς τὴν ἀπειρον ζεῖν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐφλέγετο νὰ ἐκτείνῃ τὰς γνώσεις του καὶ μὲ τὴν ὁποίαν τίποτε ἄλλο δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξισωθῆ, παρὰ τὴν ἀκλόνητον εὐσέβειαν, ἣτις καθ' ὅλας τὰς πράξεις τῆς ζωῆς του κατέχει τὴν πρώτην του θέσιν».

Ἄγνωστο μᾶς εἶναι μὲ ποιά ἐφόδια ὁ Εὐγένιος πῆγε στὴν Ἰταλία. Ἡ οἰκογενεὶά του δὲν ἦταν εὐπορη. Ἐνας θεῖος του, πού μποροῦσε νὰ τὸν βοηθήσῃ, τοῦ εἶχε ἀρνηθῆ κάθε συνδρομῆ, γιὰ τὴν ἐκτείνεσιν αὐτοῦ κληρικὸς. Θυσίασε ὁ Εὐγένιος «χάριν τῆς ἐφέσεώς του πρὸς τὸ κληρικὸν στάδιον καὶ αὐτὴν τὴν ἀναμένουσαν αὐτὸν οὐκ εὐκαταφρόνητον κληρονομίαν τοῦ πρὸς πάππου θεοῦ του Ἀλουϊσίου», σημειώνει ὁ Ἄν. Γούδας. «Εἶναι λοιπὸν πιθανὸν ὅτι μετερχόμενος ἤδη τὸν διδάσκαλον ἐξοικονόμησε μικρὰν προμήθειαν, ἣ ἔλαβε

βόθητιαν τῶν τότε ἐμπόρων, οἵτινες ἔκαμον εὐσεβῆ καὶ φιλόανθρωπον χρῆσιν τοῦ πλοῦτου των».

Ἡ ἔρευνα, ἀκόμη, δὲν ἔχει ἐξακριβώσει καὶ τοὺς καθηγητάς, πού παρηκολούθησε στὴν Παταβία, οὔτε ἀκόμη ἂν ἐτελείωσε τὴν ἐκπαίδευσίν του ἢ ἂν ἀναγκάσθηκε νὰ τὴν διακόψῃ ἀπὸ ἔλλειψιν μέσων. Πάντως ὕστερα ἀπὸ λίγο καιρὸ τὸν βρίσκουμε στὴν Ἑνετία, πού ἦταν τότε ἕνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα κέντρα πνευματικῆς ζωῆς γιὰ τὸν κατατρεγμένο Ἑλληνισμό. Ἐκεῖ γνωρίσθηκε μὲ πολλοὺς λογίους καὶ ἐμπόρους. Ἀνάμεσα στοὺς τελευταίους ἦταν καὶ οἱ Μαροῦτσαι, πού διηθύναν ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἐμπορικὰ καταστήματα τῆς Βενετίας. Ἄλλ' οἱ Μαροῦτσαι δὲν ἦσαν μόνο ἔμποροι, ἦσαν καὶ λάτραι τῆς Παιδείας. Γι' αὐτὸ ἀμέσως συνέλαβαν τὸ στοχασμὸ νὰ ιδρῦσουν καὶ δευτέρην σχολὴν στὰ Γιάννενα καὶ νὰ στείλουν ἐκεῖ τὸν Εὐγένιο σχολάρχῃ τῆς. Τοῦτο καὶ ἔγινε.

Στὰ 1742 ὁ Βούλγαρις γυρίζει στὰ Γιάννενα καὶ διορίζεται σχολάρχῃ τῆς Μαροουτσαίας Σχολῆς. Ἐκεῖ ἐφύσηξε νέα πνοὴ στὴν παιδεία τῆς πρωτευούσης τῆς Ἡπείρου, γιὰ τὴν ἦταν προικισμένος μὲ ἔκτακτα διανοητικὰ προσόντα καὶ ἰκανὸς νὰ ἐπιβάλλεται μὲ τὴν εὐγλωττίαν καὶ πολυμάθειάν του. Ἡ προσπάθειά του ἦταν νὰ πλατύνῃ τοὺς ὀρίζοντας τοῦ τόπου του. «Διδάσκει τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα τοῦ Leibnitz καὶ τοῦ Wolff». Θέλει ἔτσι ὁ Εὐγένιος νὰ μεταδώσῃ στὴν σπουδάζουσα σκλαβωμένη νεολαίαν τὰ πνευματικὰ ἐπιτεύγματα τῆς Δύσεως καὶ νὰ κεντρίσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς γιὰ τὴν μελέτη τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἀκόμη σπουδαιότερο: Εἰσάγει τὸν νεώτερον ἐπιστημονικὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας τῶν φυσικῶν καὶ ἀστρονομικῶν ζητημάτων, πού ἐπιτυγχάνεται μὲ τὸ πείραμα, τὴν παρατήρησιν καὶ τὸν μαθηματικὸν λογισμόν. Τὰ μαθήματα πειραματικῆς καὶ μαθηματικῆς Φυσικῆς, πού δίδαξε στὰ Γιάννενα τὸ 1742, τὰ ἐξέδωκε ἀργότερα σ' ἕνα τόμον, προφανῶς βελτιωμένα καὶ συμπληρωμένα.

Φαίνεται ὅμως ὅτι τὸ νεαρὸ τῆς ἡλικίας

του — ήταν 26 μόλις ἐτῶν — ἡ κάποια δομητικότητα τοῦ χαρακτήρος του, ἀλλὰ κυρίως ἡ μεγάλη διάνοιά του καὶ ἡ εὐρύτης τῆς σκέψέως του, ὥστε νὰ δέχεται εὐκόλα, νὰ κατανοῇ καὶ νὰ εἰσηγηται μ' ἐνθουσιασμό καὶ ζῆλο τὶς νέες ἰδέες καὶ ἀπόψεις, ἐδημιούργησαν μιὰ ἀντίθεσι καὶ ἀντιζήλια πρὸς ἄλλους ἐπιστήμονας, πού ἐκπροσωποῦσαν τὶς παλαιᾶς καὶ συντηρητικῆς ἀντιλήψεις. Αὐτοί, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν μαθηματικὸ Μπαλάνο Βασιλόπουλο, προκαλοῦν ζητήματα κατὰ τοῦ «νεωτερίζοντος Εὐγενίου», πού κατόπιν τῆς πολεμικῆς αὐτῆς φεύγει καὶ πηγαίνει στὰ Ἀμπελάκια Θεσσαλίας.

Ἐκεῖ μένει ἀρκετὰ χρόνια διευθυντῆς τῆς περιφημῆς Σχολῆς τους. Παραδίδει θεολογία, φιλοσοφία, μαθηματικά, ἀστρονομία. Ἡ ἐπίδρασίς του εἶναι μεγάλη. Ἡ Σχολὴ γίνεται πνευματικὸ κέντρο, φάρος τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνισμοῦ. Κάθε χρόνια καὶ καινούργιοι μαθηταὶ τρέχουν νὰ ἀκούσουν τὸ σοφὸ ἐπιστήμονα. Ἀπὸ αὐτοὺς μερικοὶ ἀνεδείχθησαν ἔξοχοι δάσκαλοι, ἐργάται πολιτισμοῦ, ὅπως ὁ μετέπειτα Ἐπίσκοπος Πλαταμῶνος, πού ὠργάνωσε τὸν περιφημο συνεταιρισμὸ τῶν Ἀμπελακίων, ὁ Καμπανίας Θεόφιλος καὶ ἄλλοι.

Ἄλλ' οὔτε στὰ Ἀμπελάκια ἔμεινε γιὰ πάντα ὁ σοφὸς δάσκαλος. Πῆγε στὴν Κοζάνη, ὅπου γρήγορα ἀπέκτησε συμπάθειες καὶ φήμη μεγάλη, διότι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ του λόγοι ἦταν γεμάτοι πίστι στὸ Θεὸ καὶ γινόντουσαν σὲ γλώσσα ἀπλῆ καὶ ἀνεπιτήδευτη. Ἡ φήμη του αὐτὴ ἔφθασε καὶ ὡς τὸν Πατριάρχη Κύριλλο, πού τὸν παρεκάλεσε νὰ πάη στὸ Ἅγιον Ὄρος νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσι τῆς Ἀθωνιάδος Ἀκαδημίας. Τὸ πατριαρχικὸ σιγίλλιο τοῦ διορισμοῦ του τὸν χαρακτηρίζει «ἄνδρα πεπαιδευμένον καὶ λόγιον καὶ παντοδαπῆς ἐπιστήμης κεκοσμημένον καὶ γεγυμνασμένον καὶ δυνάμενον παιδεῦσαι τοὺς μαθητάς, οὐ μόνον τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν λογικὴν τέχνην, ἀλλὰ καὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας, ναὶ μὴν καὶ τὴν θεολογίαν καὶ ὅσα εἰς τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν ἀνήκουσιν».

Στὴν Ἀθωνιάδα⁽¹⁾ ὁ Βούλγαρις διδάξε πέντε χρόνια φιλοσοφία, μαθηματικά, φυσικὴ, ἀστρονομία καὶ προσεῖλκυσε πολλοὺς μαθητάς. «Τὸ σχολεῖον εὗρον μὲ εἴκοσι μαθητάς καὶ τὸ ἐπλήθυνα σχεδὸν εἰς διακοσίους», ἔγραφε ἀργότερα ὁ ἴδιος στὴν ἀπολογία του πρὸς τὸν Πατριάρχη Κύριλλο. Ἀπὸ τοὺς μαθητάς του ἐβγήκαν καὶ πολλοὶ ἄνδρες ἐπίσημοι. «Ἐκ τῆς Ἀθωνιάδος Ἀκαδημίας, γράφει ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἐξ Οἰκονόμων, προῆλθον πολλοὶ ἄνδρες ἐπίσημοι φιλολογίᾳ παντοία καὶ ἐπιστήμαις, καὶ φιλοσοφίᾳ θεία τε καὶ ἀνθρωπίνῃ κεκοσμημένοι, καὶ τὸ πιστευθὲν τάλαντον τῆς παιδείας πολλαπλασιάσαντες παρὰ τοῖς ὁμογενέσι». (Περὶ τῶν Ὁ' ἐρμηνευτῶν τῆς Παλαιᾶς Θείας Γραφῆς, τομ. Δ'. Ἀθήνησι 1849 σελ. 819). Καὶ ὁ Μ. Γεδεών (περιοδ. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, 882-83, τομ. Γ'. σελ. 470) παρατηρεῖ ὅτι «ὁ ἐπισκεπτόμενος τὰς ἀθωνίτιδας βιβλιοθήκας καὶ ἐρευνητῶν τὰ ἐν αὐταῖς χειρόγραφα, οὐχὶ ὀλίγα εὕρισκει γεγραμμένα ὑπὸ λογίων ἀγιορειτῶν μοναχῶν, οἵτινες ὡς ἀπὸ δουρείου ἵππου προῆλθον ἐκ τῆς Σχολῆς τοῦ κλεινοῦ διδασκάλου Εὐγενίου». Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ἦταν ὁ Ἀθανάσιος Πάριος, πού ἔκανε κατόπιν σχολάρχης στὴ Χίο, ὁ Σέργιος Μακραιὸς, καθηγητῆς τῆς Σχολῆς τῶν Ἀγράφων καὶ τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας καὶ διαπρεπῆς συγγραφεὺς, καὶ ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, πού παρηκολούθησε καὶ ἓνα ἰδιαίτερο μορφωτικὸ κύκλο τοῦ Δασκάλου, ὅπως βεβαιώνει ὁ Περραιβός.

Μά, δυστυχῶς, ἄλλῃ αὐτὴ ἡ καρποφόρος δραῖσις ἤρθε στιγμὴ πού σταμάτησε. Ὁ σοφὸς Κερκυραῖος δὲν κατώρθωσε οὔτε ἐκεῖ νὰ σταθῇ. Ἡ ὑπερβολικὴ του αὐστηρότης πρὸς τοὺς μαθητάς καὶ μερικὸς μοναχούς, ὁ φθόνος τοῦ ἐκπαιδευτοῦ στὸ μεταξὺ Πατριάρχου Κυρίλλου, ἡ διδασκαλία του, πού θεωρήθηκε «καινοτόμος καὶ τολμηρά», ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, ὅλα αὐτὰ ἔγιναν ἀφορμὴ

(1) Στὸ ὑπέροθυρο τῆς Σχολῆς γράφει τὴν ἑξῆς φράσι, πού θυμίζει Πλάτωνα : «Γεωμετρῶσαν εἰσίτω, οὐ κωλύω, τῷ μὴ θέλοντι συζυγήσω τὰς θύρας».

οἱ τρόφιμοι τῆς Σχολῆς νὰ χωρισθοῦν σὲ ἀντιμαχόμενες ομάδες. Ἄλλοι ἐπῆγαν μὲ τὸ μέρος τοῦ Βούλγαρι, ἄλλοι μὲ τὸν Πατριάρχη Κύριλλο, ἄλλοι μὲ τὸν Μελέτιο τὸν Ἰγούμενο καὶ ἄλλοι μὲ τὸν Παναγιώτη τὸν Γραμματικὸ τῆς Σχολῆς. «Διμερίσθη, γράφει ὁ ἴδιος ὁ Βούλγαρις, τὸ σχολεῖον εἰς τέσσαρας τετραρχίας, ὡς ἡ Ἰουδαία ἐπὶ τῆς μοναρχίας τοῦ Αὐγοῦστου, καὶ οἱ μὲν ἦσαν Πατριαρχῖται, οἱ δὲ Μελετίται, οἱ δὲ Παναγιωτίται, οἱ δὲ Εὐγενίται...» Σωστὸ χάος. Πραγματικὴ συμφορὰ γιὰ τὴν ξακουσμένη Ἀκαδημία. Ὁ Εὐγένιος ἐγκαταλείπει τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ κατεβαίνει στὴ Θεσσαλονίκη.

**

Ἡ ἀναχώρησίς του ἀπὸ τὴν Ἀθωνιάδα τοῦ ἔθλιψε τὴν καρδιά, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀπολογία του πρὸς τὸν Πατριάρχη Κύριλλο. Ἐκεῖ δικαιολογεῖ γιατί ἔφυγε καὶ ἀνασκευάζει τὶς συκοφαντίες, ποὺ διάφοροι εἶπαν καὶ πίστεψε ὁ Πατριάρχης. Τελειώνοντας ἀναφέρει μερικὰ ἀπὸ ὅσα ἔκανε γιὰ τὴν Σχολή. Τὰ παραθέτουμε σὰν ἀπολογία, μὰ καὶ σὰν ἀπολογισμὸ μιᾶς πλούσιας σὲ δρᾶσι πενταετίας. «Στάθμισον, γράφει ὁ Βούλγαρις, τὸ βάρος τῆς πολυχρονίου μου καὶ ἐπιμελεστάτης ἐργασίας· μέτρησον τὸ πλῆθος τῶν πολλῶν μου ἰδρώτων· ἀναλόγησον τὸ πρόθυμον καὶ ἄοκνον τῆς ἐμῆς ψυχῆς διὰ τὴν ὠφέλειαν τοῦ γένους· δύο μαθήματα εἶχον χρέος κατὰ τὸ Συγγίλιον νὰ παραδίδω καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ἐγὼ, καθὼς τὸ ἤξεύρεις, παρέδίδα τρία καὶ τέσσαρα... παρέτεινα τὰς παραδόσεις... ποτὲ δὲν ἔπαυσε τὸ σχολεῖον εἰς τὸς καιροὺς τῆς ἀργίας, χωρὶς νὰ μὲ παρακαλέσουν θεομῶς οἱ μαθηταὶ νὰ ἀργήσωμεν... Μ' ὄλον ὅπου τὸ Συγγίλιον χρέος ἔδιδε νὰ πληρώσω ἕνα ὑποδιδάσκαλον, ἐγὼ ἐπλήρωνα πέντε καὶ ἕξ, ἐφιλοτιμήθην, χωρὶς νὰ χρεωστῶ, νὰ συστήσω καὶ Λατινικὸν σχολεῖον, πληρώνοντας τὸν διδάσκαλον, ὡς οἶδας... ἔδίδα πάντοτε ἀπὸ τοῦ μισθοῦ μου ἕνα μέρος νὰ βοηθῶ τοὺς χρήζοντας μαθητάς· ἀκόμη καὶ δι' ἱατρικὰ ἐξώδευα ὅσα μοι ἤρχοντο διὰ τοὺς νοσοῦντας μαθητάς, καὶ τοῦτο ὅμως ἐμῇ δαπάνῃ· ἐπενούον πάντα τρό-

πον, πῶς νὰ συστήσω, καὶ πῶς νὰ αὐξήσω τὸ Σχολεῖον μου· εἰς αὐτὸ ἐδαπάνησα τὴν ζωὴν μου, κατέτριψα τὴν ὑγείαν μου, ἐσκόρπισα τὴν κυβέρονσίν μου. Τί ἔδει με ποιῆσαι τῶ ἀμπελώνι μου καὶ οὐκ ἐποίησα αὐτῷ; Ἄλλ' ὑπέμεινα τοῦ ποιῆσαι σταφυλὴν εὐγνωμοσύνης, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας ἀγνωμοσύνης καὶ ἀχαριστίας. Κρινέτω δὴ ὁ Κύριος μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ ἀμπελώνου τούτου, κρινέτω δὲ καὶ ἡ Ὑμετέρα Παναγιότης εἰς τὸ ἐξῆς ὑπὲρ ἐμοῦ εὐμενέστερον.

«Ἐν Ἐτει αψβ κθ Ἰανουαρίου».

Τὸν ἴδιο πόνο ἐξέφραξε ἀργότερα καὶ στὴν συντομωτάτη εἰσαγωγή, ποὺ ἔχει στὸ «περὶ Παλιρροϊῶν». Ἐκεῖ ἔγραφε, μιλώντας γενικώτερα γιὰ τοὺς κατατρεγμῶδες ποὺ δοκίμασε, ὅτι ἡ φιλοσοφία, ποὺ τόσο χρόνο καὶ μὲ κόπους τὴν ἐθεράπευσε καὶ ὕβρεις ἀντὶ τιμῶν καὶ ἀντὶ χαρίτων μὲ διωγμοὺς μὲ ἐβράβευσεν. Ὁ ἀγὼν οὗτος πόσον ἀτερπῆς ἐμοί, καὶ πόσον ἀηδής, τὸ στοχάζεσθε· ἀλλὰ καὶ βαρὺς ἀγὼν ὁ αὐτός, καὶ δυσκατόρθωτος οὐδὲν ἦττον...»

Θλίψι γιὰ τὴν ἀποχώρησι τοῦ Βούλγαρι ἀπὸ τὴν Ἀθωνιάδα καὶ τὸν κατήφορο, ποὺ πῆρε κατόπιν ἡ Σχολή, ἐξέφρασαν καὶ πολλοὶ μελετηταὶ τῆς Παιδείας. Ὁ Ἄλεξ. Στούριτζας μὲ πόνο ἔγραφε γιὰ «τὰς χαμερπεῖς ζηλοτυπίας», ποὺ ἀνάγκασαν τὸ σοφὸ Βούλγαρι νὰ ἀφήσῃ τὴ Σχολή. Καὶ ὁ λόγιος Ἰώσηπος Μοισιόδαξ στὴν «Ἀπολογία» του (Βιέννη 1780) ἔλεγε: «Μία βολὴ ὀφθαλμοῦ θλιβερά ἐπὶ ἐκείνῃ τῇ πολυκροτουμένη σχολῇ τοῦ Ἀθωνος, ἡ συμφορὰ, ἡ ἐρημία τῆς ὁποίας ὥστε νὰ ὀμιλήσω τοιοντοτρόπως, ἔτι καὶ νῦν ἀχνίζει ἐνώπιον ἡμῶν. Ποῦ ὁ κλεινὸς Εὐγένιος; Ποῦ ἡ πολυπληθὴς χορεία τῶν μαθητῶν, ἦτις ἐν χαρᾷ τῆς Ἑλλάδος πάσης συνεκρότει ἕνα Ἑλικῶνα νέον Μουσῶν καὶ μουσοτρόφων; Ἐφυγαδεύθη ἐκεῖνος, ἐφυγαδεύθη αὐτῇ βροντῇ νεμέσεως ἐπέπεσε καὶ ἐσκόρπισε διδάσκοντας καὶ διδασκομένους καὶ ἡ οἰκοδομὴ ἐκείνη, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ὁ τοσοῦτος θροῦς ἐν τῇ βασιλευσούσῃ, ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι, κατήνησεν — οἴμοι! — ἡ κατοικία, ἡ φωλεὰ τῶν χοράκων!»

Ὁ Βούλγαρις ἔμεινε στὴ Θεσσαλονίκη

«ἐφησυχάζων» ὡς τὴν ὥρα πού προσεκλήθη ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Σεραφεῖμ τὸν Β' στὴν Πόλι. Ἐκεῖ διωρίσθηκε «διδάσκαλος τοῦ φιλοσοφικοῦ τμήματος τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας», κατὰ τὸν Μ. Γεδεών. Στὴ νέα του ἔδρα δίδαξε γιὰ λίγο φιλοσοφία καὶ μαθηματικά, ὡς τὴν πῶσι τοῦ Πατριάρχου Σεραφεῖμ, ὅταν καὶ τὸ φιλοσοφικὸ τμήμα τῆς Σχολῆς ἔπαυσε νὰ λειτουργῇ.

Στὴν Κωνσταντινούπολι ὁ Βούλγαρις ἐκφωνεῖ τὸν περιώνυμό του «Λόγον πανηγυρικὸν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου». Ἡ γιορτὴ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου εἶναι καὶ ἔθνικὴ γιορτὴ τῶν Ρώσων. Ἡ Ρωσία ὅμως βρίσκεται τότε σὲ πολὺ δυσάρεστες σχέσεις μὲ τὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία. Τὸ Πατριαρχεῖο ἀκολουθεῖ, φυσικά, ὅσο μπορεῖ φιλορωσικὴ πολιτικὴ. Καὶ ὁ Βούλγαρις, ἀκολουθώντας τοὺς κτύπους τῆς καρδιάς του, κτύπους ἔθνικούς, ὁμιλεῖ γιὰ τὸν Ἁγ. Ἀνδρέα. Ὁ λόγος του ξεσηκώνει ἀληθινὴ θύελλα. Ἀναγκάζεται ἄλλη μιὰ φορὰ νὰ φύγῃ. Πηγαίνει στὴ Λειψία.

Στὴ Λειψία βρίσκει τὸ περιβάλλον πού τοῦ ταιριάζει. «Ἡ Λειψία, γράφει στὸν Κανσοκαλυβίτη Νεόφυτο, ὁμοιάζει μὲ μοναστήριον» περισσότερὰν ἡσυχίαν δὲν εἶδον οὔτε εἰς τὸν Ἄθω». Ἐπωφελεῖται τῆς ἡσυχίας αὐτῆς καὶ ρίχνεται γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ, νὰ σβύσῃ τὴν δίψα τῆς γνώσεως. Γιατὶ εἶναι πάντα διψασμένος γιὰ γνῶσι. Τὸ πνεῦμα του ἀγρυπνεῖ πάντα, εἶναι σὰν τὸ γυμνὸ σπαθί ἔτοιμο νὰ ἐφορμήσῃ καὶ νὰ κατακτήσῃ νέες περιοχές. Παρακολουθεῖ σοφοὺς καὶ μελετᾷ νύκτα μέρα. «Συνομιλῶ, λέει σὲ ἄλλη του ἐπιστολῇ, ἀναφερόμενος σ' αὐτὲς του τίς σπουδές, πότε μὲ τοὺς νεκροὺς, πότε μὲ τοὺς ζῶντας σοφοὺς καὶ ὠφελοῦμαι» μακρὰν ἀπὸ τὴν τύρβην τοῦ κόσμου ἀναπαύομαι». Συγχρόνως ὅμως συνεχίζει καὶ τὴ συγγραφικὴ του δρᾶσι. Γράφει συνεχῶς, ἀλλὰ δὲν βιάζεται καὶ νὰ τυπώσῃ τὰ ἔργα του. «Ἐπιμελοῦμαι, λέει, ἅμα τε καὶ τῶν ἐμῶν πονημάτων καὶ τὰ κτενίζω καὶ τὰ βοτρυχίζω καὶ ἄλλοτε ἄλλως τὰ διαπλέκω. Εἰς τὴν ἔκδοσίν των εἶμαι πλέον δειλὸς ἢ θρασύς. Ὅμως πρέπει τέλος νὰ ἀποτολμήσω». Καὶ

ἀποτολμᾷ. Στὴ Λειψία ἐκδίδει πολλὰ ἀπὸ τὰ ἐπιστημονικά καὶ τὰ θεολογικά του ἔργα.

Ἡ προσωπικότης τοῦ Εὐγενίου ἀκτινοβολοῦσε ὅπου κι' ἂν βρισκόταν. Ἡ ἀρετὴ του, ἡ εὐγένειά του, ἡ ταπεινωσὺνὴ του, συγκερασμένη μὲ τὴ σπάνια μόρφωσί του καὶ τὴν φιλοσοφικὴ του κατάρτισι, ἐπέβαλαν παντοῦ τὸν ἀπλὸ κερκυραῖο διάκονο. Λίγη ὥρα νὰ ἔμενε κανεὶς μαζί του, θὰ ἐνοιωθε, πὼς εἶχε ἀπέναντί του ἕναν σοφὸ ἄγιο.

Τοῦτο συνέβη καὶ στὴ Λειψία, ὅταν ἔγινε γνωστὸς σὲ εὐρύτερους κύκλους καλλιεργημένων ἀνθρώπων. Ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους γνώρισε ἐκεῖ καὶ τὸν Θεόδωρο Ὁρλώφ. Ἡ γνωριμία αὐτὴ ἔγινε σταθμὸς γιὰ τὴν ὑπόλοιπὴ ζωὴ του. Ὁ Ὁρλώφ μίλησε μὲ ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὸν μεγάλο Ἕλληνα στὴν Αἰκατερίνη τὴν Β', πού τὸν κάλεσε στὴν αὐλὴ τῆς. Στὸ μεταξὺ ὁ Βούλγαρις γνωρίσθηκε μὲ τὸν Αὐτοκράτορα Φρειδερίκο. Ὁ βασιλεὺς φιλοξένησε καὶ τίμησε πολὺ τὸν σοφὸ Ἕλληνα κληρικὸ.

Στὴν πρωσικὴ αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ ὁ Βούλγαρις γνωρίσθηκε καὶ μὲ τὸν Βολταῖρο. Μὲ τὸν Γάλλο ἐγκυκλοπαιδιστὴ ὁ Βούλγαρις ἦρθε σὲ σύγκρουσι πάνω σὲ πολλὰ κοσμοθεωριακὰ προβλήματα. Κάποια ἡμέρα μετὰ τὸ φαγητό, διηγείται ὁ Αἰνιάν, ὁ Βολταῖρος, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ νηστεία τοῦ Ἕλληνο κληρικοῦ «ἠρώτησε τὸν Εὐγένιον θαυμάζων δῆθεν, πὼς καὶ αὐτὸς σοφὸς ἀνῆρ ὢν, φέρει ὑπόληψιν εἰς τοιαύτας δεισιδαιμονίας». Ἀπ' αὐτὸ «προήχθησαν καὶ εἰς ὑψηλότερας περὶ θρησκείας συζητήσεις, ὅτε ἐπεσφράγισε τὸν λόγον ὁ Εὐγένιος εἰπὼν ὅτι: «Εἰ μὲν τὰ περὶ σοῦ λεγόμενά εἰσιν ὀρθά, ἐγὼ ὁ ἄλλως φρονῶν δὲν βλάπτομαι, εἰ δὲ ὀρθά ἄπερ ἐγὼ φρονῶ, τότε ὅποια τιμωρία διαδέξεται σὲ τὸν ἐναντὶα φρονούντα;» Ἡ ἀπάντησις αὐτὴ θυμίζει τὸ περίφημο «στοίχημα» τοῦ Πασκάλ καὶ ἀνυψώνει τὸν Βούλγαρι στὴν πρώτη γραμμὴ τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ Πνεύματος!

Ἄλλὰ ὁ Βούλγαρις καὶ γραπτῶς ἀντέκρουσε τίς ἀρνητικὰς θεωρίες τοῦ Βολταῖρου, πού ἀπειλοῦσαν νὰ εἰσπηδήσουν

τότε και στο ὑπόδουλο Γένος. Τὸ ἀνώνυμο βιβλίο του «Σχεδιάσμα περὶ ἀνεξιθρησκείας» εἶχε καὶ αὐτὸν τὸν σκοπὸ. Νά, πῶς σχολιάζει ὁ Ἀθ. Πάριος τὸ ἔργο αὐτό: «Δείκνυσι τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ζῆλον του, καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ μὲν συντεθέν, ἀωνύμως δ' ἐκδοθὲν περὶ ἀνεξιθρησκείας Σχεδιάσμα ἐναντίον τῆς ἀθέου Βολταιρικῆς ἀδιαφορίας, ἄξιον κατὰ ἀλήθειαν διὰ τὰ ἔχουν ἐγκόλιον τόσον οἱ κοσμικοὶ, ὅσον καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες, καὶ πρὸ τούτου ὁ προσεκτικὸς ἐλεγχὸς τῶν κατὰ τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν πίστεως σοφισμάτων τοῦ ἀθεωτάτου Βολταίρου».

«Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ Βούλγαρις, ἐστάθη φαινότερος καὶ ἀκεραιότερος ἀπὸ τὸν Κοραῖ, ὁ ὁποῖος ἐπηρεάσθη κάπως ἀπὸ τὴν αἴγλην τοῦ Βολταίρου. Ὁ Βούλγαρις εἶδε μακρύτερα. Ὁ φωτισμένος νοῦς του διέκρινε τὸν κίνδυνον, ποῦ ἐγκυμονοῦσε δι' ἄλην τὴν Εὐρώπην, ἀλλ' ἰδιαίτερος διὰ τὸ ὑπόδουλον γένος τὸ δγκούμενον κῦμα τοῦ ἀντιχριστιανισμοῦ. Διὰ τοῦτο ἀναζωσμένος τὰ πνευματικὰ ὄπλα πολεμεῖ. Πολεμεῖ μὲ εὐθυκρισίαν καὶ τέχνην θαυμαστήν» ὅπως καὶ ὁ Ν. Θεοτόκης. «Ὁ Βολταῖρος πάντοτε εἶναι Βολταῖρος, ὁ ὁποῖος ἀναμιγνύει εἰς τὰ ἔργα του ἄξια παραδοχῆς καὶ ἐπαίνου, ἀλλὰ καὶ ἀποστροφῆς καὶ μέμψεως ἄξια», ἔγραφε ὁ Βούλγαρις, κριτικάροντας τὰ συγγράμματά του. Καὶ ἀργότερα σὲ μιά του ἐπιστολὴ κατέτασε τὸν Βολταῖρο στοὺς πρὸ διασήμους γιὰ τὴν ἀσέβειά τους, στὰ «μεγάλα καὶ ξακουστά ἐπὶ δυσσεβείᾳ ὀνόματα».

Τούτη ἡ γενναία καὶ ἀτρόμητη πολεμικὴ⁽²⁾ τοῦ σοφοῦ Κερκυραίου δασκάλου τόνωσε τοὺς πνευματικούς ἡγέτας τοῦ Ἑθνους καὶ βοήθησε τὸ λαὸ στὴν πνευματικὴ πορεία. Πολυσήμαντο, ἀλήθεια, γεγονός γιὰ τὴν τουρκοκρατούμενὴ Ἑλλάδα καὶ τὴν ἱστορία μας γενικώτερα!

(2) Ἡ ἀγωνιστικὴ του διάθεσι φαίνεται καὶ ἀπὸ μίαν του ἐπιστολὴν «σταλεῖσα εἰς Τριέστι πρὸς ἀναίρεσιν φληνάφου τινὸς καὶ δυσεβοῦς» (βλ. Γ. Αἰνιᾶνος «Συλλογὴ ἀνεκδότων συγγραμμάτων τοῦ ἀοιδίμου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρως» Ἀθῆναι 1938, σ. 5).

Ἄλλ' ἄς ξαναγυρίσουμε στὰ γεγονότα. Ὁ Βούλγαρις δὲν τιμήθηκε μόνο ἀπὸ τὸν Πρῶσο Αὐτοκράτορα. Καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Ρωσία ἐξετίμησε πολὺ τὸ σοφὸ καὶ ἐνάρετο δάσκαλο τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ. Ἡ Μ. Αἰκατερίνη τὸν κάλεσε στὴν Πετρούπολι, γιὰ νὰ τὸν διορίσῃ βιβλιοθηκᾶριο τῆς Αὐλῆς τῆς. Στὸ ταξεῖδι του, ποῦ τὸν συνώδευσε τιμητικὸ ρωσικὸ ἀπόσπασμα, ἱστορεῖται, ὅτι πῆρε στὰ χέρια του τὸν κατάλογο τῶν στρατιωτῶν καὶ ἀφοῦ τὸν διάβασε, ρώτησε τὸν ἐπὶ κεφαλῆς:

— «Ἄν χάσης τὸν κατάλογο αὐτόν, τί θὰ κάνης;

— Θὰ γράψω νὰ μοῦ στείλουν ἄλλο, ἀπάντησε μὲ ἀφέλεια ἐκεῖνος.

Καὶ τότε, λέγεται, ὅτι ὁ Εὐγένιος τοῦ εἶπε ἀπ' ἔξω ὅλα τὰ ὀνόματα. Τόση μνήμη εἶχε!

Στὴ Ρωσία, ὁ Εὐγένιος χειροτονήθηκε ἱερεὺς στὰ 1775, ἀφοῦ ἔμεινε σαράντα χρόνια διάκονος. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ δειχνεὶ τὸν Βούλγαρι ἀπλὸ καὶ ἀπέριττο σοφὸ, ποῦ ἀσχολεῖτο κυρίως μὲ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννησι τοῦ τόπου του καὶ ἔφευγε τὰ ἀξιώματα. Στὸ λόγο ποῦ ἔβγαλε στὴ χειροτονία του — καὶ τὸν δημοσιεύει ὁ Αἰνιᾶν στὸ πολύτιμο πόνημά του «Συλλογὴ ἀνεκδότων συγγραμμάτων τοῦ ἀοιδίμου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρως», εἶπε στὴν ἀρχὴ «ἰδοὺ ἐγὼ ὁ ἔως γήρως καὶ προσεβείον ταπεινὸς καὶ ἀνάξιος διάκονος, προβιβασμένος ἤδη εἰς τὸν ὑψηλὸν τῆς ἱερωσύνης βαθμὸν...», καὶ συνέχισε ζητώντας τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν «διὰ νὰ δυνηθῶ, ὅπως κατέληξε, νὰ διατηρήσω, ἄχρι τέλους, τὸν βαθμὸν ἀταπεινωτον, τὸ πολίτευμα ἄμεμπτον, τὸ λειτούργημα εὐδόκιμον, τὸ ἔργον τῆς τοῦ λόγου διακονίας πιστὸν πρὸς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς καταρτισμὸν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ».

Μετὰ ἓνα μῆνα ὁ Βούλγαρις χειροτονήθηκε Ἐπίσκοπος Σλαβηνίου καὶ Χερσῶνος στὴ Μόσχα «παρούσης ἐπὶ θρόνου εἰς τὴν χειροτονίαν μου καὶ αὐτῆς τῆς Αὐγούστις καὶ πάσης τῆς Αὐτοκρατορικῆς Αὐλῆς», ὅπως λέει σ' ἓνα του γράμμα. Ταῦτοχρόνως ἐγίνε τακτικὸν μέλος τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἑ-

πιστημῶν καὶ παρασημοφορήθηκε μὲ τὸ παράσημο τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου.

Ἀμέσως μετὰ τὴν χειροτονίαν του ὁ ιεράρχης ἐγκατέλειψε τὶς ἀνέσεις τῶν μεγαλοπόλεων καὶ πῆγε στὴν Πολτάβα, πρώτη πόλι τῆς νεοσυστάτου Ἐπισκοπῆς του. Στὴν ἐπαρχία του ὁ Ευγένιος δούλεψε μὲ ζῆλο γιὰ τὴν τόνωσι τοῦ λαοῦ του καὶ τὴν προαγωγή κάθε πνευματικοῦ ἔργου.

Δὲν ἔμεινε ὁμως γιὰ πολὺ Ἀρχιεπίσκοπος ὁ Ευγένιος. Οἱ συνεχεῖς κόποι καὶ τὰ γηρατειὰ τὸν ἔκαμψαν. Παρατήθηκε. Τὸν διαδέχθηκε ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης. Καὶ τότε ὁ Βούλγαρις ἄφησε τὴν ἐπαρχία του καὶ «ἐγκατεβίωσε» στὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ἀλεξάνδρου. Ἐκεῖ συνέχισε τὴ συγγραφικὴ του δρᾶσι, ὡς τὴν ὥρα τοῦ θανάτου του. «... Προϋτίμησε, γράφει ἕνας βιογράφος του, νὰ ποιμάνῃ μέχρι τέλους τοῦ βίου του τὸ σύνολο τοῦ Χριστιανικοῦ ἢ τοῦ Ἑλληνικοῦ τοῦλάχιστον ποιμνίου διὰ γραφίδος, ἦτις, κάλλιστα ἐγίνωσκεν ὅτι εἰς χεῖρας αὐτοῦ εἶχε μείζονα παντὸς σκήπτρου ἰσχύνη». Πέθανε στὶς 10 Ἰουνίου 1806 σὲ ἡλικία 90 ἐτῶν.

Λίγο καιρὸ ἀργότερα ἀνοίχθηκε ἡ διαθήκη του. Μέσα ἀπὸ τὶς λιγοστὲς γραμμές τῆς φανερώθηκε ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀγάπης, πὺν σκόρπιζε τὰ λιγοστὰ του χρήματα καὶ τὰ κειμήλια του στοὺς πτωχοὺς, στὰ Σχολεῖα καὶ στὶς Ἐκκλησίες. «Τὰ παρ' ἐμοὶ σωζόμενα δύο πολύτιμα λιθοκόλλητα ἱερὰ ἐγκόλπια, γράφει στὸ Α' ἄρθρο τῆς διαθήκης του, ὧν τὸ μὲν παρὰ τῆς αἰδιμίου αυτοκρατορίσεως Αἰκατερίνης Β', τὸ δὲ παρὰ τοῦ εὐσεβεστάτου αὐτῆς ἀπογόνου τοῦ αυτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' πανευσπλάγχχνως μοι ἐπεχορηγήθησαν, προστεθέντος τούτοις καὶ τοῦ ἐγκολπίου σταυροῦ, ὃν ὡς δῶρόν ποτε ἔλαβον παρὰ τοῦ πανεκλάμπρου αὐθέντου Μολδοβλαχίας Ἀλεξάνδρου Ἰωαννίδου τοῦ Μαυροκορδάτου τῶν Δακῶν προηγεμονεύσαντος» καὶ τὰ τρία ταῦτα κειμήλια ὁμοῦ τὰ ἀφιερῶνω εἰς προικισμὸν τῆ νεοσυστάτου πολιταρχίας τῆς Ἰονικῆς Ἐπτανήσου ἡγεμονίας νὰ τὰ μεταχειρισθῇ ἐπὶ συνδρομῇ καὶ συστάσει τῆς ἀνοιχθείσης ἐν αὐτῇ Ἀκαδημίας...».

Στὴ συνέχεια τοῦ πολυτίμου αὐτοῦ νεοελληνικοῦ κειμένου ὁ σοφὸς λόγιος τοῦ Ἔθνους μας μοίραζε τὰ λιγοστὰ χρήματα, πὺν εἶχε ἀπὸ τὶς οικονομίες του, στὴ Σχολὴ τοῦ Ἄθω, στὴ Σχολὴ τῆς Πάτμου, στὴν περίφημη Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος στὴν Κέρκυρα, στὴν Φανερωμένη τῆς Ζακύνθου καὶ σ' ἄλλα πνευματικὰ κέντρα. Τὰ χρήματα, πὺν ἄφινε στὶς Ἐκκλησίες, τὰ ἔδινε νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ πληρωμὴ ἐνὸς ἱεροκλήρικος. Τὰ ὑπόλοιπα, ἔγραφε, «νὰ διαμερισθῶσι καὶ αὐτὰ εἰς βοήθειαν πτωχῶν τε καὶ ἐνδεῶν προσώπων, ἐν ἀνάγκαις καὶ στενοχωρίαις εὐρισκομένων, κατ' ἀναλογίαν τῆς χρείας των».

**

Ἡ τελευταία του θέλησις μᾶς ξαναφέρει στὸ νοῦ μας ὅτι καὶ σ' ὄλη του τὴ ζωὴ τὴν ἴδια πορεία ἀκολούθησε. Ὅσο δούλευε στὴν Ἑλλάδα, καὶ ὅταν ζούσε στὰ ξένα, περιεφρόνησε τὸν πλοῦτο. Θυσίασε γιὰ χάρι τοῦ κληρικοῦ σταδίου τὴν κληρονομία τοῦ θείου του. Σκόρπιζε σὲ ἔργα κοινωνικὰ τὸ εἰσόδημά του. Ἔδινε ἀπὸ τὸν πενιχρὸ μισθὸ του στοὺς μαθητὰς του. Βίωμά του εἶχε τὴν ἀγάπη. Καὶ τὴν πνευματικὴ του προσφορὰ στὸ Ἔθνος τὴν πρόσφερε χωρὶς αὐτὸς οὔτε δεκάρα νὰ παίρῃ. «Ἐκ τῶν πολυαριθμῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ δὲν ἐπορίζετο κέρδη, διότι ὄλα αὐτὰ ἐξεδίδοντο συνήθως δαπάναις πλουσίων Ἑλλήνων ὁμογενῶν «ἐπὶ τῷ διανεμηθῆναι δωρεὰν τοῖς φιλεπιστήμοσι νεανίσκοις».

Τοῦτο τὸ ἀστέρι τῆς ἀγάπης τοῦ ἔδειχνε καὶ τὴν πορεία τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνος, πὺν βράδισε σ' ὄλη του τὴ ζωὴ. Ζωὴ ἀγῶνος γιὰ τὴ νεολαία, τὸ λαό, τὸ Γένος του ἦταν ὄλος του ὁ βίος. Ἀγὼν ἀνιδιοτελής, ξένος ἀπὸ κάθε βλέψι ἀτομικῆ, 40 χρόνια ἔμεινε στὸν κατώτερο βαθμὸ τῆς ἱερωσύνης, ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὴν ἀγνή ἀγάπη γιὰ τὸν «πλησίον», γιὰ τὸ σκλάβο ἔθνος του, ἦταν τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα κάθε προσπαθείας του, εἴτε στὸν τομέα τῆς ἐκπαιδεύσεως, εἴτε στὸν ἄμβωνα, εἴτε στὸ συγγραφικὸ πεδίο. «Ἡ μόνη μου ποθουμένη ἀνταμοιβὴ καὶ

άντιδοτο είναι, γράφει ὁ ἴδιος κάπου, ἡ ψυχικὴ ὠφέλεια τοῦ λαοῦ».

Ἡ ἀγωνιστικὴ αὐτὴ πορεία, γνώρισμα ὄλων τῶν μεγάλων δασκάλων τοῦ Γένους μας, ἦταν τὸ αἶτημα τῆς ἐποχῆς του καὶ εἶναι μῆνυμα γιὰ τὴν ἐποχὴ μας. Αἶτημα τοῦ 18ου αἰῶνος, πὺν εἶχε ἀνάγκη ζωτικὴ τῆς παρουσίας τέτοιων μορφῶν καὶ μῆνυμα γιὰ τὸν καιρὸ μας, πὺν τόσο ἀποζητᾶ τοὺς ἀγνοῦς, ἀνιδιοτελεῖς ἡγέτας, σὰν τὸν Βούλγαρι, πὺν πρὶν ἀπὸ ἑκατὸ πενήντα δύο χρόνια ἔκλεισε γιὰ πάντα τὰ μάτια

στὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ἀλεξάνδρου τοῦ Νέφσκη. Ὅμως ἡ αἴγλη καὶ ἡ ἀκτινοβολία τῆς πνευματικῆς του προσωπικότητος, ἀντὶ νὰ ἀμαυρῶνεται ἀπὸ τὸν καιρὸ, τόσο λαμπρύνεται καὶ ἀνυψώνεται, ὅπως θὰ δοῦμε καὶ στὸ ἐπόμενο ἄρθρο. Τοῦτο εἶναι γνώρισμα τῆς ἀξίας κάθε προσωπικότητος. Ἡ νίκη τοῦ χρόνου, εἶναι ἡ μεγαλύτερα νίκη στὴ ζωὴ καὶ στὴν ἱστορία!

I. ΕΡΜΩΝΙΚΟΣ

(Συνεχίζεται)

Κ Α Τ Α Φ Υ Γ Η

Παντοῦ, μαύρη ἀπλωμένη συννεφιά.

Στὰ γύρω σύθαμπο καὶ στῆς ψυχῆς τὰ βάθη

ἢ ἀκεφιά κι' ὁ φόβος

ἀνήλεα σφίγγουν τὴν καρδιά. . .

Πονοῦνε τὰ μηνίγγια,

πᾶν' νὰ σπάσουν.

Ἀπὸ τὸν κουρασμένο νοῦ,

λύση δὲ βρίσκεται καμμιά!

Φρίκη μπροστὰ

καὶ πίσ' ἀπελπισιά·

— τοῦτο ὄλεθρος,

κεῖνο καταστροφὴ, χαμός.

Τί ν' ἀπομένῃ πιά . . .

Τὰ πόδια τὰ τρεμάμενα,

τώρα λυγοῦν. Μὴν πέσης, γονατίζεις . .

Τὰ χέρια ἀπλώνονται ψηλά,

κάπου ἐναγώνια

ψάχνουνε λὲς γιὰ νὰ πιαστοῦν.

Καὶ τὰ πικρά,

τὰ πονεμένα χεῖλη ἀνοίγουν,

βοήθεια ζητοῦν,

ἀπ' τῆς ἀγάπης

τὴν παντοδύναμη πηγὴ,

πὺν νά: Μιὰ ἡλιαχτίδα στέλνει λαμπερή,

τ' ἀπαίσιο τῆς ἀπόγνωσης

σκοτάδι νὰ σκορπίση,

στ' ἀπέραντα γαλάζια πλάτη.

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

Η ΣΩΚΡΑΤΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΙΑ

Ἡ στροφή στο πνεῦμα⁽¹⁾ γίνεται ὁ ἀληθινὸς δείκτης τῶν ἀξιών καὶ τῆς ἀλήθειας. Γιατὶ μέσα στὴν ψυχὴ μας κρύβεται τὸ μυστικὸ τῆς πραγματικότητος. Γι' αὐτὸ τὸ «γνώθι σαυτὸν» παίρνει πρωταρχικὸ εὖρος καὶ βάθος. Ὁ νοῦς ὅταν ψαύσῃ τὸ βαθύτερο ὑπόστρομα τοῦ πνεύματος, ἀνακαλύπτει τίς ἀξίες. Μέσα στὸ πνεῦμα μας ὅσο σκάβομε, τόσο βρισκομε μεγάλες πραγματικότητες ποῦ ἔχει κρύψει ὁ Θεός. Γι' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος μ' ἀντικειμενικότητα καὶ εὐλικρίνεια πρέπει νὰ κἀνῃ τὴν σωτήρια διαπίστωση.

Ἄλλ' αὐτὸ τὸ τόλμημα δὲν εἶναι εὐκόλο, χρειάζεται ἐσωτερικὴ γενναιοτήτα, ὄχι σὰν ἐκεῖνο τὸν τυφλὸ ἔνθουσιασμὸ στὴν δίψα τῆς πολεμικῆς νίκης, ποῦ μέσα στὴν σκοτεινὴ σύσφιγξι τοῦ μαχητικοῦ πάθους ἐκτίθεσαι σὲ παράλογους κινδύνους, ἀλλὰ θάρρος ποῦ πηγάζει ἀπὸ τὴν μαχητικὴ ἀναγκαιότητα νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἄλογη ζωικὴ ὁρμὴ, τὴν ὄστικὴ πίεσι τῆς τυφλῆς ἐπιθυμίας, τὴν χειμαρρῶδη ὁρμὴ τῶν ἀκατέργαστων βουλευτικῶν παρωθήσεων⁽²⁾. Νὰ τὸ μεγάλο ἐμπόδιο στὴν πνευματικότητα. Μέσα του ὁ ἄνθρωπος διψᾷ τὴν ἀλήθεια, νομίζει πὼς γιὰ χάρι τῆς μορεῖ νὰ θυσιάσῃ καὶ εὐχαρίστησι καὶ ξενιασιά καὶ αὐτὴ τὴν ζωὴ, ἀλλὰ στὴν προᾶξι πληγώνεται ἀπὸ ὑπουλα κέντρα καὶ αἰχμὲς κρυφῆς ποῦ τοῦ ἀλλοιώνουν τὸ ὄπτικὸ πεδίο. Ἔτσι περνᾷ τὸ ψεύτικὸ γι' ἀληθινὸ, τὸ κίβδηλο γιὰ πραγματικὸ, παίρνεις τὴν σφαλερὴ κρίσι γι' ἀναντίρρητη πιστοποίησι τῆς λογικότητος. Τὸν νοῦ καὶ τὴν δίκαιη κρίσι μαὶς θολώνει ἡ ζωικὴ ὁρμὴ, ποῦ συνεχῆς, ἀκατάπανστη, ἀσίγαστη προβάλλει κυριαρχικὰ δικαιώματα μέσα μας⁽³⁾.

1. Βλ. προηγούμενο ἄρθρο «Ἡ μεγάλη στροφή», Ἀκτίνες 1957, σ. 438—442.

2. Πλατ. Λάχης 191 cd.

3. «Σοφίαν δὲ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν οὐ δοκεῖ σοὶ ἀπειργουσα τῶν ἀνθρώπων ἢ ἀκρασία εἰς

Γι' αὐτὸ, γιὰ τὸν φιλόσοφο, ἡ κατάκτησις τοῦ πνεύματος, ἡ ἀνίχνευσις τῆς ἀλήθειας μέσα μας, ἡ διαπίστωσις τῶν βαθύτερων ἀναγκῶν, οἱ ἐπιταγῆς τοῦ μύχιου βάθους, ποῦ εἶναι ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἀγώνισμα τραχὺ, ποῦ μὲ ἀποφασιστικότητα καὶ ρώμη ψυχῆς διεξάγεται. «Ἄραγε κάθε ἄνδρας δὲν πρέπει, ἀφοῦ θεωρήσῃ ὅτι ἡ ἐγκράτεια εἶναι τὸ βάθος τῆς ἀρετῆς, αὐτὴ πρώτη ν' ἀναπτύξῃ στὴν ψυχὴ του;» (Ξεν. Ἄπομν. I, 5, 4). Σὰν τὸν καλὸ τεχνίτη δὲν πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ τὴν προσέξῃ καὶ νὰ τὴν φροντίσῃ; Χρειάζεται ὅμως νὰ χαλκεύσῃ ἰσχυρὴ ψυχικὴ δύναμι καὶ ρώμη βουλήσεως, ποῦ ν' ἀποτρέπῃ ἀπὸ τὴν ἱκανοποίησι τοῦ κατώτερου ἐνστικτοῦ⁽⁴⁾. «Πῆς μου, Εὐθύδημε, εἶπε, ἄραγε νομίζεις πὼς ἡ ἐλευθερία εἶναι εὐγενικὸ καὶ μεγαλόπρεπο ἀπόκτημα, ποῦ ὠφελεῖ καὶ τὸ ἄτομο καὶ τὴν πόλι;» «Μὰ βέβαια τὴν θεωρῶ τὸ πῖο μεγάλο ἀπόκτημα» (Ξενοφ. Ἄπομν. IV, 5, 2). Ὅταν ὁ ἄνθρωπος διαθέτῃ τὴν βούλησι νὰ λήθῃ ὄχι στὸ πάθος, γίνεται ἐλεύθερος⁽⁵⁾, ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ πλησιάσῃ στὴν καθαρὴ καὶ ἀμόλυντη πηγὴ τῶν πνευματικῶν ἀπαιτήσεων καὶ μὲ ἡρεμία νὰ ὑπακούῃ στίς ἐντολῆς τους. Γιὰ τὸν Σωκράτη ἡ ἐλευθερία εἶναι ὁ φυσικὸς χῶρος, στὸν ὁποῖο μορεῖ νὰ κινῆται ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος⁽⁶⁾. Μὲ τέ-

τοῦναντίον αὐτοὺς ἐμβάλλειν;» (Ξεν. Ἄπομν. IV, 5, 6). Προβλ. IV, 5, 11' IV, 5, 9' I, 5, 6' II, 1, 20' I, 2, 4. Ἡ ἐγκράτεια ἀποτελεῖ κυριαρχία σὲ κάθε εἶδους ἐπιθυμία. Βλ. Raymond Simeterre, «La théorie Socratique de la vertu—science selon les «Mémoires» de Xénophon», Paris 1938, σ. 24, σμ. 3.

4. Ἀπαράμιλλη εἰκόνα αὐτοκυριαρχίας τοῦ Σωκράτη, γεμάτη ποιητικὸ κάλλος, μᾶς παρέχει ὁ Πλάτων στὸ Συμπόσιο 216d—219d.

5. Βλ. τὴν θέσι τοῦ Georges Bastide, στὸ: «Le moment historique de Socrate», Paris 1939, σ. 192—211.

6. «Ὁ Σωκράτης πρῶτος θεώρησε τὴν ἐλευ-

τοια προϋπόθεσι ὁ νοῦς συλλαμβάνει κρίσεις διανυγείς καὶ καθαρές, με ἀνιδιοτέλεια προχωρεῖ στὴν πραγμάτωσι τοῦ «βελτίω γίνεσθαι» (Ξεν. Ἀπομν. I, 6, 9).

Νὰ καλυτερεύσωμε, νὰ δλοκληρώσωμε τὶς ψυχικὲς μας δυνάμεις, νὰ γίνωμε τέλειοι, εἶναι τὰ μεγάλα σημάδια ποὺ τὸ πνεῦμα προβάλλει στὰ μάτια μας, ὅταν εἴμαστε ἐλεύθεροι. Ἔτσι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου παίρνει νόημα καὶ σκοπὸ. Ὁ ἀνθρώπος πρέπει νὰ ὑποτάξῃ τὶς ἄλογες δυνάμεις μέσα του, ὥστε νὰ κινῆται σ' ἐλεύθερο χωρὸ γιὰ πραγμάτωσι τῆς ἀρετῆς. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ κριὰ ἀνάγκη τῆς ψυχῆς, τὸ φυσικὸ τῆς κλίμα, ὁ ἀέρας ποὺ ἀναπνέει, τὸ νερὸ ποὺ τὴν ζωογονεῖ, τὸ φῶς ποὺ τὴν φωτίζει. Γιατὶ με τὴν ἀρετὴ ξεδιψᾶμε τὴν πὺ φλογισμένη ἐπιθυμία τῶν φρουγμένων χειλέων μας, τὸν πόθο γιὰ εὐδαιμονία.

Μὲ τὴν ἀρετὴ γίνεσαι στέρεα εὐτυχῆς, ἔστω καὶ ἂν ἡ ἔξωτερικὴ πραγματικότης ἀποδεικνύῃ τὸ ἀντίθετο. Ὁ Ἀντιφῶν (Ἀπομν. I, 6, 1—10) ψέγει τὸν Σωκράτη πῶς με τὸ φθνὸ ντύσιμο καὶ τὸ ἀπλὸ φαγητό του παρέχει τὴν ἐντύπωσι τῆς ἀποτυχίας καὶ τῆς δυστυχίας. Ἀλλὰ τούτῃ εἶναι ἀπατηλὴ ἐπίφρασις. Σὲ τέτοιο συμπέρασμα καταλήγεις, ὅταν δὲν ἔχῃς ἀσκήσει τὸ βλέμμα σου στὸ φτωχικὸ βᾶθος, ὅταν περνᾷς τὴν πρόσκαιρη λάμψι γι' ἀλήθειαις μῆνυμα. Γιατὶ τὸ πρόβλημα ἔχει διαφορετικὸ περιεχόμενον ἀπὸ αὐτὸ ποὺ φαντάζεται ὁ Ἀντιφῶν. Ἡ εὐδαιμονία δὲν συνυφαίνεται με τὴν τρυφή, τὴν πολυτέλεια, τὴν ἀπόλαυσι τῶν αἰσθήσεων, ἀλλὰ με τὴν θωράκισι τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὰ δῶρα τῆς ἀρετῆς. Ἡ ἱκανοποίησις μιᾶς ἐπιθυμίας εἶναι προσωρινὴ καὶ ψεύτικη, στερημένη ἀπὸ χρονικὴ μονιμότητα· ὅσο προσφέρεις τόσο ἐκείνη ζητεῖ· μοιάζει με τὸν πίθο τῶν Δαναϊδῶν ποὺ ποτὲ δὲν γεμίζει, γιατί δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γεμίση.

Κι ὁμως τούτῃ ἡ εὐδαιμονιστικὴ ἀναζητησι τοῦ Σωκράτη δὲν ἔχει ἡδονιστικὸ χαρακτῆρα, ἔστω καὶ με τὸ πνευματικὸ νόημα τοῦ ὄρου. Ὁ φιλόσοφος δὲν ζητεῖ σκόπιμα τὴν ἀρετὴ, ἐπειδὴ ὅπωςδήποτε θεωρεῖ τὴν εὐδαιμονία ἀπόλυτη ἀξία. Αὐτὴ

θερία σὰν ἠθικὸ πρόβλημα», W. Jaeger, «Paideia», vol. II, Oxford 1947, σ. 55.

στὰ μάτια του χάνει τὸν ἀπόλυτα ἐγωιστικὸ τῆς χαρακτῆρα· γιατί εὐδαιμών δὲν γίνεται ὁ ἄνθρωπος ποὺ ζητεῖ τὴν ἀρετὴ ἔστω τῆς ἀνώτερης ποιότητος, γιατί δὲν ὑπάρχει ποιτικὴ ἀνωτερότης χωρὶς τὸ «σύ», τὸν ἄλλον, τὸν συνάνθρωπο, χωρὶς τὴν πόλι.

Ἔτσι ὁ Σωκράτης ξεφεύγει ἀπὸ τὰ ἐγωιστικὰ ὄρια⁽⁷⁾. Ἡ ἀρετὴ ἀποτελεῖ τὸ κύριον νόημα τῆς ζωῆς, ὅταν ἀπλώνεται πέρα ἀπὸ τὴν προσωπικὴ μας ὄντοτητα. Ὁ Σωκράτης δένει τὴν φιλοσοφία του με τὸν ἄλλο⁽⁸⁾. Ἡ εὐδαιμονία σου δὲν θὰ δλοκληρωθῇ, ὅταν, ἀφοῦ κυριαρχῆς πάνω στὶς ἐπιθυμίας σου, δὲν προσφέρῃς τὸν ἐαυτὸ σου σὲ δημιουργικὴ δραστηριότητα. Γι' αὐτὸ ὁ φιλόσοφος ἀναπτύσσει τὸν δεσμὸ τῆς φιλίας, ποὺ στηρίζεται στὸ βαθὺ αἰσθημα, ἐδραιώνεται στὴν πηγαία πνευματικὴ ἀνάγκη, ἀρδεύεται καὶ λιπαίνεται ἀπὸ τὴν ἀμοιβαία συμπάθεια.

Ὁ Ξενοφῶν ἀναφέρει ἀναρίθμητα περιστατικὰ καὶ ἐκθέτει πολλὰς ἰδέαις τοῦ φιλοσόφου πάνω στὸν δεσμὸ αὐτό⁽⁹⁾. Ὁ Σωκράτης ἄλλωστε δὲν εἶναι δάσκαλος⁽¹⁰⁾. Ποτὲ δὲν δίδαξε γιὰ νὰ πάρῃ λεφτὰ ἢ γιὰ νὰ κἀν ἐπίδειξι σοφίας καὶ νὰ προβάλλῃ τὴν δικὴ του προσωπικότητα. Μαθητὰς δὲν εἶχε, ἀλλὰ «φίλους» (Ξεν. Ἀπομνημονεύματα I, 6, 14), «ἐταίρους» (Ἀπομν. II, 8, 1), «συνόντας» (I, 2, 52), «συνδιατρίβοντας» (IV, 1, 2), «ἐπιτηδεῖουσ» (Πλατ. Κριτ. 45e' 44bc). Μεγάλῃ εὐτυχία ἦταν γι' αὐτόν, ὅταν μπορούσε νὰ βρῇ ἕνα νέο με ἱκανότητα, με ἀνησυχίας, με ὄρεξι καὶ μπορούσε νὰ τὸν βοηθήσῃ. Γιατὶ ἦταν ἀπόκτημα πολύτιμον νὰ βρῆς ἕναν καλὸ φίλον.

Τούτῃ τὴν φιλία με τὸν ποιητικὸ του

7. Ξεν. Ἀπομν. I, 6, 9.

8. Ξεν. Ἀπομν. I, 6, 13—14. Προβλ. καὶ Πλατ. Λύσιον 211e — 212a. Βλ. καὶ Ξεν. Ἀπομν. I, 2, 48' I, 2, 64. Πλατ. Ἀπολ. 30ab.

9. Ξεν. Ἀπομν. II, 4, 1—7' II, 5, 1—5' II, 6, 1—39' IV, 1, 2.

10. «Ἐγὼ δὲ διδάσκαλος μὲν οὐδενὸς πόποτ' ἐγενόμην· εἰ δὲ τίς μου λέγοντος καὶ τὰ ἐμαυτοῦ πράττοντος ἐπιθυμῆι ἀκούειν, εἴτε νεώτερος εἴτε πρεσβύτερος, οὐδὲν πόποτε ἐφθόνησα, οὐδὲ χρήματα μὲν λαμβάνων διαλέγομαι» Πλατ. Ἀπολ. 33a. Ξεν. Ἀπομν. I, 2, 3' I, 2, 7—8'

οἷστρο καὶ τὴν φιλοσοφικὴ διάθεσι ὁ Πλάτων ὑψώνει σὲ βαθειὰ καὶ ἀκατάλυτη συναισθηματικὴ περιπτύξι, πὺ μεταμορφώνεται σὲ φλόγα ψυχῆς καὶ δημιουργικὴ ἔμπνευσι. Ὁ «Λύσις», τὸ «Συμπόσιον», ὁ «Φαῖδρος»⁽¹¹⁾ δείχνουν καθαρὰ πὺς ἡ συναισθηματικὴ σύμπτωσι, πὺ γίνεται ἀνάμεσα σὲ δύο ψυχές, ὡδηγεῖ στὴ τελείωσι καὶ ἄρα στὴν εὐδαιμονία.

Ἄλλ' ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μοίρασμα τῆς συμπάθειας καὶ τὴν κοινότητα σὲ σημάδευσι καὶ ἐπίτευξι ἀνώτερων σκοπῶν, πὺ φωτίζουν τὸ πνεῦμα καὶ καταναγάζουν τὶς δυνάμεις του, ἡ ἀρετὴ θέλει μόχθο, ἰδρώτα, ἀγῶνα καὶ θυσία. Γιὰ τὸν Σωκράτη ἡ ἀρετὴ ὑπηρετεῖ τὴν εὐδαιμονία, ἀλλὰ δὲν εἶναι δούλη καὶ θεραπευница τῆς. Ἡ ἀρετὴ, ἡ γνῶσις τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ προσέγγισι τῶν ἀξιών, ἡ ἀφύπνισις τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ἐλευθερὴ ἔνταξις τῆς στὴν σφαῖρα τοῦ νοητοῦ, τοῦ ὑπεραισθητοῦ, στὶς βαθύτερες ἀνάγκης ἀποβαίνει σὲ περιπτωσι δοκιμασίας ἀλήθεια ἀυθιπόστατη. Γι' αὐτὸ ὁ Σωκράτης δὲν δυσκολεύεται νὰ δώσῃ μάχη θανάτου γιὰ τὴν κατοχύρωσι τῆς. Ὁ φιλόσοφος βρῖσκειται μπρὸς σὲ μιὰ σκοφαντία πὺ συναποφέρει τὸν κίνδυνον τοῦ σωματικοῦ ἀφανισμοῦ. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἕνα ρῆγμα στὴν προσωπικὴ του εὐδαιμονία. Ἀφοῦ δίκαια πολιτεύθηκε, ἀφοῦ σ' ὅλη του τὴν ζωὴ ἀναζήτησε τὶς ἐπιταγές τοῦ πνεύματος, μιὰ καταδικαστικὴ ἀπόφασις τοῦ ἔργου του θὰ ἦταν ἀδικη καὶ καταστρεπτικὴ. Πιὸ σωστὸ θὰ ἦταν, ἀν κατοχύρωνε τὴν προσωπικὴ του ὄντοτητα καὶ εὐδαιμονία, ἀν ἔφευγε σ' ἄλλο μέρος κρυφά, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόδειξι τοῦ Κρίτων⁽¹²⁾ καὶ τῶν ἄλλων φίλων. Ὅμως ἐδῶ φαίνεται ἡ ἔμμονὴ στὴν ἀξιολογικὴ ἀνωτερότητα τῆς ἀρετῆς. Τῆς εὐδαιμονίας τώρα ἡ περιογὴ φαίνεται πὺ μετατίθεται στὴν μεταθανάτια ζωὴ⁽¹³⁾. Γιὰ τὴν ἀρετὴν πρέπει νὰ θρῆ ἀπόλυτη καὶ πλήρη ἰκανοποίησι. Δὲν ὑπάρχει περιπτωσις πὺ ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ νοθεύσῃ τὴν καθοδήγησι τῆς βουλήσεως μὲ προσκαίρους συμβιβασμούς.

Κι ὅμως αὐτὸ πὺ φαίνεται σὰν καταστροφὴ τῆς εὐδαιμονίας ἀποτελεῖ τὴν ἐγγύθησι τῆς καὶ στὴν παρούσα ζωὴ. Γιὰ τὸ Σωκράτη καὶ στὶς πῖο κρίσιμες στιγμὲς διατηρεῖ νηφαλιότητα, ψυχραιμία θυμικοῦ, κριτικὴ ἀντικειμενικότητα, θάρρος, φιλοσοφικὴ ἐρευνητικότητα, ἀταραξία διακαίου⁽¹⁴⁾. Κι ἔτσι αὐτὸ πὺ φαίνεται πὺς χάνει μὲ τὴν ὑποταγὴ του στὴν καταδικαστικὴ ἀπόφασι εἶναι κέρδος ἀναφαίρετο⁽¹⁵⁾. Πρὶν πεθάνῃ, εἶναι εὐδαίμων. Μ' αὐτὴν τὴν στάσι χωρὶς νὰ εἶναι ἐγωιστικὴ εὐδαιμονιστῆς, ἀποκομίζει ὅλα τὰ δῶρα τῆς εὐδαιμονίας. Γιὰ τὴν αὐτὴ εἶναι ἀκούραστη σύντροφος καὶ συνοδοιπόρος τῆς ἀρετῆς. Οὕτως «ἔδοξε τῷ Θεῷ».

Ἀπὸ ὅσα εἴπαμε, διαπιστώνομε πὺς ἡ ἐλευθερία στὸν Σωκράτη ἔχει λογικὸ βάθος. Δὲν σημαδεύει ἀσύδοτα ὅρια αὐτοεκφράσεως τέλεια ἀτομικῆς. Γιὰ τὴν ξέρει πὺς τέτοια πραγμάτωσις εἶναι ψεύτικη καὶ ἐπιζήμια. Ὁ ἄνθρωπος πὺ θέει σὰν ἔσχατο ὀρόσημον τὴν ἐλευθερία αὐτομηδενίζεται. Γιὰ τὴν αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ αὐτοσκοπός, ἀλλὰ εἶναι ἀξία πὺ σὲ συνάρτησι μὲ ἄλλες προσφέρει τὴν ἀλήθεια τοῦ πνεύματος. Γι' αὐτὸ ὁ Σωκράτης στὴν φιλοσοφικὴ του διαλέκτανσι ξέρει πὺς προϋπὸθεσις τῆς ἐλευθερίας εἶναι ἡ περισυλλογὴ, ἡ αὐτοπειθαρχία καὶ ἡ ἰσχυρὴ βούλησις πὺ ὡδηγεῖ στὴν ἀκεραίωσι καὶ τὴν προῶξι. Ἡ ἐλευθερία τότε παίρνει ἀληθινὸ περιεχόμενο, ὅταν ἀποκαλύπτῃ τὴν σφαῖρα τῶν ἀξιών, ὅταν διασαφηνίζῃ τὸ περιεχόμενό τους, ὅταν χαρίζῃ τὴν δυνατότητα ἐκλογῆς τοῦ λογικώτερου καὶ καλύτερου καὶ ὡδηγῇ στὴν πραγμάτωσι του.

Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἔννοια τῆς ὑποταγῆς σὲ ἀνώτερα πνευματικὰ κελεύσματα δὲν ἀποτελεῖ δουλεία, ἀλλ' ἐλευθερὴ ἐκδήλωσι. Γιὰ τὴν ἡ ἐλευθερία προσφέρει τὴν δυνατότητα γι' ἀνάβασι σ' ἀνώτερα ἐπίπεδα πνευματικοῦ βίου καὶ πολιτικοῦ ἠθους πὺ εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ἐπιβίωσι τῆς πολιτείας' γιὰ τὸ ἄνθρωπος δὲν εἶναι φτια-

11. W. Jaeger ἐνθ. ἀνωτ. σ. 57—60.

12. Πλατ. Κριτ. 45abc.

13. Πλατ. Ἀπολ. 41c. Πλατ. Κριτ. 44ab' 54bc.

14. Πλατ. Ἀπολ. 36abc. Πλατ. Κριτ. 43b. Ἐν. Ἀπομν. IV, 8, 4—6.

15. «Ὅτι ἔστιν ἀνδρὶ ἀγαθῷ κακὸν οὐδὲν οὐτε ζῶντι οὐτε τελευτήσαντι» Πλατ. Ἀπολ. 41d.

γμένος για να ζῆ μόνος, ἀλλὰ μέσα στην πόλι και για τὴν πόλι, ὅπως και ἡ πόλις ὑφίσταται για τὸν ἄνθρωπο⁽¹⁶⁾. Ἐδῶ ὑπάρχει μία ἀρχὴ ἀλληλεπιδράσεως και ἀμοιβαίας ἀλληλεξαρτήσεως. Ὁ ἄνθρωπος γεμίζει πνευματικότητα ὄχι ἀπὸ καπρίτσιο, ἔστω ἀνώτερου ποιοῦ, οὔτε για ἐπίτευξι ἐγωιστικῆς εὐδαιμονίας, πὸν ὀδηγεῖ σὲ σφαλερὲς καταλήξεις και στην ἀποτυχία⁽¹⁷⁾, ἀλλ' ἀπὸ κοινωνικὸ ἐνδιαφέρον. Ἡ πολιτεία δὲν εἶναι ξένη ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Ἡ πολιτικὴ εἶναι «βασιλικὴ τέχνη»⁽¹⁸⁾ και μὲ κόπο μορεῖς να τὴν μάθης⁽¹⁹⁾, γιατί, πέρα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς τεχνικῆς τῆς, ὑπάρχει ἡ ἀπαιτήσις και ἡ ἐπιταγὴ τῆς δικαιοσύνης, πὸν μᾶς καθιστᾶ ἀληθινὰ κοινωνικοῦς.

Ὁ Σωκράτης λοιπὸν δὲν ἀπογυμνώνει τὰ πολιτικὰ προβλήματα ἀπὸ τὴν ἠθικότητά τους, ἀλλ' ἀντίθετα ὑποδεικνύει τὸν ἠθικὸ τους πυρῆνα⁽²⁰⁾. Ὅποιος θέλει να ὑπηρετήσῃ τὴν πόλι, χρειάζεται τὴν θωράκιση τοῦ πνεύματος και τὴν μάχαιρα τῆς δικαιοσύνης. Ἡ πολιτικὴ ὑπαγορεύει τὴν δυνατότητα τοῦ πρακτεῦ, ἀλλὰ και τῆς ἠθικῆς ἐνασχόλησις εἶναι ἡ ποιοτικὴ ἀποτίμησις μιᾶς ιδέας και ἡ πραγμάτωσις τῆς. Ἡ πολιτικὴ ἀναφέρεται στην πόλι και τὶς δυσκολίες τῆς, στην ὠφέλειά τῆς, στην πρόοδο και καλυτέρευσι τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου· γι' αὐτὸ ἔχει ἠθικὸ προβληματισμό, γιατί ἡ ἠθικὴ αὐτὸ ἐπιδιώκει, τὴν προσωπικὴ και κοινωνικὴ ἐξύψωσι.

Ἐτσι ὁ Σωκράτης καταπιάνεται μὲ τὰ πολιτικὰ και κοινωνικὰ προβλήματα στην οὐσία τους. Ἀναζητεῖ τὶς καλύτερες λύσεις, ἀλλὰ και θέτει μία ἀρχικὴ και ἀναντικατάστατη προϋπόθεσι, τὴν δικαιοσύνη. Μέσα στὸ νοῦ του δὲν ἔχει ἀξία ἀπλῶς ἡ πα-

ρουσία τῆς ζωῆς μὲ τὴν ἱκανοποίησι τῶν βιολογικῶν ἐνδιαφερόντων· «οὐ τὸ ζῆν περι πλείστου ποιητέον, ἀλλὰ τὸ εὖ ζῆν» (Πλατ. Κριτ. 48b). Ἡ ζωὴ μας πρέπει να πάρη ποιότητα ἀπὸ τὸ κριτήριον τοῦ δικαίου, ἀπὸ τὸν ἀκοίμητο σύμβουλο, πὸν ἀποτιμᾷ κάθε σκέψι και πράξι μας· γιατί μὲ τὸ ἐφόδιο τῆς δικαιοσύνης μορεῖ κανεῖς να προσφέρῃ λίθους καταλλήλους για τὴν οἰκοδομὴ τῆς πολιτείας· «οὐχ οἶον τέ γε ἄνευ δικαιοσύνης ἀγαθὸν πολίτην γενέσθαι» (Ξεν. Ἀπομν. IV, 2, 11). Γι' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος πὸν ἀρχίζει να φιλοσοφῇ και να παίρῃ στα σοβαρὰ τὴν ἀρετὴ, αἰσθάνεται τὸν μύχιον πόθο για καλυτέρευσι, «βελτίω γενέσθαι», ἔχει ἀνάγκη παιδείας, πὸν ξεκινάει ἀπὸ τὸν χῶρον τῆς ἐλευθερίας και συμπληρώνεται ἀπὸ τὴν ἐφεσι τῆς δικαιοσύνης.

Ὁ φιλοσοφημένος ἄνθρωπος πρέπει να ξεκαθαρίσῃ μέσα του τὸ βαθύ τῆς νόημα, να ἐπισημάνῃ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς γνωρίσματα και μὲ ἀπόλυτη εἰλικρίνεια να δεχθῆ τὶς συνέπειες. Δικαιοσύνη κάνομε, ὅταν δὲν βλάπτωμε τὸν ἄλλο ὕλικά, ὅταν δὲν μηχανευόμεθα ἐξαπάτησί του, ὅταν δὲν τὸν συκοφαντοῦμε και δὲν τὸν διασύρωμε⁽²¹⁾, ὅταν δὲν τὸν ἐμποδίζωμε στην ψυχικὴ του ἐξέλιξι και βελτίωσι· «οὐδαμῶς ἀδικεῖν» (Πλατ. Κριτ. 49b). Ἐδῶ ἡ σωκρατικὴ ἀπόφανσις εἶναι ἀπόλυτη⁽²²⁾. Δὲν μορεῖς μὲ κανένα τρόπο να βλάψῃς τὸν ἄλλο, οὔτε και ὅταν νομίζῃς πὸς ἀδικεῖσαι, οὔτε ὅταν ἔχῃς τὴν στέρεη πεποίθησι ὅτι καταστρέφεσαι χωρὶς λόγο, ἔτσι ἀπὸ τὴν κακότητα και τὸ καπρίτσιο τῶν ἄλλων, ἀφοῦ οὔτε ἡ ἴδια ἡ ζωὴ μας δὲν μορεῖ ν' ἀντισταθμίσῃ τὴν ἀνυπολόγησι ἀξία τῆς δικαιοσύνης· «φίλε, δὲν μιᾶς σωστά, ἐὰν νομίζῃς πὸς ὁ ἄνθρωπος, πὸν ἔχει ἔστω και μικρὴ δυνατότητα καλωσύνης, πρέπει να ὑπολογίζῃ τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς ἢ τὸν θάνατο, και να μὴ ἐξετάζῃ ἀποκλειστικά σὲ κάθε περίπτωσι, ἂν πράττῃ δίκαια ἢ ἄδικα και πραγματῶνῃ πράξεις ἄξιες για

16. Ξεν. Ἀπομν. II 1, 13—15.

17. Αὐτὸ συνέβη μὲ τοὺς ἡδονικοῦς και τοὺς κοινικοῦς.

18. Ξεν. Ἀπομν. II 1, 17· IV, 2, 11.

19. Ξεν. Ἀπομν. IV, 2, 1—7. Ὁ Σωκράτης φιλοσόφησε πάνω στα πολιτικὰ προβλήματα, δὲν πολιτεύθηκε ὅμως· βλ. Πλατ. Ἀπολ. 31cde· Ξεν. Ἀπομν. I, 6, 15.

20. Για τὴν εὐρύτητα τοῦ νοήματος τῆς πολιτικῆς βλ. A. et M. Croiset, «Histoire de la littérature Grecque», τόμ. 4, Paris 1921, σελ. 212.

21. Ξεν. Ἀπομν. IV, 4, 11· IV, 2, 11—20.

22. Ὁ Ξενοφῶν ἐμφανίζει τὸν Σωκράτη να θεωρῇ ἄδικη τὴν κακομεταχειρῖσι τῶν φίλων, ὄχι ὅμως και τῶν πολεμίων Ἀπομν. II, 3, 14· IV, 2, 16· πρὸβλ. και II 2, 2.

ἐνάρετο ἢ ὄχι» (Πλατ. Ἀπολ. 28b). «Ἐπομένως οὔτε πρέπει ν' ἀναποδίδη τὴν ἀδικία, οὔτε κανέναν ἄλλον να βλάβη, ἔστω κι ἂν κακοποιῆται μ' ὁποιοδήποτε τρόπο» (Πλατ. Κριτ. 49c).

Ἔτσι ἔχομε μιὰ ἀρνητικὴ περιχαράκωσι τῆς ἐννοίας τῆς ἢ ἀποφυγῆς τῆς βλάβης τοῦ ἄλλου εἶναι στοιχεῖο δικαιοσύνης. Ἀλλὰ τούτη ἢ ἐκδοχὴ ἔχει ἀνάγκη συμπληρώσεως. Γιατί, ἂν διαπιστώσῃ ἓνας στρατηγὸς κατῆφεια, φόβο καὶ δειλία στὸ στρατεύμα του, δὲν πρέπει νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς στρατιώτας λέγοντάς τους ἔστω καὶ ψέμα πὼς ἔρχονται ἐνισχύσεις ἢ πὼς οἱ ἐχθροὶ εἶναι ἀτολμότεροι; (Ξεν. Ἀπομν. IV, 2, 17). Ἡ ὁ φίλος πὺν βλέπει πὼς ὁ φίλος του ἔπαθε ἀπότομη κρίσι συνειδήσεως πάνω σὲ κάποιον θέμα, δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποίησῃ βία προσπαθώντας νὰ τοῦ ἀρπάξῃ ἢ κλέψῃ τὸ φρονικὸ ὄπλο; Ἀλλὰ σὲ τέτοιες περιπτώσεις ἢ πρᾶξις καθίσταται δίκαιη ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ τῆς στίς ἰδιάζουσες συνθήκες καὶ περιστάσεις καὶ χρωματίζεται ἀπὸ τὴν εὐγενῆ ἐπιθυμία τῆς ὠφελείας τοῦ φίλου ἢ τοῦ στρατοῦ.

Ἄλλ' ἔτσι ἢ ἔννοια τῆς δικαιοσύνης παίρνει καὶ θετικὸ χαρακτήρα δὲν εἶναι μόνον ἀρνήσις καὶ ἀποφυγὴ τοοῦ κακοῦ, τῆς βλάβης τοῦ συμπολίτου, τοῦ συμπολεμιστοῦ ἢ τοῦ φίλου, ἀκόμη καὶ τοῦ ἐχθροῦ. Γιατὶ δικαιοσύνη σημαίνει καὶ ὑποταγὴ στὸν νόμο τῆς πόλεως. Στὰ μάτια τοῦ Σωκράτη ἢ πόλις ἐκφράζει τὴν πραγματώσει τῶν ἠθικῶν ἰδεωδῶν τοῦ ἀτόμου. Ἐπιθυμεῖς εἰρήνην, σοφία, ἀσφάλεια, εὐημερία; Ἔρχεται ἢ πολιτεία μὲ τοὺς δικαίους, τοὺς καλοὺς κἀγαθοὺς ἄρχοντάς τῆς καὶ ψηφίζει νόμους πὺν ἀποτυπώνουν τὴν σφραγίδα αὐτῶν τῶν ἰδανικῶν⁽²³⁾. Νόμος γιὰ τὸ Σωκράτη δὲν εἶναι μία συμβατικὴ συνθήκη, ἐκφρασις ἀρροστημένης βουλήσεως κάποιου τυράννου. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις ὁ φιλόσοφος ἀντιστέκεται. Τὸν βλέπομε π. χ. νὰ εἰρωνεύεται τὸν Κριτία, ὅταν ἐκεῖνος θέλησε νὰ φιμώσῃ τὸν φιλόσοφο μὲ τὴν ἀπαγόρευσι τῆς διαλεκτικῆς. «Προαγορεύοιεν τοῖς νέοις ὄλωσ μὴ διαλέγεσθαι» (Ξεν. Ἀπομν. I, 2, 32—38). Ἀλλὰ

τέτοια ἀπόφρασις, πὺν στηρίζεται στὴ βία, εἶναι ἀπόβλητη⁽²⁴⁾. Σὲ τέτοια περιπτώσει ἢ συνειδήσις ἐλεύθερη καὶ ἀβίαστη ἀπὸ ξένες ἐπιρροές δὲν δέχεται συμβισμοὺς οὔτε ὑποκύπτει σὲ πιέσεις.

Γιὰ τὸν Σωκράτη ὁ νόμος ἐκφράζει τὴν κοινότητα ἀντιλήψεων, διατυπώνει τὰ κοινὰ πολιτικά καὶ ἠθικά ἰδεώδη, περιέχει ἀλήθειες καὶ ἐντολές πὺν εὐοδώνουν τὴν ἐπίτευξι τῆς καλοκαγαθίας. Σὲ τέτοιους νόμους ὑποτάσσεται καὶ αὐτὴ ἢ ὑποταγὴ ἀποτελεῖ ἐκδήλωσι δικαιοσύνης. Πὼς, Σωκράτη, λένε οἱ νόμοι, θὰ μωρέσεις νὰ μὴ ὑπακούσης σὲ μᾶς πὺν «σὲ γεννήσαμε», «σ' ἀναθρέψαμε» «σὲ μορφώσαμε» καὶ σοῦ προσφέραμε ὅτι καλύτερο εἶχαμε;» (Πλατ. Κριτ. 51c). Σὺ ὁ ἴδιος ἄλλωστε μᾶς ἐτίμησες τόσο, ὥστε «ποτὲ δὲν ἔφυγες ἀπὸ τὴν πόλι, γιὰ νὰ δῆς ἀγῶνες οὔτε γιὰ νὰ πᾶς πουθενὰ ἄλλου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν μετακίνησί σου σὲ καμμιά ἐκστρατεία, οὔτε ἔκανες ποτὲ κανένα ἄλλο ταξίδι» (Πλατ. Κριτ. 52b). Κι ὁ Σωκράτης πεῖθεται στὴν «ἡχὴ τούτων τῶν λόγων» καὶ ὑπομένει τὴν καταδίκη, γιὰτὶ δὲν φταῖνε οἱ νόμοι, ἀλλ' οἱ ἐρμηνευταί τους πὺν δὲν μπόρεσαν νὰ ξεπεράσουν τὸ πάθος καὶ τὴν ἀψιθυμία τῆς στιγμῆς, δὲν κατάφεραν νὰ νικήσουν τὴν ζήλεια τοῦ καλύτερου ἄλλοι μὲρὸς στὰ δικαστήρια γιὰ ν' ἀποφύγουν τὴν καταδίκη ζητοῦσαν ἔλεος μὲ θρήνους καὶ κλάματα⁽²⁵⁾, ὅμως ἐκεῖνος ἔστεκε ἴσιος κι ἀλύγιστος ζητώντας δίκαιη ἀπόφρασι. Τέτοια νομιμότης εἶναι ἐκφρασις δικαιοσύνης. «Φημι γὰρ ἐγὼ τὸ νόμιμον δίκαιον εἶναι» (Ξενοφ. Ἀπομν. IV, 4, 12—13).

Ἀλλὰ τούτη ἢ ὑποταγὴ δὲν περιορίζεται μόνον στὸ ἀνθρώπινο δίκαιο, ἀλλὰ μεταφέρεται καὶ στὴν περιοχὴ τῶν ἀγροφῶν νόμων. Ἔπαρχουν συνήθειες, πὺν οἱ ἄνθρωποι τὶς τηροῦν ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ χωρὶς νὰ ἐξαναγκάζονται, γιὰτὶ πιστεύουν πὼς ἔχουν θεία προέλευσι καὶ καταγωγὴ. Κανεὶς δὲν τολμᾷ ν' ἀ-

24. Ἡ βία χωρὶς τὴν ἠθικότητα ὀδηγεῖ σὲ ἀδιέξοδο. Βλ. Ξεν. Ἀπομν. I, 2, 40—46. Πρὸβλ. Πλατ. Ἀπολ. 32bc καὶ Ξεν. Ἀπομν. IV, 4, 1—4.

25. Πλατ. Ἀπολ. 34c' 38de. Ξεν. Ἀπομν. IV, 4, 4.

23. Πλατ. Κριτ. 50c—54c.

σεβῆ, τουλάχιστον όταν δὲν εἶναι πωρομένος καὶ διατηρῆ σώες τὶς φρένες. Γιατὶ «ἀναντήρητα τιμωροῦνται αὐτοὶ ποὺ παραβαίνουν τοὺς νόμους ποὺ ἐθέσπισαν οἱ θεοί, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ τρόπος διαφυγῆς» (Ξεν. Ἀπομν. IV, 4, 21).

Ἄν τούτῃ ἡ πειθαρχία καὶ συμμόρφωσις στὸ θεῖο καὶ ἀνθρώπινο δίκαιο ἀποτελῆ ἀναγκαιότητα, δὲν καλύπτει ὅμως ὅλη τὴν περιοχὴ τοῦ πνεύματος. Γιατὶ μία φιλοσοφημένη συνείδησις δὲν μπορεῖ νὰ καθοδηγῆται ἀπὸ ἐξωτερικὰ μόνο σημάδια. Ἡ εὐθύνη πηγάζει ἀπὸ μέσα μας κι ὄχι ἀπ' ἔξω. Ὁ φιλόσοφος δὲν μπορεῖ ν' ἀρκεσθῆ στὴν στειρότητα τῶν ἐξωτερικῶν ἐρεθισμάτων. Στρέφεται μέσα του, στοὺς ἐσωτερικοὺς κρουνοὺς τοῦ πνεύματος, ἀντλεῖ δυνάμεις καὶ ἀρδεύεται ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ ἄνθρωπο, τὴν ψυχὴ. Ὁ φιλόσοφος ποὺ ἀντικριζεῖ κατάματα τὶς ἀνάγκες τῆς ψυχῆς, ἔχει εὐρύτερη καὶ μεγαλύτερη ὄρατότητα. Ἐπισημαίνει ἀλήθειες πέρα ἀπὸ τὸ κοινὸ μέτρο, ἀνακαλύπτει δρόμους καὶ κατευθύνσεις, τὶς ὁποῖες ὁ κοινὸς ἄνθρωπος, ποὺ δένεται μὲ τὶς συνήθειες καὶ τὰ καθιερωμένα, δὲν τὶς φαντάζεται.

Ἐδῶ ἄλλωστε ψηλαφᾶμε μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα τὴν πρωτοτυπία τοῦ Σωκράτη, ποὺ εἶναι συντηρητικὸς, ἀλλὰ καὶ ἐπαναστάτης, νομοταγῆς, ἀλλὰ καὶ διαγελεὺς νέων προοπτικῶν. Θέλεις τὸ καλύτερο; Ἀκολούθησε τὴν νομιμότητα. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἔγινες δίκαιος, ἀλλ' ὄχι φιλόσοφος, γιατί ἀγνοεῖς τὰ κατὰ βάθος τῆς ψυχῆς σου καὶ τὶς μυστικὲς τῆς δυνάμεις. Θέλεις νὰ προχωρήσεις; Ἐπάρχει πεδίο. Ἀλλὰ τὰ κλειδιά τῆς μεταστροφῆς εἶναι διαφορετικὰ καὶ τὰ μέτρα καινούργια. Τώρα στὴν πνευματικὴ θεώρησι τῶν φαινομένων ἀνακαλύπτεις νέες διαστάσεις καὶ ἄλλα μεγέθη. Τί φοβόσουν πρῖν; Τὸν θάνατο; Ἀλλ' αὐτὸς μέσα στὴν πνευματικὴ ἐνατένισι εἶναι ἓνα γεγονός μὲ κάποια βίαια σημάδια, ἀλλ' ὄχι ὄλεθρος καὶ καταστροφή. «Τούτῃ ἡ καταδίκη πάει νὰ μοῦ βγῆ σὲ καλὸ, γιατί δὲν

ἔχομε δίκιο ὅσοι πιστεύομε πὼς ὁ θάνατος εἶναι καταστροφή» (Πλατ. Ἀπολ. 40bc).

Ἔτσι ἡ παραδοχὴ τοῦ πνεύματος καὶ ἡ εἰλικρινὴς ἀποδοχὴ τῶν ἀπαιτήσεών του μεταμορφώνει τὸ νόημα τῶν πραγμάτων. Ὅ,τι μᾶς φόβιζε χθές, μᾶς τονώνει ψυχικὰ τώρα, ὅ,τι ἦταν πικρὸ καὶ δύσκολο, γίνεται εὐκόλο καὶ εὐχάριστο, αὐτὸ ποὺ ἦταν σημεῖο ὀλέθρου παίρνει μορφὴ ὠφελείας, βοήθειας, ἐξυμώσεως. Ὁ ἄνθρωπος γίνεται ἀληθινὰ φιλόσοφος, βρίσκει τὴν ἀληθινὴ ἀρετὴ - γνῶσι ποὺ εἶναι λογικὴ διακριβωσις καὶ πόθος ἀσίγαστος γιὰ τὶς ἀξίες, ποὺ δένονται στοὺς πρωταρχικοὺς πόλους τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ μᾶς προσεγγίζουν στὸν Θεό. Γιατὶ ἡ συνάντησις εἶναι ἀναπόφευκτη. «Κάτι θεῖο καὶ ὑπερφυσικὸ συμβαίνει μέσα μου, αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ καὶ ὁ Μέλητος ἀναφέρει στὴν καταγγελία του θέλοντας νὰ μὲ κοροιδέψῃ» (Πλατ. Ἀπολ. 31d).

Τοῦτες οἱ ἀλήθειες, ποὺ ἐλεύθερα συνέλαβε τὸ γνήσιο φιλοσοφικὸ πνεῦμα τοῦ Σωκράτη, δεσμεύουν τὴν ψυχὴ μὲ θεία ἐντολή, ποὺ πρέπει ὁποσδήποτε νὰ ἐκπληρωθῇ: «Ταῦτα κελεύει ὁ θεὸς» (Πλατ. Ἀπαλ. 30a). «Λοιπὸν ἄλλος σὰν ἐμένα δύσκολα θὰ βρεθῆ ἀνάμεσά σας, ἀλλ' ἂν μ' ἀκούσετε, θὰ μ' ἀθωώσετε» ὁμοίως σεῖς, ἐπειδὴ ἴσως εἴσθε ἀγανακτισμένοι, καθὼς αὐτοὶ ποὺ σηκώνονται ἀπὸ τὸ κρεβάτι ἐνῶ νυστάζουν, δίνοντας πίστι στὸν Μέλητο μορεῖτε νὰ μὲ σκοτώσετε μὲ μία σας κίνησι! ἔπειτα ὅμως ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νὰ πέσετε σὲ βαθὺ ὕπνο, ἐκτὸς ἂν ὁ Θεὸς σᾶς λυπηθῆ καὶ σᾶς στελεῖ κανέναν ἄλλον» (Πλατ. Ἀπολ. 31a).

Φαίνεται λοιπὸν πὼς στὸν πνευματικὸ βίῳ ἡ ἐλευθερία συναντᾷ τὴν ἀποστολή, ποὺ ἀδελφώνεται μὲ τὴν θυσία τῶν ἐγωιστικῶν ἀπαιτήσεων καὶ πολλὲς φορὲς σφραγίζεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν θάνατο. Ἔτσι τὸ πνεῦμα δίνει πλήρη καὶ φωτεινὴ τὴν μαρτυρία του.

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Οἱ συνεταιρισμοὶ εἶναι ἐνώσεις προσώπων, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς συνεργασίας των, τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς ἀμοιβαίας βοήθειας προσπαθοῦν νὰ βελτιώσουν τὴν οἰκονομικὴν των κατάστασιν.

Σκοπός, κατὰ ταῦτα, τῶν συνεταιρισμῶν εἶναι νὰ βελτιώσουν τὴν ζωὴν τῶν μελῶν των· πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τούτου οὗτοι χρησιμοποιοῦν ὡς μέσα τὴν συνεργασίαν, τὴν ἀλληλεγγύην καὶ τὴν ἀμοιβαίαν βοήθειαν.

Ὁ συνεταιρισμὸς, ὡς θεομὸς, ἀπευθύνεται κυρίως πρὸς τὰς ἀπορωτέρας τάξεις, αἱ ὁποῖαι δι' αὐτοῦ ἀξιοποιοῦν τὰς κοινὰς των προσπάθειάς καὶ ἐπιτυγχάνουν νὰ βελτιώσουν τὸ βιοτικὸν των ἐπίπεδον καὶ περαιτέρω καὶ τὴν κοινωνικὴν των ὑπόστασιν.

Μὲ τὰς τοιαύτας ἐπιδιώξεις ὁ συνεταιρισμὸς κατέστη συμπαθὴς εἰς τὸ εὐρὺ κοινὸν καὶ αἱ νομοθεσίαι ὄλων τῶν κρατῶν ἐθέσπισαν εὐνοϊκὰς ὑπὲρ αὐτοῦ διατάξεις. Καὶ αὐταὶ ἀκόμη αἱ Ἑνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς, καίτοι λόγῳ τοῦ φυσικοῦ των πλοῦτου καὶ τοῦ ὑψηλοῦ βιοτικοῦ ἐπίπεδου τοῦ λαοῦ των ἔχουν μικροτέραν ἀνάγκην τοῦ θεσμοῦ τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἔχουν θεσπίσει εὐεργετικὰς διατάξεις δι' αὐτὸν καὶ εἰς τὸν νόμον περὶ συνεταιρισμῶν ἀναφέρουν ὅτι ἡ δεδηλωμένη θέλησις των εἶναι «νὰ ἐνθαρρύνουν τὴν ἀποτελεσματικὴν ὀργάνωσιν συνεταιρισμῶν διὰ τὴν ἀμοιβαίαν βοήθειαν καὶ ὑπηρεσίαν» δοθέντος ὅτι τὸν θεσμὸν τοῦ συνεταιρισμοῦ «θεωροῦν ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ μέσα βελτιώσεως τῆς οἰκονομικῆς εὐπραγίας τοῦ λαοῦ των» (Κεφ. 712 Νόμου 1551 Πολιτείας Ν. Ἰόρκης).

Οἱ συνεταιρισμοὶ λόγῳ τῆς ὡς ἄνω ἀποστολῆς των, τῆς θερμῆς ὑποστηρίξεώς των ἀπὸ τὰ μέλη των καὶ τοῦ στοργικοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐνδιαφέ-

ρονται διὰ τὴν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀνύψωσιν τοῦ λαοῦ των, ἔλαβον εὐρυτάτην ἔκτασιν, σήμερον δὲ κατὰ μυριάδας ἀριθμοῦνται οἱ συνεταιρισμοὶ εἰς ὅλας τὰς χώρας, ἀπὸ τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν τῆς Εὐρώπης μέχρι τῆς Κίνας, τῶν Φιλιππίνων, τῆς Ἰνδουνησίας καὶ τῆς Ταϊλάνδης.

Παρ' ἡμῖν, μόνον οἱ ἐν λειτουργίᾳ συνεταιρισμοὶ τῶν ἀγροτῶν, οἵτινες ἀνέρχονται εἰς 7.000 καὶ ἐδρεύουν εἰς ὅλα τὰ χωρία τῆς ὑπαίθρου χώρας, ἀριθμοῦν περὶ τὰς 700.000 μελῶν, τὰ ὁποῖα ἀντιπροσωπεύουν ἰσαριθμούς σχεδὸν γεωργικὰς οἰκογενείας.

Ἡ τοιαύτη ἐπέκτασις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συνεταιρισμῶν ἔλαβε τὴν μορφήν κινήματος, τὸ ὁποῖον εἶναι γνωστὸν ὡς συνεταιριστικὴ κίνησις ἢ συνεργατισμὸς. Ὡς κίνημα ὁ συνεταιρισμὸς, ὅπως ἄλλως τε ὅλα τὰ κινήματα, εἴτε οἰκονομικὰ εἶναι ταῦτα εἴτε κοινωνικοθητικά, εἴτε κοινωνικά, στηρίζεται εἰς ὠρισμένας ἀρχάς, εἰς μίαν φιλοσοφίαν. Αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ ἀποτελοῦν τὴν ἐσωτερικὴν του βάσιν καὶ δικαιολογοῦν τὴν ὑπαρξίν του. Ἡ ἀλληλεγγύη, ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον, ἡ συνεργασία, ἡ αὐτοβοήθεια, ἡ ἀμοιβαία βοήθεια, ἡ ἐγκράτεια, ἡ αὐταπάρνησις, ἡ ἐπιδιώξις τοῦ κοινοῦ καλοῦ, ἡ πίστις πρὸς τὴν κοινὴν προσπάθειαν, τὸ προοδευτικὸν φρόνημα καὶ ἡ ἐλευθέρω δρᾶσις ἀποτελοῦν τὰς βασικὰς ἀρχὰς τοῦ κινήματος τούτου.

Αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ τοῦ συνεργατισμοῦ ὡς καὶ οἱ ἐπιδιωκόμενοι σκοποὶ προσδίδουν εἰς τοῦτον, παραλλήλως πρὸς τὸν οἰκονομικόν του χαρακτῆρα καὶ κοινωνικοθητικόν καὶ ἠθικοπλαστικόν τοιοῦτον, δοθέντος ὅτι αἱ κοινωνικαὶ συνέπειαι ἐκ τῆς ἀνιψώσεως τοῦ οἰκονομικοῦ ἐπίπεδου τῶν ἀπορωτέρων κοινωνικῶν τάξεων εἶναι ἄμε-

σοι, αἱ δὲ ἠθικαὶ ἀρχαὶ διέπουν ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις του καὶ ἐπιδρῶν ἐπὶ τῶν μελῶν του.

Ὡς κοινωνικοθητικὸν κίνημα ὁ συνεργατισμὸς διατηρεῖ στενωτάτην σχέσιν μετὰ τὸν Χριστιανισμὸν, δεδομένου ὅτι ὅλαι σχεδὸν αἱ ἀρχαὶ τοῦ συνεργατισμοῦ πηγάζουν ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὅλη ἡ ἀγάπη καὶ ἡ στοργὴ τοῦ Χριστοῦ ἐστρέφετο ὑπὲρ τῶν ἀδυνάτων, τῶν ὁποίων τὴν ζωὴν ἤθελε νὰ καταστήσῃ καλλιτέραν καὶ τοὺς ὁποίους ἤθελε νὰ προστατεύσῃ ἀπὸ τὴν ἀδικίαν. Πρακτικὸν μέσον ἐξασκήσεως τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ, δηλαδὴ τῆς βελτιώσεως τῆς ζωῆς τῶν ἀδυνάτων δι' ἠθικῶν καὶ πολιτισμένων μέσων, ἀποτελεῖ ὁ συνεργατισμὸς.

Δὲν θὰ ἦτο συνεπῶς ἐκτὸς τῆς πραγματικότητος ἡ ἄποψις, ὅτι ὁ συνεργατισμὸς θέτει εἰς κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἐφαρμογὴν βασικὰς χριστιανικὰς ἀρχὰς καὶ ὅτι τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα καρποφορεῖ διὰ τοῦ συνεργατισμοῦ.

Ἡ βασικὴ ἀρχὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ, τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον, εὐρίσκει πλήρη ἐφαρμογὴν καὶ δικαίωσιν εἰς τὸν συνεργατισμὸν. Εἰς τὸν συνεργατισμὸν ἐπιδιώκομεν διὰ τῆς συνεργασίας μετὰ τοὺς ἄλλους, τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς ἀμοιβαίας βοηθείας, οἰκονομικὰς ὠφελείας. Ἡ ἐπιδίωξις αὕτη μαρτυρεῖ ὄχι μόνον ἀγάπην πρὸς τὸν ἑαυτὸν μας ἀλλὰ καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον, δεδομένου ὅτι ἡ ἐπιδίωξις τῆς οἰκονομικῆς ὠφελείας διὰ τοῦ συνεργατισμοῦ γίνεται ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοὺς ἄλλους καὶ διὰ τὸ κοινὸν καλόν. Τὸ ἀτομικὸν δηλαδὴ συμφέρον ἐκάστου ἐντάσσεται καὶ ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἐκ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος, πρᾶγμα ὅπερ σημαίνει κάμψιν τοῦ ἀτομικισμοῦ, τοῦτο δὲ εἶναι συνέπεια τῆς διαθέσεως πρὸς συνεργασίαν, ἣτις προϋποθέτει ἀμοιβαίαν ἀνοχὴν καὶ κατανόησιν, δηλαδὴ τὴν ὑπαρξίν βασικῶν στοιχείων διαλαμβανομένων εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης.

Ἐξ ἄλλου ἡ πρὸς τὸν ἑαυτὸν μας ἀγάπη εἶναι φυσικὴ καὶ ἐπιβεβλημένη. Ἐάν

δὲν ἀγαπήσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας, δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ βελτιωθῶμεν. Αὕτη τὸν νίττειται καὶ εἰς τὴν δευτέραν ἐντολήν «ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν». Εἰς αὐτὴν ἀναγνωρίζεται ἡ πρὸς τὸν ἑαυτὸν μας ἀγάπη καὶ τίθεται αὕτη εἰς ἴσην μοῖραν μετὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν πάντοτε, κατὰ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ὅτι ἡ πρὸς τὸν ἑαυτὸν μας ἀγάπη πρέπει νὰ ὑποχωρῇ πρὸς τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον, ὅταν αὕτη ἐρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον, πρὸς τὸ συμφέρον τῶν πολλῶν.

Ὅπως διὰ τῆς ὡς ἄνω ἐντολῆς καὶ διδασκαλίας πραγματοποιεῖται μία ἰσορροπία μεταξὺ ἐγωϊσμοῦ καὶ ἀλτρουϊσμοῦ, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ διὰ τοῦ συνεργατισμοῦ πραγματοποιεῖται ἡ ἴδια ἰσορροπία μεταξὺ ἐγωϊσμοῦ καὶ ἀλτρουϊσμοῦ, χάρις εἰς τὰς βασικὰς τοῦ ἀρχαῆς τῆς αὐτοβοηθείας, τῆς ἀμοιβαίας βοηθείας, τῆς συνεργασίας καὶ τῆς ἀλληλεγγύης. Τὸ μέλος τοῦ συνεταιρισμοῦ θὰ ὑποτάξῃ τὸ ἀτομικὸν του συμφέρον ἐνώπιον τοῦ συμφέροντος τοῦ συνόλου καὶ θὰ ἀρκεσθῇ νὰ ὠφελῆθῃ, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, ἐκ τῆς κοινῆς ἐν τῷ συνεταιρισμῷ προσπαθείας, ὅτι ἀναλογεῖ εἰς αὐτό. Ἡ τοιαύτη ἀντιμετώπισις τοῦ ζητήματος ὑπὸ τοῦ συνεργατισμοῦ περικλείει καὶ χρωματίζει τὰς ἀρχὰς τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τῆς ἐγκρατείας, τὰς ὁποίας ὁ Χριστιανισμὸς ἰδιαίτερος ὡσαύτως ἐξαιρεῖ.

Ὁ συνεργατισμὸς, ὡς προαναφέρθη, εἶναι συνένωσις τῶν ἀδυνάτων πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν δυσχερειῶν τῆς ὕλικῆς ζωῆς, τῶν δημιουργουμένων ἐνεκα τῆς ὑπερβολικῆς προσπαθείας ὠρισμένων κύκλων ὅπως ἀποκτήσουν περισσότερα ἀγαθὰ εἰς βάρος τοῦ συνόλου. Διὰ τῆς συνενώσεως ὁμως τῶν ἀδυνάτων, ὁ συνεργατισμὸς δὲν ἀντιτάσσει οἰκονομικὴν ἰσχὴν ἰσοδύναμον πρὸς ἐκείνους ἐναντι τῶν ὁποίων θέλει νὰ ἀγωνισθῇ, ἀλλὰ ἀντιτάσσει κατὰ πρωτίστην λόγον τὴν ἀπεριόριστον ἠθικὴν του δύναμιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ἡ ὅλη ὑπόστασις του. Καὶ ἐν τούτῳ συνεπῶς προσομοιάζει μετὰ τὸν Χριστιανισμὸν, ὁ ὁποῖος εἶναι ὑπερτάτη ἠθικὴ δύναμις.

Ὁ συνεργατισμὸς εἶναι γεγονός ὅτι ἀποβλέπει εἰς ὑλικὰς ὠφελείας τῶν μελῶν του, τὰς ὁποίας ἐπιδιώκει, καθ' ὃ μέτρον ἀνωτέρω ἀναφέρεται, μὲ τὰς ἄνω χριστιανικὰς μεθόδους. Ἡ ἐπιδιώξις οἰκονομικῶν ὠφελειῶν δὲν ἀντίκειται εἰς τὸν Χριστιανισμόν, διότι καὶ οὗτος δὲν ὑποτιμᾷ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ, ἐφ' ὅσον ἡ κατανομή των εἶναι δικαία καὶ δι' αὐτῶν ἐξυπηρετεῖται ἡ διατήρησις τῆς ζωῆς καὶ ἡ, διὰ τῆς λελογισμένης καὶ δικαίας ἀποκτήσεώς των, ἀνάπτυξις τῶν σωματικῶν καὶ διανοητικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ συνεργατισμὸς ἐπιτυχάνων οἰκονομικὰς ὠφελείας κατανέμει αὐτὰς εἰς τὰ μέλη του ἀναλόγως τῆς συμμετοχῆς ἐνὸς ἐκάστου ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν κοινὴν προσπάθειαν, χωρὶς νὰ παραγνωρίσῃ καὶ τὰς ὑπαρχούσας ἀνάγκας, τὰς ὁποίας βάσει τῶν δυνατοτήτων του ἱκανοποιεῖ.

Ἡ τοιαύτη ἀντιμετώπισις εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ δικαίαν κατανομήν τῶν ἀγαθῶν. Ἐνῷ ὅμως ὁ συνεργατισμὸς, εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἀκολουθεῖ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ἡ σημερινὴ κοινωνία εἰς τὴν ὁποίαν ἐνίστε ἐπικρατεῖ ἀκρατος ἐγωισμὸς, ἀδιαφοροῦσα διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον, ἔχει υἱοθετήσει τὴν ἀντίθετον ἀρχὴν καὶ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ περιέρονται συνήθως εἰς τὰ ἄτομα ἀναλόγως τῆς ἀρπακτικότητος καὶ τῆς βουλμίας ἐνὸς ἐκάστου.

Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον διὰ νὰ ριζώσῃ καὶ καρποφορήσῃ πρέπει νὰ στηρίζεται εἰς τὴν ἀμοιβαίαν βοήθειαν καὶ συνεργασίαν. Ἐὰν τὴν κοινωνίαν μας θεμελιώσωμεν εἰς τοιαύτας ἀρχάς, τότε δικαίως πρέπει νὰ ἀναμένωμεν εὐημερίαν. Τὸ συνεταιριστικὸν κίνημα στηρίζει τὴν ὑπόστασίν του εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτὰς καὶ μὲ τὴν σημαίαν τῶν ἀρχῶν αὐτῶν ἀγωνίζεται νὰ δημιουργήσῃ μίαν καλλιτέραν αἴθριον. Ὁ νόμος τῆς ἀμοιβαίας βοηθεί-

ας — ἕκαστος δι' ὄλους καὶ ὄλοι διὰ τὸν καθένα — ὁ ὁποῖος φωτίζει τὸν δρόμον του, ἀπαλύνει τὰς κοινωνικὰς διενέξεις καὶ ἐξουδετερώνει τὰ αἷτια εἰς τὰ ὁποῖα ὀφείλονται ὄλαι αἱ μεγάλαι δοκιμασίαι τῶν λαῶν.

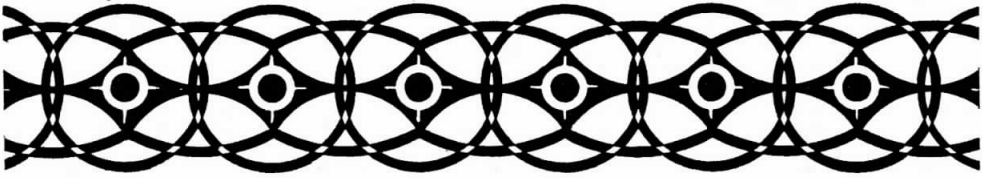
Ὅταν ὁ νόμος αὐτὸς τοῦ συνεργατισμοῦ, ὁ ὁποῖος συγχρόνως εἶναι καὶ νόμος τῆς φύσεως, δὲν λειτουργεῖ, ἐπέρχονται καταστροφαί. Καὶ εἰς τὸν ὄργανισμόν μας ὅταν τὰ κατὰ μέρος κύτταρα συνεργάζονται, ὄλα βαδίζουν καλά. Ἐὰν ἕνα κύτταρον ἢ μία ὀμάς κυττάρων παύσῃ νὰ συνεργάζεται, τότε ἔχομεν καταστροφὴν. Ἡ κοινωνία μας, ἐὰν δὲν ἐξασφαλίσῃ τὴν συνεργασίαν τῶν ἀτόμων, θὰ διατρέξῃ θανάσιμον κίνδυνον.

Ἡ συνεταιριστικὴ κίνησις ὠθεῖ τοὺς ἀνθρώπους εἰς συνεργασίαν καὶ προσπαθεῖ νὰ διανεμῇ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους μὲ βάσιν τὴν συνεργασίαν των καὶ τὰς ἀνάγκας. Θέλει μίαν κοινωνίαν, ὅπου, ὅταν ἐργαζώμεθα διὰ τοὺς ἄλλους, θὰ ἐργαζώμεθα διὰ τὸν ἑαυτὸν μας καὶ ὅταν ἐργαζώμεθα διὰ τὸν ἑαυτὸν μας, θὰ ἐργαζώμεθα διὰ τοὺς ἄλλους. Πιστεύει, ὅτι τότε θὰ ἐπέλθῃ οἰκονομικὴ εὐπραγία, ἡ ὁποία θὰ ἀντικαταστήσῃ τὰς σημερινὰς δυσχερείας, αἷτινες προέρχονται ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν δύναμιν τῶν ὀλίγων.

Αἱ βλέψεις αὐταὶ τοῦ συνεργατισμοῦ εὐθυγραμμίζονται μὲ τὰς χριστιανικὰς ἀρχὰς καὶ μὲ αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου. Εἴμεθα καμωμένοι διὰ συνεργασίαν. Ἡ ἔλλειψις τῆς ἀπαραιτήτου συνεργασίας ὀδηγεῖ εἰς ἀνωμαλίας, δοκιμασίας καὶ καταστροφάς, ἐνῷ ἀντιθέτως ἡ ὑπαρξίς της δημιουργεῖ εὐημερίαν καὶ ἀνύψωσιν τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ συνεταιριστικὴ κίνησις θεμελιωμένη εἰς τὰς ὡς ἄνω βασικὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ βαδίζει τὸν δύσκολον, ἀλλὰ ὀρθὸν δρόμον. Τὸ μέλλον ἀνήκει εἰς αὐτήν.

ΝΙΚ. ΜΩΡΑΪΤΗΣ

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Ἡ Catholic Herald τοῦ Λονδίνου ἐδημοσίευσε τὸν περασμένο Μάρτιο ἓνα ἐνδιαφέρον ἄρθρο τοῦ π. Maurice ο' Leary, σχετικὰ μὲ τὸ πὼς ἀντιμετωπίζει ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία στὴν Ἀγγλία τὰ προβλήματα τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας στὴ σύγχρονή τους μορφή.

Ὁ τελευταῖος πόλεμος μὲ τὴν κοινωνικὴ ἀναταραχὴ ποῦ ἐδημιούργησε, ἔγινε ἡ αἰτία πολλῶν προβλημάτων στὶς χριστιανικὲς οἰκογένειες. Γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων αὐτῶν, μιὰ ὁμάς καθολικῶν λαϊκῶν, μὲ τὴν ὑποστήριξη τοῦ καρδινάλιου Griffin (προκαθημένου τῆς ρωμαιοκαθολικῆς ἐκκλησίας στὴν Ἀγγλία) ἴδρυσε τὸ καθολικὸν συμβούλιον συμπαραστάσεως τοῦ γάμου (Catholic Marriage Advisory Council).

Τὸ συμβούλιο αὐτὸ ὑπῆρξε μιὰ καινοτομία γιὰ τὴ ρωμαιοκαθολικὴ ἐκκλησία, ἐπειδὴ ἀνετέθη σὲ λαϊκούς, ἐργασία ποῦ ἦταν ἄλλοτε ἀποκλειστικὸ ἔργο τῶν κληρικῶν. Τὸ σπουδαιότερο καὶ δυσκολώτερο μέρος τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἦταν ἡ ἐξεύρεσις τῶν καταλλήλων προσώπων, ποῦ θὰ εἶχαν τὴν ἀπαιτουμένη λεπτότητα, σεβασμὸ, ὠριμότητα καὶ γνώσεις γιὰ ν' ἀποφεύγωνται τὰ λάθη, ποῦ στὴν προκειμένη περίπτωσι θὰ εἶχαν καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα. Γι' αὐτὸ ἐκείνοι ποῦ ἐπρόκειτο νὰ ἀναλάβουν τὸ δύσκολο ἔργο τοῦ συμβούλου στὰ προβλήματα τοῦ γάμου, ὠρίσθησαν κατόπιν ἐπιλογῆς ἀπὸ ἐπιτροπὴ ποῦ ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἓνα πνευματικὸ, ἓνα ψυχίατρο καὶ ἓνα ἔγγαμο λαϊκὸ, μὲ πείρα στὰ προβλήματα τοῦ γάμου. Οἱ ἐπιλεγέντες παρηκολούθησαν ἔπειτα ἓνα εἰδικὸ φροντιστήριον σαράντα περίπου μαθημάτων πάνω σὲ θέματα νομικά, κοινωνιολογικά, ψυχολογικά, ἱατρικά, συμπαραστάσεως στὰ προβλήματα τοῦ γάμου καὶ κα-

τατοπίσεως σὲ θέματα σχετικὰ μὲ τὴν πρό τοῦ γάμου καὶ μετὰ τὸ γάμο ζωὴ.

Τὸ πρῶτο κέντρο συμπαραστάσεως τοῦ γάμου ἰδρύθη στὸ Λονδίνο καὶ συντόμως ἀπέδειξε ὅτι ἱκανοποιοῦσε μιὰν ἀνάγκη. Ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς ἰδρύσεώς του τὸ κέντρο αὐτὸ ἀντιμετωπίζει κατὰ μέσον ὄρον 1.000 περιπτώσεις τὸ χρόνο. Ἄν καὶ ἰδρύθη κυρίως γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση διαστάσεων μέσα στὴν οἰκογένεια, σύντομα ἐπεξέτεινε τὸ πεδίο τῆς δράσεώς του. Ἡ πληθώρα τῶν προβλημάτων ἱατρικῆ φύσεως ἐδημιούργησε τὸ ἱατρικὸ τμήμα τοῦ κέντρου, στὸ ὁποῖο ὑπηρετοῦν ἱατροὶ ἐκ περιτροπῆς. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐδημιουργήθη καὶ τὸ νομικὸ τμήμα.

Ἰδιαίτερα φροντὶς κατεβλήθη γιὰ τὴν προγραμμαία ἐκπαίδευσι στὰ προβλήματα τοῦ γάμου μέσω εἰδικῶν φροντιστηρίων γιὰ ζεύγη ἀρραβωνιασμένων. Στὸ φροντιστήριον αὐτὸ γίνονται μαθήματα ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ, βιολογικοῦ, ψυχολογικοῦ καὶ οικονομικοῦ τομέως τοῦ γάμου ἀπὸ κληρικούς, ἱατροὺς καὶ γονεῖς. Ἡ πείρα τῆς προσπάθειας ἀπέδειξε ὅτι ἡ διδασκαλία εἶναι πιὸ ἀποτελεσματικὴ, ὅταν γίνεται ἀπὸ νέους οἰκογενειάρχας μὲ πείρα στὰ προβλήματα τοῦ γάμου καὶ τῶν παιδιῶν, παρὰ ὅταν γίνεται ἀπὸ ἄλλα πρόσωπα, ἔστω καὶ ἂν αὐτὰ εἶναι εἰδικῶς κατηρητισμένα στὰ ζητήματα τοῦ γάμου (marriage counselors), καὶ τοῦτο, λόγῳ τῆς ψυχικῆς ἐπαφῆς τῶν νέων γονέων μ' ἐκείνους ποῦ πρόκειται νὰ ἰδρῦσουν μιὰ καινούργια οἰκογένεια.

Ἄλλὰ καὶ ἡ σπουδαιότης τῆς ἀνταλλαγῆς πείρας στὰ ζητήματα τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας μεταξὺ γονέων ἠγνοήθη. Πολλοὶ νέοι γονεῖς ἀναγνωρίζουν τὶς ὑποχρεώσεις των στὸν τομέα αὐτό. Γιὰ τὴν ἀξιοποίησι αὐτοῦ τοῦ παράγοντος ποῦ λέ-

γεται «πείρα σὴν ἔγγαμο ζωῆ» συνεστήθησαν ὁμάδες γονέων, πὺν συναντῶνται στὸ σπίτι κάθε μέλους τῆς ὁμάδος ἐκ περιτροπῆς. Οἱ συναντήσεις αὐτὲς παίρνουν τὴ μορφή κοινωνικῆς συναναστροφῆς ὅπου συζητοῦνται θέματα πνευματικὰ ἢ κοινωνικά.

Ἄλλὰ ἡ δρᾶσις τῶν ὁμάδων αὐτῶν — καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ σπουδαιότερο — δὲν περιορίζεται στὴ θεωρητικὴ πλευρά. Ἐφαρμόζεται καὶ ἡ ἔμπρακτος ἀλληλοβοήθεια. Δηλαδή οἱ οἰκογένειες — μέλη βοηθοῦν ἢ μία τὴν ἄλλη στὶς διάφορες ἀνάγκες των, ὅπως π. χ. στὸ ζήτημα τῆς φροντίδος τῶν παιδιῶν, ὅταν ἡ μητέρα εἶναι ἔγκυος ἢ ἄρρωστη, τῆς συμπαράστασις γερόντων γονέων κλπ. Ὅλη αὐτὴ ἡ ἐργασία συντονίζεται ἀπὸ τὸ κέντρο συμπαράστασις τοῦ γάμου.

Σήμερα ὑπάρχουν 16 τέτοια κέντρα στὴν Ἀγγλία καὶ ἀναμένεται ὅτι θὰ ἰδρῶθουν ἄλλα 21 μέχρι τοῦ φθινοπώρου. Πρὸς τὸ παρὸν ἡ ἐργασία γίνεται στὰ ἀστικά κέντρα, ἀλλὰ ἐλπίζεται νὰ ἐπεκταθῆ καὶ στὴν ἐπαρχία.

Πολλὲς φορὲς στὸ περιοδικὸ τοῦτο ἔχει τονισθῆ — ἰδιαίτερος στὰ ἄρθρα τοῦ Π. Μελίτη — ἡ ἀνάγκη νὰ γίνῃ φανερὴ ἡ δημιουργικὴ δύναμις τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ σύγχρονη ζωὴ καὶ ἰδιαίτερος στὴ σύγχρονη οἰκογένεια. Ἡ προσπάθεια πὺν περιγράφει ἡ Catholic Herald εἶναι ὁμολογουμένως μὰ ἐνθαρρυντικὴ ἐκδήλωση γιὰ τὴν ἱκανοποίησι τῆς ἀνάγκης αὐτῆς. Πρέπει νὰ εὐχρηθοῦμε κάθε ἐπιτυχία στὴν προσπάθεια, αὐτὴ, καθὼς καὶ σὲ ὅλες τὶς παρόμοιες προσπάθειες, πὺν ἐξ ἄλλου δὲν λείπουν ἀπὸ τὴ χώρα μας.

Γ Α Π.

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΑΣΤΡΩΝ

—Περισκοπεῖν ἄστρων κόσμους ὡσπερ
συμπεριθέοντα. (Μᾶρκος Αὐρήλιος)

Τ' ἀστέρια φωτεινὰ στὸν οὐρανὸ
κύκλους σὲ κύκλους διαγράφουν δρόμους
κι' ὁ ἦχος τῆς τροχιᾶς των γιορτινὸ
τραγοῦδι ἀφίνει σ' ἐναρμόνιους τόνους.

Χωρὶς παρέκκλιση, χωρὶς φυγὴ,
τῆς μοίρας τους τ' ἀχνάρια ἀκολουθοῦνε.
Ἡ λευτεριά τους εἶναι ὑποταγή.
κι' αὐτῆς τὶς ὁμορφάδες τραγουδοῦνε.

Ἀντάρτισσα ψυχὴ μου, ταπεινά,
πότε κι' ἐσὺ θὰ σκύψῃς τὸ κεφάλι
στὴν θέληση Αὐτοῦ, πὺν κυβερνᾷ
τὴ θάλασσα τῶν ἄστρων τὴν μεγάλη;

Πότε, λοιπόν, τὴν ἄγια λευτεριά
τοῦ χρέους θ' ἀκολουθοῦν τὰ βήματά σου
καὶ σὺ θὰ ψάλλῃς μὲ τρανὴ χαρὰ
ἅς γίνῃ καὶ σὲ μὲ τὸ θέλημά Σου;

ΕΛ. ΜΑΪΝΑΣ

ΑΠΟΨΕΙΣ

Η ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΣ

«...Ἴνα δυνηθῆτε ἀντιστῆναι τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ καὶ ἅπαντα κατεργασάμενοι στήναι». Τὸ σύνθημα αὐτὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, πού ὁμοιάζει μὲ ἡμερησίαν διαταγὴν ἀρχιστρατήγου ἐνώπιον μάχης μεγάλης, δὲν πρέπει νὰ νοηθῆ ὡς ἀναφερόμενον μόνον εἰς ἡμέρας ἐξόχως σκληρᾶς δοκιμασίας καὶ ἀγωνίας. Πονηρὰ ἡμέρα εἶναι καὶ ἡ ἡμέρα τῆς ἀηδίας περὶ τῆς ὁποίας ἔγινε λόγος εἰς τὰς «Ἀποψεῖς» τοῦ περασμένου μηνός. Ἡ ἀηδία εἶναι καὶ αὐτὴ φορεὺς τῆς πονηρᾶς ἡμέρας. Καὶ ἡ γενεὰ μας, γεμάτη ἀηδίαν ἀπὸ τὴν πνευματικὴν χρεωκοπίαν τῶν καιρῶν, πού ζοῦμε εἰς ὅλον τὸν κόσμον, περνᾷ τὴν ἡμέραν τὴν πονηρὰν καὶ ἄρα ἔχομεν χρέος νὰ φανῶμεν ἀντάξιοι τῶν συνθημάτων πού διδόνται δι' αὐτήν. «Ἀντιστῆναι τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ...».

Καὶ διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὸ σύνθημα, ἄς ἐνθυμηθῶμεν ἀγῶνας ἡμερῶν ὄχι καὶ τόσοσιν περασμένων. Εἰς τὰς ἡμέρας ἐκείνας τῆς ἀγωνίας, πού ἐπεράσαμε κατὰ τὸν πόλεμον, τὰς ἡμέρας τῆς κατοχῆς, ἐνθυμούμεθα ἐκείνην τὴν ἀντίστασιν, ἡ ὁποία ἐγένετο κατὰ τοῦ κατακτητοῦ. Ἄλλὰ ὄχι μόνον ὁ κατακτητῆς, καὶ ἡ ἀηδία πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθῆ μὲ ἀντίστασιν, πνευματικὴν ἀντίστασιν, πνευματικὴν ἀνωτερότητα ἡ ὁποία θὰ καταστήσῃ δυνατόν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν πνευματικὸν νὰ ἀποφύγῃ καὶ τὰ δύο κακὰ: Καὶ τὴν φυγὴν ἀπὸ τὴν μάχην, τὸ κλείσιμον δηλαδὴ εἰς τὸν ἑαυτόν του, πού ἀποτελεῖ πνευματικὴν αὐτοκτονίαν καὶ τὴν συντριβὴν ἀπὸ τὴν ἀπογοήτευσιν. Ἡ ἀντίστασις αὐτὴ θὰ δώσῃ εἰς τὸν πνευματικὸν ἄνθρωπον τὴν δυνατότητα, ὥστε, ἐνῶ θὰ ζῆ τοὺς καιροὺς, θὰ γράφῃ συγχρό-

ως τοὺς καινούργιους καιροὺς, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ διαδεχθῶν τὴν σήμερον, ἐὰν δὲν πρόκειται νὰ τοὺς διαδεχθῆ ὁ θάνατος.

ΤΟ ΦΡΟΝΗΜΑ

Καὶ διὰ νὰ γίνῃ ἡ ἀντίστασις αὐτὴ πραγματικότης πρέπει νὰ τὴν ἔχωμεν ὅλοι φρόνημά μας. Καὶ τὸ φρόνημα αὐτὸ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν εὐθαρσῆ, εἰλικρινῆ, ἀνδρικήν ἀναγνώρισιν, ὅτι πράγματι περνοῦμε καιροὺς ἀηδεῖς. Τὸ καταπότιον, τοῦ νὰ δίδωμεν θάρρος εἰς τὸν ἑαυτόν μας ἀρνούμενοι τὸ κακόν, εἶναι πολὺ ἀμφιβόλου ἀξίας, ἔστω καὶ προσωρινῆς, φέρει δὲ κατόπιν ἀκόμη μεγαλύτεραν τὴν ὀριστικὴν ἀπογοήτευσιν καὶ τὴν ὀριστικὴν πτώσιν. Ἀντιθέτως, ὅταν μετὰ παρρησίας ἀναγνωρίζωμεν τὴν ὑπαρξίν τοῦ κακοῦ, τὴν ἀντιμετωπίζωμεν ὅμως μὲ μαχηκότητα καὶ ἀντίστασιν ἀγωνιστικὴν, τότε πλέον γίνεται ἡ καινούργια δημιουργία. Ὡστε, τὸ προσήκον φρόνημα εἶναι ὄχι νὰ ξεγελάμε τὸν ἑαυτόν μας μὲ τὸ ὅτι τάχα τὸ κακόν εἶναι ἀνύπαρκτον, ἀλλὰ νὰ διδάσκωμεν τὸν ἑαυτόν μας, ὅτι αὐτὸ τὸ κακόν ἠμπορεῖ νὰ μετατραπῆ εἰς καλόν καὶ χρέος μας εἶναι νὰ τὸ μετατρέπωμεν εἰς καλόν, ὥστε νὰ γίνεταῖ καινούργια δημιουργία.

Καὶ ἀκόμη, ὅπλον ἀποτελεσματικὸν διὰ τὴν πνευματικὴν αὐτὴν ἀντίστασιν εἶναι τὸ προϊστασθαι καλῶν ἔργων. «Καλῶν ἔργων προϊστασθαι οἱ πεπιστευκότες τῷ Θεῷ». Αὐτὴ ἡ συμμετοχὴ εἰς τὰ καλὰ ἔργα εἶναι κάτι πού ξεκουράζει. Ἄν θέλετε ἀκόμη μᾶς περισπᾶ, ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν, ἀγιωτέραν, ὑψηλοτέραν καὶ ἀποτελεσματικωτέραν ἐννοιαν τοῦ δρου. Ξεχνᾶμε ἔτσι τὸν ἑαυτόν μας, ἀλλ' ὄχι διότι φεύγωμεν, ἀντιθέτως, ἀκριβῶς διότι μένομεν εἰς τὸν

στίβον καὶ ἀγωνιζόμεθα. Καὶ ἔχει τοῦτο μίαν ἀπίστευτον καὶ ψυχοθεραπευτικὴν ἀκόμη σπουδαιότητα.

Η ΕΝΟΤΗΣ

Ἄλλὰ μένει καὶ ἓνα ἄλλο ἀκόμη: ἡ ἐνότης. Πρέπει οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι, πρέπει συγκεκριμένως οἱ χριστιανοί, οἱ συνειδητοί, οἱ πιστοὶ χριστιανοί, νὰ καλλιεργοῦν συνεχῶς τὴν ἐνότητα, ἐκείνην διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος τόσον ἰκέτευσε τὸν Πατέρα εἰς τὴν τελευταίαν προσευχήν. Εἶναι ἡ καλύτερα ἀγωνιστικὴ δύναμις τοῦ καλοῦ ἐναντίον τοῦ κακοῦ.

Ἐνότητα ὅμως πρέπει νὰ καλλιεργοῦμεν εἰς τὸν ἀγῶνα ἐπάνω. Ἐνότητα συνισταμένην εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν προσπαθειῶν, εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν δυσκόλων καὶ τῶν εὐκόλων, τῶν λυπηρῶν καὶ τῶν χαρωπῶν, τοῦ πένθους καὶ τοῦ πανηγυρισμοῦ. Ἐνότητα τοῦ «χαίρειν μετὰ χαιρόντων καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων». Τοῦ «εἶτε πάσχει ἓν μέλος συμπάσχει πάντα τὰ μέλη». Ἐνότητα ποῦ δείχνει τὴν ἀγάπην, ἐκείνην τὴν ἀγάπην, ποῦ περιγράφει τόσον ὑπέροχα ὁ Παῦλος εἰς τὸ ἰγ' κεφάλαιον τῆς Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς. Βεβαίως, τὴν ἀγάπην αὐτὴν τὴν θέλει ὁ Παῦλος ἀπέναντι πάντων τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλ' ἂν δὲν ὑπάρχη οὔτε ἀπέναντι ἐκείνων, οἱ ὅποιοι προβάλλουν ὡς τὸ προζῶμι, τότε πλέον δὲν ὑπάρχει καμμία ἐλπίς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἐπὶ ὑπάρχει ὅμως ἡ ἐλπίς ὅτι οἱ χριστιανοὶ ὅλου τοῦ κόσμου θὰ ὑπερικήσουν τὴν ζάλην ποῦ φέρνουν οἱ καιροὶ αὐτοὶ τῆς ἀπογοητεύσεως καὶ τῆς ἀηδίας εἰς ὅλην τὴν ὑφήλιον, θὰ ὀπλισθοῦν μετὰ τὴν ἱερὰν πανοπλίαν καὶ θὰ ἠμπορέσουν ἔτσι πράγματι «ἀντιστῆναι τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ καὶ ἅπαντα κατεργασάμενοι στήνα!»!

ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

Θὰ μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ συστήσωμεν θερμότατα νὰ προσεχθῇ τόσον ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴν παιδείας ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν διακομματικὴν ἐπιτροπὴν τὸ θέμα ποῦ

λέγεται ἰδιωτικὴ ἐκπαίδευσις. Τὸ ζήτημα αὐτὸ ἔχει δύο πλευρᾶς, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον τὴν μίαν ἔχομεν προσέξει ἕως τώρα: τὴν πλευρὰν τὴν καθαρῶς ἐκπαιδευτικὴν. Ἐξετάζεται τὸ ἰδιωτικὸν σχολεῖον ὡς ἓνα ἐρζάτς τοῦ καλοῦ δημοσίου σχολείου, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάρχει πάντοτε ἐκεῖ ποῦ τὸ ζητεῖ κανεὶς.

Δὲν ὑπάρχει ὅμως μόνον αὐτὴ ἡ πλευρά. Ὑπάρχει ἀκόμη ἡ μεγαλύτερα πλευρά, ἡ ὁποία ἀνάγεται εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως. Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως καθιερώνεται ἀπὸ τὸ Σύνταγμα μέσα εἰς τὰ δικαιώματα ποῦ κατοχυρώνουν τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς ἰδιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ὅπως ὁ ἐνήλικος ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ μορφώσῃ τὴν προσωπικότητά του, ὅπως αὐτὸς κρίνει καταλληλότερον, ἔτσι καὶ διὰ τὸν ἀνήλικον ὁ πατέρας ἔχει δικαίωμα νὰ κρίνῃ ὅτι τὸ παιδί του δὲν μορφώνεται, ὅπως πρέπει, εἰς τὸ δημοσίον σχολεῖον καὶ θὰ μορφωθῇ εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἰδιωτικὸν σχολεῖον τῆς ἐλευθέρας ἐκλογῆς του σύμφωνα μετὰ τὰς πεποιθήσεις, τὰς κατευθύνσεις, τὴν κοσμοθεωρίαν ἐπὶ τέλους, τὴν ὁποίαν προκρίνει ὁ πατέρας. Καὶ ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν αἱ ἐγγυήσεις ὅτι καὶ τὸ ἦθος θὰ φυλαχθῇ, καὶ ἀπὸ ἐκπαιδευτικῆς πλευρᾶς θὰ ὑπάρξῃ ἀρτία ἢ μόρφωσις, τὸ κράτος ὄχι μόνον δὲν δικαιούται νὰ θέσῃ φραγμούς, ἀλλ' ἀντιθέτως ὑποχρεοῦται νὰ δίδῃ ἐνθάρρυνσιν εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ἐκπαίδευσιν.

Γνωρίζομεν ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔχει τὰς δυσκολίας του, ἰδίως διότι παρ' ἡμῖν ὅπου δὲν ἐνεφανίσθησαν διαμάχαι κοσμοθεωριακαί, ὅπως εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ἡ ἰδιωτικὴ ἐκπαίδευσις παίρνει μορφήν μᾶλλον, ἄς ποῦμε, ἐκπαιδεύσεως τῶν εὐπορωτέρων καὶ ὀλίγων τι — ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς — καὶ ἐπιχειρήσεως οἰκονομικῆς. Αὐτὸ ὅμως σημαίνει μόνον, ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρξῃ ἡ προσήκουσα ἐπαγρύπνησις, συγχρόνως δὲ νὰ λυθοῦν προβλήματα ποῦ ἀναφέρον-

ται εἰς τὴν κατοχύρωσιν τῆς θέσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν τῆς ἰδιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ὅπως καὶ ἡ ἐξασφάλις τῆς καλῆς λειτουργίας τοῦ ἰδιωτικοῦ ἐκπαιδευτηρίου. Τὰ προβλήματα εἶναι ἱκανῶς δυσχερῆ, ἀλλὰ ὀφείλομεν νὰ εἰπωμεν, ὅτι πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθοῦν μὲ θάρρος, μὲ συνέπειαν, καὶ μὲ πλήρη ἐπίγνωσιν τοῦ ὅτι δὲν ὑπάρχει μόνον ἡ ἐκπαιδευτικὴ πλευρὰ, ἀλλὰ ἐπαναλαμβάνομεν καὶ ἡ πλευρὰ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, ἡ ὁποία ἐπίσης ἢ μᾶλλον κατὰ πρῶτον λόγον, πρέπει νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν.

Πολλὰ ὀφείλει τὸ ἔθνος εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν, ἡ ὁποία ἐθαυματούργησεν εἰς ὄλους τοὺς τομεῖς, ὅταν δὲν ὑπῆρχε κἄν κράτος· πολλὰ ὀφείλει καὶ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν, τὴν ἐκδηλουμένην εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῆ τὰ χρέη αὐτά, ὅπως ἐπίσης, βεβαίως, δὲν πρέπει νὰ παραλείπη τὰς κατοχυρώσεις ποὺ χρειάζονται. Ἐπὶ δύο ποδῶν θὰ στηριχθῆ καὶ ἐδῶ ἡ σχετικὴ ἐργασία καὶ εὐχόμεθα νὰ ἐπιτύχη.

ΟΙ ΠΟΛΥΤΕΚΝΟΙ

Ἄναγνώσται μας πολύτεκνοι μᾶς γράφουν διὰ νὰ διαμαρτυρηθοῦν, διότι δὲν λέγουν τίποτε αἰ «Ἀκτίνες» διὰ τὸ ἱερὸν ὄντως θέμα των. Καὶ ἡμεῖς θὰ ἀπαντήσωμεν μὲ μίαν ἀπορίαν, πῶς οἱ ἐπιστολογράφοι μας δὲν διαβάζουσιν ὅσα γράφουν αἰ «Ἀκτίνες» διὰ τὸ θέμα των. Αἰ «Ἀκτίνες» τὰ θέματα τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς προστασίας τῆς τὰ ἔχουσιν τάξει μεταξύ τῶν πρώτων. Συγκεκριμένως δὲ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀγάπην ποὺ πρέπει νὰ δειχθῆ ἔναντι τῆς πολυμελοῦς οἰκογενείας, ἔχουν γράψει ἀρκετὰ καὶ ἔχουν εἰσπράξει ἐλέγχους, διαμαρτυρίας ἐκ μέρους διαφόρων προσώπων, ποὺ ἤθελαν νὰ μᾶς πείσουν ὅτι δὲν ἠξεύρουσιν ἀνάγνωσιν καὶ ἀπὸ ὅσα ἐγράφαμεν, συνήγον ὅτι τάχα προπαγανδίζομεν ἑναντίον... τῆς τεκνογονίας, διότι ἐκηρύσσαμεν τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πολυμελῆ οἰκογένειαν καὶ ἐτονίζα-

μεν τὸ αὐτονόητον ἄλλως τε τοῦτο, ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ ρίπτῃς συνθήματα καὶ λίθους, πρέπει νὰ διδῆς καὶ χεῖρα βοήθειας. Ὅταν τὰ ἐλέγαμεν αὐτά, καὶ ὅταν ἄλλοι μᾶς ἐπετίθεντο, οἱ πολύτεκνοι... οὔτε φωνή, οὔτε ἀκρόασις! Λυπούμεθα πάρα πολύ, ἀλλὰ πρέπει αὐτοὶ νὰ ἀλλάξουν κατεύθυνσιν, νὰ ἀρχίσουν νὰ ἀγωνίζονται, νὰ βλέπουν ποῖοι ἀγωνίζονται δι' αὐτοὺς καὶ τότε ἡμποροῦμεν πάλιν νὰ τὰ ξαναποῦμε.

ΑΣ ΜΕΤΑΝΟΗΣΟΥΝ ΠΡΩΤΑ

Ἄντιστοιχον θὰ εἶχαμε νὰ ποῦμε καὶ δι' ἐκείνους ποὺ μᾶς γράφουν κάθε τόσο, διατὶ δὲν διαμαρτυροῦμεθα διὰ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ βρώμικο φίλμ, ποὺ ἐπρόβαλεν ὁ κινηματογράφος. Ἄλλὰ καὶ διὰ τὴν κάθαρσιν τοῦ κινηματογράφου πολλὰ ἔχουν γράψει αἰ «Ἀκτίνες», ὅπως καὶ διὰ τὸ θέατρον καὶ τὸ ἰδιωτικὸν καὶ τὸ κρατικόν, ὡς ὑποβιβάζον τὴν στάθμην τοῦ πολιτισμοῦ μας. Θὰ ὑπενθυμίσωμεν ὁμῶς ὅτι κάποτε, ποὺ ἐτολήσαμεν νὰ γράψωμεν ἑναντίον τῆς πρώτης δημοσίας ἐμφανίσεως τοῦ Ἀριστοφάνους, ἀπὸ τῆς ἐπισήμου κρατικῆς σκηνῆς, ἐλάθομεν ἐπιστολὰς προσώπων ποὺ διεμαρτύροντο δι' ὅσα... ἐτολήσαμεν νὰ γράψωμεν καί, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, παρ' ὀλίγον νὰ βροῦμε τὸν μπελᾶ μας. Καὶ οἱ σημερινοὶ μᾶς ἐπιστολογράφοι δὲν μᾶς ἔγραψαν τότε διὰ νὰ μᾶς ἐνισχύσουν εἰς τὸν ἀγῶνα μας. Ἄς ἀναθεωρήσουν, λοιπόν, τὴν τότε τακτικὴν των, ἄς ἀναγνωρίσουν τὸ λάθος των ἢ, διὰ νὰ χρησιμοποιοῦμεν τὴν χριστιανικὴν ὀρολογίαν, ἄς μετανοήσουν, καὶ τότε καὶ μὲ αὐτοὺς τὰ ξαναλέμε.

Z. N.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΥΣΤΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΙΚΟΣΑΕΤΙΑΝ

Κύριε Διευθυντά,
Ἡ συμπλήρωσις εικοσαετίας ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ «Ἀκτίνες» μᾶς δίδει τὴν εὐκαιρίαν νὰ σταθοῦμε πρὸς στιγμὴν καὶ ν' ἀνασχοπήσωμε τὴ δρᾶσιν καὶ τὴ χρησιμότητά του μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῆς σημερινῆς ἐλληνικῆς καὶ διεθνοῦς πνευματικῆς πραγματικότητος. Εἶναι

ἀλήθεια, ὅτι ὅλοι μας τείνομε πολλές φορές νά θεωροῦμε κάτι πού μᾶς εἶναι τόσο χρήσιμο καί ἀναγκαῖον, σάν φυσικό μέρος τῶν καθημερινῶν μας ἀνέσεων, χωρίς ν' ἀναλογιζώμεθα τήν ἀντικειμενικήν του ἀξίαν, πού μόνον ἡ ἔλλειψίς του θά ἠμποροῦσε νά μᾶς κάνη νά αἰσθανθοῦμε.

Σκοπός τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς δέν εἶναι νά ὑμνήσῃ τὸ ἔργα καί τὴ δράσι τῶν «Ἀκτίνων», γιατί αὐτὰ διαφέρουν μαζί μὲ τὴν ποιότητα τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν καί τῶν πεποιθήσεων τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινού. Ἄλλωστε ἡ συμβολὴ τοῦ περιοδικοῦ στὴν πνευματικὴ διάπλασι τοῦ τόπου, εἶναι γεγονός τόσο ἐμφανές, ἀπὸ αὐτὴν ταύτην τὴν πρῶτον καί ἐξάπλωσίν του, πού δέν νομίζω ὅτι θά ἦτο σκόπιμος ἡ ἐπανάληψις μιᾶς τέτοιας γνωστῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας. Θά ἐπιθυμοῦσα ὅμως, μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐπετείου αὐτῆς, νά ἐκφράσω τὴν σκέψιν ὅτι τὸ πνευματικὸν ἐκεῖνο κενὸ πού ἡ ἐκδόσις τῶν «Ἀκτίνων» εἶχε σκοπὸ νά γεμίσῃ, δέν πρέπει νά θεωρηθῇ ὡς τελείως ἀνύπαρκτον πλέον. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὸ περιοδικόν, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, σφουρηλάτισε καί μιὰ παράδοσι δημιουργικῆς χριστιανικῆς λογοτεχνίας. Παρουσίασε τὴν ἀπάντησι τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας στὰ πῦθ δόσκολα προβλήματα τῆς ἐπιστήμης καί τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης πού ἀπασχόλησαν ποτὲ τὴν ἀνθρώπινη σκέψιν. Ἄνοιξε τὸ δρόμον μὲ τὴν ἀρθρογραφίαν του σὲ ὀρίζοντες χριστιανικοῦ πνεύματος, πού ποτὲ πρὶν δέν παρουσιάσθηκα πρὸ τῆς ταλαιπωρημένης ἀνθρώπινης ψυχῆς.

Ἄλλὰ δέν θά ἔπρεπε νά ἐντροφίσωμε μὲ ἱκανοποιήσι μόνον τὸ παρελθόν. Ἄς τὸ χρησιμοποιήσωμε μᾶλλον σάν μιὰν ἐμπειρικὴν ἀφητηρίαν, μέσα ἀπὸ τὴν ὁποίαν θ' ἀντλήσωμε θάρρος, αἰσιοδοξία καί μιὰ μαθήματα γὰρ τὸ μέλλον. Ἄς μὴ ἔξεχνᾶμε τίς ἐναλλασσόμενες κοινωνικὰς συνθήκας, τίς μοναδικὰς ἐξελίξεις τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, τίς καινούργιες ἰδιόρρυθμες ἀνησυχίες, πού εἶναι φυσικὸ νά στριφογυρίζουν στὸ μυαλὸ τῶν ἐπιστημόνων τῆς αἰῶνος. Ἡ σημερινὴ ἀλματώδης ἐπιστημονικὴ πρόδοσι δημιουργεῖ νέα προβλήματα, νέα πνευματικὰ κενά, νέες προϋποθέσεις διαβρώσεως τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν. Καί στὸ σημεῖο ἀκριβῶς αὐτὸ ἔρχεται ὁ ρόλος τῶν «Ἀκτίνων», καθὼς ἀτενίζουν τὸ μέλλον. Νὰ ἐξακολουθήσῃ ν' ἀνοίγῃ τὸ δρόμον, νὰ φωτίσῃ τὰ νέα μοσπάρτια τῆς ἀνθρώπινης πορείας στὶς ἀγνωστες ἀκόμα καί σκοτεινὲς στέπες τῆς γνώσεως, μὲ τὸ ἴδιο, ἀλάθευτο, παντοτεινὸ φῶς πού μᾶς ἄφρονος ὁ Ναζωραῖος, προσσμοσμένο αὐτῆ τῆ φορὰ στὶς καινούργιες πνευματικὰς πραγματικότητες. Τὸ μέλλον διαγράφεται ἀκόμα πῦθ ἀπαιτητικὸ ἀπὸ τίς μιζήριες ἐνὸς παγκόσμιου πολέμου καί μιᾶς ἀνήσυχης μεταπολεμικῆς (καί ἴσως, ποῖος ξεῦρει, μεσοπολεμικῆς) περιόδου. Θά πρέπει νὰ σταματήσῃ καί τὰ ἐλάχιστα ἰγνή διαβρώσεως, νά προμηθεύσῃ ἀπὸ τὸν ἀνεξάντλητον θησαυρὸν τῆς πίστεως καί τῆς χριστιανικῆς γνώσεως τὰ ὅπλα γὰρ τὴν εἰρηνικὴν κατάκτησι τῆς ἀνθρώπινης

καρδιάς, στὸν ἀγῶνα γὰρ τὴν πραγματικὴν πνευματικὴν ἐπιβίωσι τοῦ ἀνθρώπου.

Εἶναι μεγάλες οἱ ἀπαιτήσεις τοῦ μέλλοντος πρὸς τίς «Ἀκτίνες». Ἄλλὰ ἐδῶ ἀκριβῶς ἔρχεται ἡ πείρα τοῦ παρελθόντος γὰρ νά μᾶς ἐνθαρρύνῃ καί καθησυχάσῃ. Καί ἐάν ἠμποροῦμε νά χρησιμοποιήσωμε τὸ παρελθόν σάν γνώμονα γὰρ τίς δυνατότητες τοῦ μέλλοντος, τότε θά πρέπει νά περιμένωμε ἀπὸ τὸ περιοδικὸν ζωντανή, ἀποφασιστικὴ, δημιουργικὴ ἀντιμετώπισι τῶν σκοπῶν καί ὑποχρεώσεών του. Διὰ τὸν λόγον δὲ αὐτόν, ἡ ἐφετηνὴ ἐπέτειος συμπληρώσεως ἐκδοσεῖας ἀπὸ τῆς ἐκδόσεώς του παρουσιάζει ἰδιάζουσαν σπουδαιότητα καί δικαιολογημένην αἰτίαν ψυχικῆς ἱκανοποιήσεως καί γαλήνης γὰρ ὅλους ἐκεῖνους πού ἐργάζονται καί προσεύχονται γὰρ μιὰ πιστότερη, ὑγιέστερη, εἰρηνικὴ κοινωνικὴ πραγματικότητα τοῦ μέλλοντος.

Νέα Ἱόρκη.

Μετὰ τιμῆς

ΧΡΗΣΤΟΣ ΣΤΡΑΤΑΚΗΣ

Δικηγόρος

ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἄξιότιμε κύριε Διευθυντά,

Τὸ διαφωτιστικὸν ἄρθρον τῆς ἰδίως Σταμ. Μαστρογιαννοπούλου «Γυναικεῖα χριστιανικὴ δράσις στὴν ἐποχὴ μας» (τεύχος Ἰανουαρίου 1958), μᾶς ἔφερε σ' ἐπαφὴ μὲ τὰ δημοτικὰ ἐκεῖνα γυναικεῖα θέματα, πού ἀποτελοῦν πρᾶγματι στολίδι καί καύχημα τῆς ἐποχῆς μας. Θέματα τὰ ὅποια, σήμερα δυστυχῶς, τόσο πρόχειρα παραμερίζονται ἀπὸ τὸ προσκήνιο τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἢ μᾶλλον θάβονται κάτω ἀπὸ τίς ἐκτυφλωτικὰς λάμπεις τῶν πῦθ παραδόξων γυναικείων ρεκόρ καί ἀποσιωπῶναι ἐπιμελῶς, μπροστὰ στὶς παγκόσμιους (!) ἐπιδηφείουσες περιπέτειες τῶν ...ἀστέρων τοῦ Χόλλυγουντ.

Κοντεύει τόσο νὰ ἀμβλυθῇ τὸ χριτικὸ αἰσθητήριον τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινού, ὥστε τὴν ἀληθινὰ δημιουργικὴ ὄψι τῆς γυναικεῖας συμπεφορῆς μέσα στὶς ἀνθρώπινες κοινωνίες ἢ νά τὴν παραβλέπῃ τελείως ἢ τὸ πῶν-πῶν νά τὴν αἰσθάνεται σάν μιὰ μακρυνὴ ὑπόθεσι, πού κλείνεται μέσα σὲ μερικὰς λησμονημένες σελίδας.

Εὐτυχῶς, ὅμως, πού ὑπάρχουν καί σήμερα ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἀνακαλύπτουν τίς ἀξιόλογες αὐτὰς πλευρὰς τῆς γυναικεῖας συμμετοχῆς στὸν πολιτισμὸν καί κάνουν ἔτσι ν' ἀκούγεται καθαρὰ ἡ φωνὴ μιᾶς σύγχρονης πραγματικότητος. Καί εὐτυχῶς ἀκόμη, πού οἱ συνεργάτες τῶν «Ἀκτίνων», προσφέρουν στοὺς ἀναγνώστας τους τὴν πολύτιμη εὐκαιρίαν νά γνωρίζουν πῦθ συγκεκριμένα τὴν πραγματικότητά αὐτήν.

Κοντὰ στὶς πλούσιες πληροφορίες τῆς ἀρθρογράφου σας, σχετικὰ μὲ τὴν γυναικεῖα χριστιανικὴ δράσι στὴ Ρωσία, ἂς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ προσθέσω κι' ἐγὼ λίγα ἀκόμη στοιχεῖα, τὰ ὅποια ἀναφέρει ὁ Μητροπολίτης Σεραφείμ, στὸ βιβλίον του «L' Eglise Orthodoxe» Pavor Paris 1952.

Ὁ περίφημος Στάρετς Ἀμβρόσιος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐνεπνεύσθη ὁ Ντοστογιέφσκυ, ἔδωσε τὴν γυναικεία μονὴ Χαμορτίνο, πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου. Τὸ κτῆμα καὶ τὸ κτίριον τὸ προσέφερε ἡ πλουσία Κλουτσάρεβα. Ὁ π. Ἀμβρόσιος ἔκτισε ναὸν τὸ 1881 καὶ ἀπὸ τότε ἄρχισε νὰ λειτουργῇ ἡ γυναικεία ἀδελφότης. Οἱ πρῶτες ἀδελφές προήρχοντο ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία τῆς πλουσίας δωροητρίας. Ὀλίγον ἀργότερα ὁ ἀριθμὸς τους ἔφθασε τὰς χιλιάς. Ὡς πρῶτην ἡγουμένην ὁ γέρον ὤρισε τὴν εὐγενῆ Σοφίαν Μιχαήλοβνα Ἀσταφιέβα. Ἡ ζωὴ τῆς Μονῆς ἐστηρίζετο εἰς τὴν προσευχὴν. Ἰδρυσαν καὶ ὀφθαλμοτροφεῖον, γηροκομεῖον, παρθεναγωγεῖον διὰ τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ καὶ νοσοκομεῖον. Εἰς τὸ Μοναστήρι αὐτὸ συνεκτενώθη ὁ, τι καλὸν εἶχε νὰ παρουσιάσῃ τὸ γυναικεῖον φύλον τῆς Ρωσίας μέσα σὲ μία ἀτμόσφαιρα ἀφιερώσεως καὶ καλωσύνης.

Μετὰ τιμῆς

ΜΑΡΙΑ Α. ΑΔΑΜΗ

ΜΙΑ ΠΟΛΥΤΙΜΗ ΔΙΑΦΩΤΙΣΙΣ

Ἀξιότιμε κ. Δευθυντὰ,

Μὲ τὴν φετεινὴ 5ῃ «Παγκόσμια Ἡμέρα τῶν Χανσενικῶν» δόθηκε ἡ εὐκαιρία εἰς μιὰ εὐρύτηρη διαφωτιστικὴ ἐξόρμησι γύρω ἀπὸ τὴν νόσον τοῦ Hansen, ὅπως παρουσιάζεται σήμερα, καὶ τὰ προβλήματα τῶν χανσενικῶν.

Ἡ λέπρα τείνει νὰ νικηθῇ μὲ τὴν νεωτέρα θεραπευτικὴ. Ποιὸς ὅμως θὰ μπορῆσιν νὰ ξεριζώσῃ τὸ φόβον καὶ τὴν προκατάληψιν τοῦ κοινοῦ γιὰ τοὺς χανσενικούς; Ὅσοι νόμισαν τὸν ἑαυτὸν τοὺς «ἀρμόδιον» ἔδωσαν μὲ περίσσεια προθυμίᾳ τὸ «παρὼν» στὴν εὐγενικὴ αὐτὴ προσπάθεια. Ἀξίζει, λοιπόν, νὰ γίνῃ ἕνας σύντομος «ἀπολογισμὸς» τῆς φετεινῆς «Ἡμέρας».

Πρῶτα-πρῶτα ἄς εἰπωθῇ ὅτι δὲν ἦταν «Ἡμέρα», οὔτε «Ἑβδομάς», ἀλλὰ δεκαπενθήμερο ὁλόκληρον ἀπὸ ἐκδηλώσεις ἀγάπης γιὰ τοὺς φίλους χανσενικούς.

Ἡ προτροπὴ τοῦ «Δελτίου κύκλου ἰατρῶν τῆς Χ.Ε.Ε.» (Ἰαν. 1958) πρὸς «ἄλα τὰ μέλη τοῦ κύκλου, ὅπου κι ἂν εὐρίσκωνται, νὰ βοηθήσουν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς Ἡμέρας τῶν Χανσενικῶν», βοήθηκε ὀλοπόθυμη ἀνταπόκρισι. Ὁργανώθηκαν διαλέξεις, ἔγιναν ραδιοφωνικὲς ὁμιλίαι, ἀρθρογράφησαν στὸν Ἀθηναϊκὸν καὶ ἐπαρχιακὸν τύπον, παρακίνησαν κι ἄλλους «ἀρμοδίους» στὴν προσπάθεια αὐτὴ (ἱεροκήρυκες, δημοσιογράφοι κ.λ.π.), μὲ σύνθημα κοινὸ: Τὴν κοινωνικὴ ἀποκατάστασι τῶν χανσενικῶν. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ καθηγητὴς κ. Ἰ. Μαρκιανὸς μὲ τὸ ἄρθρον του («Ἀκτίνες», Φεβρ. 1958 σελ. 59 κ. ἔξ.) καὶ τὴν διὰλεξι του στὸ πανηγυρικὸν, γιὰ τὰ εἰκοσάχρονα, «βραδυνὸν» τῶν «Ἀκτίνων», ὅπου παρουσίασε καὶ τρεῖς νέους ἀποθεραπευθέντας, συνέβαλε πάρα πολὺ στὸς σκοποὺς τῆς «Ἡμέρας». Ἀκόμη ἐδῶ στὴν Ἀθήνα ἔγιναν διαλέξεις, στὸν τύπον ἔγραψαν ἱατροὶ ποὺ ἐννοίωσαν τὸ καθήκον νὰ τοὺς ἐπιτάσῃ.

Ἐνα ἄρθρον στὸ περιοδικὸν «Ζωὴ» (23.1.58),

ἔδωσε ἀφορμὴ σὲ ἀρκετοὺς ἱεροκήρυκες τῶν ἐπαρχιῶν νὰ πράξουν κι αὐτοί, μὲ τὸν δικὸν τους τρόπο, τὸ καθήκον τῆς ἀγάπης.

Ἀσυγκίνητοι ἀπὸ τὴν «Ἡμέρα» δὲν ἔμειναν οἱ δημοσιογράφοι, οὔτε ὁ Ραδιοφ. Σταθμὸς. Ὅλες σχεδὸν οἱ ἀθηναϊκὲς καὶ πολλὲς ἐπαρχιακὲς ἐφημερίδες ἐδημοσίευσαν σχετικὰ ἄρθρα, χρονογραφήματα, σχόλια. Καὶ ὁ Ραδιοφωνικὸς Σταθμὸς Ἀθηνῶν εἶχε εἰδικὲς ὁμιλίαι, ρεπορτάζ κ.λ.π.

Ἄλλὰ καὶ ἡ πρόσκλησις τοῦ «Κόσμου τῆς Ἑλληνίδος» (Ἰαν. 1958, σελ. 2), βοήθηκε μεγάλῃ ἀπήχησι στὶς καρδιὰς τῶν ἀναγνωστῶν του.

Τέλος ἄς σημειωθῇ ὅτι μὲ τὴν πρωτοβουλία τῆς Χ.Φ.Ε. διοργανώθηκε πανηγυρικὴ ἑορτὴ στὸν Ἀντιπερικὸν Σταθμὸν Ἀθηνῶν, τὴν ὁποία ἐτίμησαν, παρὰ τὴν κακοκαιρία, ἀρκετὰ ἐκλεκτὰ μέλη τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας. Παρόμοια ἑορτὴ ἔγινε καὶ στὴν Κόρινθο ἀπὸ τὸ ἐκεῖ Γυμνάσιον Θηλέων.

Ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ ποὺ ἔγιναν καὶ τὰ ἀγνοοῦμε, δείχνουν πὼς κάποιο ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς φίλους χανσενικούς καὶ τὰ προβλήματα τοὺς ἄρχισε νὰ ἀναπτύσσεται ἐκ μέρους τῆς κοινωνίας. Κι αὐτὴ ἡ εὐόωνη ἀπαρχὴ πρέπει νὰ γεμίξῃ μὲ αἰσιοδοξία τίς καρδιὰς τῶν συμπαθῶν χανσενικῶν.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΘΩΣ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ἀγαπητὲς «Ἀκτίνες»,

Συμφωνῶ καὶ ἐγὼ μὲ τὸν ἀρθρογράφον σας κ. Γεώργιον Διαμαντίκον ὅτι δὲν εἶναι ἀρκετὸν αὐτὸ ποὺ συνετελέσθη μέχρι σήμερον εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ λιαν χαμηλοῦ βιοτικῆς ἐπιπέδου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Θὰ εἰσθυνοῦσα μόνον νὰ συμπληρώσω ὅτι διὰ τὴν αὔξησιν τῶν παραγωγικῶν ἐπενδύσεων νομίζω ὅτι δὲν ὑπάρχουν οἱ κατάλληλοι φορεῖς. Δυστυχῶς ἡ μεγαλυτέρα μερὶς τῶν ἐπιχειρηματιῶν κατέχεται ἀκόμη ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς κατοχῆς καὶ τοῦ μαυραγοριτισμοῦ, τῆς ἀποκτήσεως δηλαδὴ ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου μεγάλων κερδῶν. Ἡ πραγματοποίησις τῶν κερδῶν τούτων εἶναι ἡ κεντρικὴ καὶ βαθυτέρα αἰτία τῆς συνεχιζομένης ἐν τῇ χώρῃ ἀνωμαλίας. Ἀποτέλεσμα τούτων εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ κατεύθυνσις τῆς παραγωγῆς γίνεται ἀντιοικονομικῶς πρὸς δευτερευούσης σημασίας ἔργα καὶ κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸ ἀποκλειστικὸν κριτήριον τῆς κερδοσκοπίας. Ἡ μεταπολεμικὴ πείρα ἀπέδειξεν ὅτι οἱ ἐπιχειρηματῆαι μὲς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μεταβληθοῦν εἰς συγχρονισμένους οἰκονομικοὺς ἡγέτας, οἱ ὁποῖοι, πλὴν τῶν δικαιωμάτων των, νὰ συναισθάνωνται καὶ τὰς ὑποχρεώσεις των ἔναντι τοῦ συνόλου.

Εἰς 50 ο)ο ἀνώτερον τοῦ προπολεμικοῦ ἀναβιβάζει ὁ ἀρθρογράφος σας τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα εἰς τὴν χώραν μὲς. Δυστυχῶς ὅμως ἡ αὔξησις αὕτη διοχετεύεται, σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου, εἰς τοὺς ὀλίγους, ἀντὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν πολλῶν. Ἄν καὶ

προσωπικῶς ἔχω πολλὰς ἐπιφυλάξεις, διότι πιστεύω ὅτι αἱ οικονομικαὶ ἐπιτεύξεις τοῦ παρελθόντος ἔτους εἶναι τελείως συμπτωματικαὶ καὶ βραχυχρόνιοι, νομίζω ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναμεινωμένω βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν λαϊκῶν τάξεων, ἐφ' ὅσον τὰ μεγάλα εἰσοδήματα ἐξακολουθοῦν νὰ ἀπορροφοῦν κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος, πᾶσαν αὔξησιν τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος.

Ἡ ἀνικανότης τῶν ἐπιχειρηματιῶν νὰ ἀνταποκριθῶν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνικῆς μας οικονομίας, ἐπιβάλλει τὴν ἀνάγκην ὅπως τὸ Κράτος κατευθύνῃ τὴν παραγωγήν πρὸς τὰς πλέον σκοπιμὰς ἐπενδύσεις, ἀναλαμβάνον, ὅπου

τοῦτο εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖον, αὐτὸ τὸ ἴδιον τὴν ἐπιχειρηματικὴν δρᾶσιν.

Ἀκόμη θὰ ἤθελα νὰ προσθέσω ὅτι ὁ συστηματικὸς ἔλεγχος τῶν εἰσοδημάτων ὑπὸ τοῦ Κράτους εἶναι ἀπαραίτητος. Πρέπει νὰ γίνῃ κοινὴ συνείδησις ὅτι εἶναι ἀπαράδεκτον, ἀντιχριστιανικὸν καὶ κοινωνικῶς ἐπικίνδυνον, εἰς μίαν χώραν πτωχὴν, ὅπου ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἀγωνιᾷ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τὰ στοιχειώδη πρὸς τὸ ζῆν, αἱ τάξεις τῶν ἐπιχειρηματιῶν νὰ διάγουν πολυδάπανον καὶ πολυτελεῆ βίον. Ἐδχαριστῶ διὰ τὴν φιλοξενίαν

Π. Α. ΚΑΝ.

Ἡ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ζωὴ τοῦ μηνός

ΕΚΘΕΣΙΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Πολὺ εὐστοχῆ ἡ σκέψις νὰ ὀργανωθῇ ἑκθεσις βυζαντινῆς τέχνης» στὸ ὑπερωκεάνιον «Ὀλυμπία» κατὰ τὴν διάκρισιν μεγάλου τουριστικοῦ ταξιδιοῦ στὴν Μεσόγειο. Ἡ γνωριμία τῶν ξένων περιηγητῶν καὶ τῶν ἐπισκεπτῶν τῆς ἐκθέσεως στὰ διάφορα ἡμῶν μετὰ τὴν τέχνην καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ βυζαντινοῦ καλλιτεχνικοῦ θησαυροῦ εἶναι ἀπὸ κάθε ἄποψη σκόπιμη καὶ χρήσιμη. Καὶ εἶναι ἰδιαίτερος εὐχάριστος τὸ γεγονός ὅτι, ὅπως ἔχει καταρτισθῇ ἡ ἑκθεσις (μὲ τὴν φροντίδα τοῦ κ. Φ. Κόντογλου) ἀπὸ ἀντίγραφα παλαιῶν τοιχογραφιῶν καὶ εἰκονογραφημένων ἱερῶν κειμένων, ἀπὸ εἰκόνες καὶ πίνακες τῆς νεοβυζαντινῆς σχολῆς, ἀπὸ βυζαντινὰ κεντήματα, ἑυλόγηπτα καὶ ἄλλα, ἀνταποκρίνεται ἄριστα στὸν προορισμὸ τῆς.

ΕΡΓΑΤΙΚΕΣ

ΔΑΝΕΙΣΤΙΚΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Συγχαίρομε θερμὰ τὴν «Ἐργατικὴ Ἑστία», πού, δίνοντας πάντα ἰδιαίτερη σημασίαν στὸν πνευματικὸν τομέα τῆς πολυπλευροῦς δράσεώς της, ἀπεφάσισε τώρα νὰ ὀργανώσῃ «κινήτεις δανειστικὰς βιβλιοθήκας», πού θὰ παραχωροῦν τὰ βιβλία τους ἀποκλειστικὰ σὲ ἐργάτες καὶ ὑπαλλήλους. Ἔτσι, ἐνῶ ἀπὸ τῆς μὴ θὰ προσφέρῃ σημαντικὴ συμβολὴ στὴν καλὴ ψυχαγωγίαν καὶ στὴν πνευματικὴ καλλιέργειαν καὶ ἀνύψωσιν τῆς μεγάλης κοινωνικῆς τάξεως τῶν ἐργαζομένων, θὰ συντελεθῇ ἀπὸ τὴν ἄλλῃ στὴν εὐρύτερη καὶ ἀποδοτικώτερη διάδοσιν τοῦ καλοῦ καὶ χρήσιμου βιβλίου. Μὲ μιὰ προϋπόθεσιν, πού πιστεύομε νὰ τὴν ἔχουν βέβαια ὑπ' ὄψιν τους οἱ ἀρμόδιοι τῆς «Ἐργατικῆς Ἑστίας»: Νὰ εἶναι πρᾶγματι καλὰ καὶ χρήσιμα τὰ βιβλία πού θὰ προσφέρουν οἱ βιβλιοθήκας στοὺς ἀναγνώστες τους.

« Ἡ ΜΟΝΗ ΛΥΣΙΣ »

«Ἡ μόνη λύσις γιὰ ὅλα τὰ προβλήματα εἶναι ἡ θρησκεία. Ὅλες μας οἱ ἐλπίδες στηρίζονται

στὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἠθικοῦ ἐπιπέδου κάθε ἀτόμου. Τώρα πηγαίνω τακτικὰ στὴν ἐκκλησία. Ὁ πραγματικὸς ἐπιστήμων γίνεται τελικὰ θρησκός».

Ἀπόσπασμα καὶ τελικὸ συμπέρασμα ἀπὸ δηλώσεις, πού ἔκαμε στὸν Ἀμερικανικὸν τύπο ὁ φρον. Μπράουν, ὁ πρωτεργάτης τῶν Ἀμερικανικῶν δορυφῶρων. Συμπέρασμα, πού ἀσφαλῶς ὑψώθηκε στὸν οὐρανὸν πολὺ πῶς ψηλὰ ἀπὸ ὅποιονδήποτε δορυφόρο.

ΜΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓῆ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΑΙΝΙΑ

Μὲ ἰδιαίτερη χαρὰ καὶ ἱκανοποίησιν εἶδαμε τὴν νέα ταινία τοῦ Μιχάλη Κακογιάννη «Τὸ τελευταῖο ψέμα». Διαπιστώνει γιὰ μίαν ἀκόμη φορὰ τὴν καλλιτεχνικὴν ἀξίαν καὶ τὴν τεχνικὴ ἀνωτερότητα τοῦ Κυρίου σκηνοθέτη. Καὶ δικαίωσιν ὕλους ἐκείνους, πού εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἶχαν ἀναγνωρίσει τὰ προσόντα καὶ τὰ ἐφόδια του αὐτὰ καὶ τὸν ἐξαγακτήρισαν ὡς τὸν πρῶτον Ἑλληνα σκηνοθέτη.

Μὲ τὴν νέα του ταινία ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς πλαταίνει καὶ ὑψώνεται σὲ διεθνήν πιά ἐπίπεδα. Διότι ἡ ταινία αὐτή, μολονότι κρατεῖ τὸν ἑλληνικὸν τῆς χαρακτήρα, εὐρύνει καὶ ἀνεβάζει τὰ πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ τῆς πλαίσια, καὶ μπορεῖ δικαιοματικὰ νὰ διεκδικήσῃ τὸν τίτλον μίᾳς ἀξίας καὶ διαλεχτῆς εὐρωπαϊκῆς δημιουργίας.

Ἄν ἐξαιρέσῃ κανεὶς κάποιες ἀδυναμίες στὸ σενάριο (ἡ μακρόσυρτη σκηνὴ τοῦ χαρτοπαιγνίου στὴν ἀρχή, ὅσο νὰ καταλήξῃ στὸ σκόπιμο σπάσιμον τοῦ μουκαλιού μὲ τὸ οὐτσου, ἡ ἀνεπαρκῶς δικαιολογημένη ἐγκατάλειψιν τῆς παλιᾶς καὶ πιστῆς ὑπέρτερης ἀπὸ τὴν εἰσασθητὴ κόρη τοῦ σπαιτοῦ, ἡ ὑπερβολικὴ σκηνὴ τοῦ τσακωμοῦ καὶ τοῦ θανάτου τῆς ὑπέρτερης αὐτῆς, καὶ τὸ κάπως βεβιασμένον τέλος), τὸ ἔργο στὸ σύνολόν του — καὶ ὡς ἔμπνευστα καὶ ὡς ἐκτέλεση (καὶ ἀξίζει ν' ἀναφέρωμε ἰδιαίτερον τὴν συμβολὴν τῆς Ἑλλῆς Λαμπέτη) — εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐπιτυχημένον καὶ ἱκανοποιητικόν.

Μὲ εἰσδυτικώτατη παρατηρητικότητα, μὲ σπά-

ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΟΣ ΣΥΝΤΡΟΦΟΣ

Ένα καλό βιβλίο είναι ένας θαυμάσιος σύντροφος. Μά ένα έπιστημονικό βιβλίο είναι ένας απαραίτητος σύντροφος για τον έπιστήμονα και για κείνον, που πάει να γίνη έπιστήμων, τον φοιτητή.

Άς θέσουμε όμως τὸ ερώτημα: στὸν Έλληνα φοιτητὴ τὸ έπιστημονικὸ βιβλίο ἀποτελεῖ εύκολη ἀπόκτησι; Ἡ ἀπάντησις δυστυχῶς εἶναι ἀρνητικὴ στὶς πὶὸ πολλές περιπτώσεις.

Καὶ τοῦτο, γιατί ἐκεῖνο τὸ βιβλίο, που εἰδικώτερα καὶ πρώτιστα ἐνδιὰφέρει τὸν φοιτητὴ, εἶναι τὸ έπιστημονικὸ σύγγραμμα τοῦ διδάσκοντος καθηγητοῦ. Ἄλλὰ τὸ σύγγραμμα αὐτὸ δυστυχῶς πολλές φορές εἶναι πανάκριβο καὶ ἄλλοτε πάλι γιὰ πολλούς, καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ δικαιολογημένους, λόγους δὲν ὑπάρχει.

Βέβαια τὸ ζήτημα τοῦ πανάκριβου βιβλίου συνοδεύεται κι' αὐτὸ κάποτε μὲ πολλή δικαιολογία.

Γιὰ τοῦτο καὶ ἐδῶ, νομίζομε, πὼς θὰ πρέπη νὰ ποῦμε, ὅτι χρειάζεται νὰ πλουτισθοῦν τὰ σπουδαστήρια καὶ οἱ βιβλιοθήκες, οἱ φοιτητικὲς ἰδίως, μὲ πολλά τέτοια βιβλία, ὥστε νὰ διευκολύνεται καὶ ἡ μελέτη καὶ τὸ βαλάντιο τῶν φοιτητῶν.

Όσο γιὰ τὴν δευτέρη περίπτωση, τὴν ἔλλειψι δηλαδὴ συγγραμμάτων, θὰ θέλαμε νὰ τονίσουμε πόσο ἀπογοητευτικὸ εἶναι γιὰ τὸ νέο, που ἐνῶ ξεκίνησε μὲ τὸ ὄνειρο νὰ μορφωθῇ, φυλλομετρεῖ στὰ χέρια του πολυγραφημένες σημειώσεις βγαλμένες ἀπ' τὶς πρῶχειρες σημειώσεις τῶν φοιτητῶν, που καὶ λάθη περιέχουν καὶ δυσκολοκατάληπτες εἶναι.

Θάταν ἀλήθεια, καιρὸς νὰ γίνη μιὰ ἐν-

νια ψυχογραφικὴ ἱκανότητα, μὲ πρόσωπα ζωντανὰ κι ἀληθινὰ, μὲ χαρακτηριστικώτατες σκηνές — καὶ ὅλα αὐτὰ δοσμένα μὲ λιτὰ καὶ σεμνά, γνήσια δηλαδὴ καλλιτεχνικὰ μέσα — ὁ κ. Κακογιάννης συνθέτει στὴν ταινία του μιὰν έντονη καὶ πικρὴ κοινωνικὴ σάτυρα, που καυτηριάζει μὲ σκληρὴν εὐλικρίνεια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν πὶὸ ἀγαθὴ κι' εὐγενικὴ διάθεση, σάπιες κοινωνικὲς καταστάσεις καὶ πληγές.

Τοῦ σφίγγουμε θεορὰ τὸ χέρι καὶ τὸν προπέμπουμε μ' έμπιστοσύνη στὴν ὠραία καὶ γόνιμη καλλιτεχνικὴ του πορεία.

ΜΙΑ ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ

Εἶναι ἀληθινὰ σπάνιες οἱ διαλέξεις, που ἀνταποκρίνονται ἀπόλυτα στὸν πνευματικὸ καὶ ψυχαγωγικὸ μαζὶ σκοπὸ τους. Γι' αὐτὸ εἶναι καὶ ἰδιαίτερη ἡ χαρὰ μας που ὁ διακεκομμένος Κύπριος μουσουργὸς καὶ διευθυντὴς τοῦ Ὁδείου Θεοσσαλονίκης κ. Σόλων Μιχαηλίδης ἔδωσε μιὰν τέτοια διάλεξη στὴν ἐδῶ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν.

Όταν μάλιστα λάβη κανεὶς ὑπ' ὄψη του ὅτι τὸ θέμα του — «Ἡ μουσικὴ στὸν σύγχρονο κόσμο» — ἦταν μᾶλλον εἰδικὸ καὶ θὰ ἐνδιέφερε περισσότερο τοὺς μουσικούς, ἐκτιμᾷ πὶὸ πολὺ τὴν ἐξαιρετὴ ἐπιτυχία τῆς ὀμιλίας του, ἡ ὁποία, χωρὶς καθόλου νὰ χάσῃ τὸν μουσικολογικὸ καὶ μορφωτικὸ της χαρακτήρα, παρουσίασε τὸ δύ-

σκολο θέμα μὲ διαύγεια, μὲ ζωντάνια καὶ μὲ παραστατικότητα, ἀκόμα καὶ μὲ χιοῦμο, που μαζὶ μὲ τὴν σοβαρὴ προσοχή, προκαλοῦσαν συγχρόνως τὸ θεορὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴ ζωντάνη ἱκανοποίηση τοῦ πικνοῦ ἀκροατηρίου.

ΜΙΑ ΕΥΧΑΡΙΣΤΗ ΑΠΟΠΕΙΡΑ... ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑΣ

Ίδου καὶ μιὰ εὐχάριστη κι' εὐόδιων ἀπόπειρα... αὐτοκτονίας! Δυὸ μαθητὲς γυμνασίου στὸ Παγκράτι ἀποπειράθηκαν ν' αὐτοκτονήσουν, διότι ἀπέτυχαν στοὺς διαγωνισμούς τους!

Εἶναι βέβαια εὐχάριστο πὸν καὶ στὴν ἀπόπειρά τους οἱ δυὸ μαθητὲς ἔχαν τὴν ἰδια ἀποτυχία, ὅπως καὶ στοὺς διαγωνισμούς τους. Ἄλλὰ πὶὸ εὐχάριστο ἀκόμη εἶναι ἡ διαπίστωση ὅτι ἔχαν κι' οἱ δυὸ τους ἀρκετὸ φιλότιμο, ὥστε νὰ θελήσουν νὰ θυσιάσουν σ' αὐτὸ καὶ τὴν ἰδια τὴν ζωὴ τους! Δὲν θὰ ἦταν ὅμως προτιμότερο, ἀντὶ νὰ ριψοκινδυνεύσουν τὴ ζωὴ τους, νὰ χρησιμοποιήσουν τὸ φιλότιμο αὐτὸ γιὰ περισσότερη ἐπιμέλεια καὶ μελέτη, ὥστε νὰ ὁμορφύνουν, ν' ἀνυψώσουν καὶ νὰ μετώσουν τὴν ζωὴ τους μὲ τὴν μόρφωση καὶ μὲ τὴν πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ καλλιέργεια; Τώρα, βέβαια, μετὰ τὴν ἀπόπειρα, θὰ τὸ ἔχουν μάθει, κι' ἔδωσαν συγχρόνως τὸ δίδαγμα σ' ὅλες τὶς ἄλλες.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

τονώτερη προσπάθεια να εξαλειφθῆ, ὅσο γίνεται, αὐτὸ τὸ κακό, ποῦ ἔχει ἐπακόλουθα πολὺ ἄσχημα.

Ἴσως τὸ πρᾶγμα νὰ ξπαιρνε κάποια λύσι, ἂν αὐτὲς τὶς πολυγραφημένες σημειώσεις τὶς ἤλεγχε ὁ καθηγητὴς ἢ ὁ βοηθός του. Πάντως, ὅπως καὶ νᾶναι, ἐκεῖνο, ποῦ θὰ σταθῆ δίπλα στὸν φοιτητὴ καὶ στὶς ἀνάγκες του, εἶναι τὸ σπουδαστήριο, τὸ ἀναγνωστήριο τὸ φοιτητικὸ καὶ οἱ βιβλιοθήκες.

Ἐκεῖ οἱ περισσότεροὶ φοιτηταὶ θὰ καταφύγουν γιὰ νὰ βροῦν τὸ βιβλίον, ποῦ δὲν μποροῦν ν' ἀγοράσουν· γιὰ νὰ βροῦν κάποιο παλὸ σύγγραμμα ἢ σύγχρονο, ποῦ θὰ τὸς παρασταθῆ στὴν ἔλλειψι σημερινῶν συγγραφέων ἢ θὰ τοὺς ἐπεξηγήσῃ τὶς πρόχειρες σημειωσοῦλες γιὰ νὰ τοὺς φιλοξενήσῃ στὴν περίπτωσι, ποῦ ἢ στέγη τοὺς δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς διευκολύνη στὸ διάβασμα.

Ἄλλὰ γι' αὐτὰ θὰ ἀσχοληθοῦμε εἰδικῶς τερα σὲ προσεχῆ σημειώματα.

ΕΠΑΝΕΓΓΡΑΦΕΣ

Τὶς δύο ἐξεταστικὰς περιόδους ἀσφαλῶς πρέπει νὰ προκάλεσε ἢ διάθεσις μιᾶς καλύτερης ἐπιστημονικῆς καταρτίσεως τοῦ σπουδαστικοῦ κόσμου καὶ ἐπομένως ἢ ἴδια ἢ ὠφέλεια τοῦ φοιτητοῦ.

Σήμερα — δυὸ χρόνια ἀπὸ τότε ποῦ ἐφαρμόσθη — φαίνεται, πὼς τὸ σύστημα τοῦτο ἀναγκάζει πολλοὺς φοιτητάς — στὸ δεῦτερο τῆς Ἱατρικῆς σχεδὸν τοὺς μισοὺς — νὰ κάμουν καινούργια ἐγγραφή στὸ ἴδιο ἔτος.

Κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν πραγματικότητα κάτι θὰ πρέπει νὰ φταίῃ. Καὶ δὲν θάταν δίκηνο νὰ ρίξουμε ὅλο τὸ βᾶρος στοὺς φοιτητάς, στὴν τεμπελιά ἢ στὸ λίγο τοὺς μυαλό.

Φημολογεῖται, λοιπόν, ἔντονα ἢ μεγάλη αὐστηρότης τῶν καθηγητῶν. Αὐτὴ ἢ φήμη λέτε νὰ μὴν ἐνέχη καὶ κάποια δόσι ἀλήθειας; Μὰ ἀσφαλῶς ναί.

Ἦσως, γιὰ νὰ βάλουμε καὶ λιγάκι κάτω τὰ πράγματα, θὰ πρέπει νὰ ξαναθυμηθοῦμε, πὼς πολλὰς ὄρες τῶν φοιτητῶν καταπαταλῶνται ἀπ' τὸ σημερινὸ σύστημα παρακολουθήσεως.

Νὰ μὴ λησμονήσωμε ἀκόμη καὶ τὴν ποιικιλία τῶν μαθημάτων καὶ τὸν ὄγκο τοὺς, ποῦ δημιουργοῦν μιὰ ἀναγκαστικὴ ἐπιπόλαιη ἐπικοινωνία μὲ τὴν ἐπιστήμη.

Εἶναι ἀκόμη καὶ ἡ ἔλλειψις συγγραμμάτων, ἢ παρουσία τῶν λανθασμένων σημειώσεων καὶ τόσες ἄλλες ἀντιξοότητες. Θάταν ἄδικο ὅμως νὰ μὴ σημειώναμε, πὼς ἀρκετοὶ καθηγηταὶ καὶ πολλὰς σχολὰς μὲ κάθε τρόπο φροντίζουν νὰ μειώνωνται οἱ ἐπανεγγραφές.

Θὰ μποροῦσε νᾶλεγε κανένας κι' ἄλλα

πάνω σὲ τοῦτο τὸ θέμα, μὰ θὰ σταματήσωμε μὲ τοῦτο: αὐτὲς οἱ γραμμὲς νὰ μὴν εἶναι οἱ μόνες, ποῦ ἀναφέρονται σ' αὐτὴ τὴν ὑπόθεσι· γιὰτὶ ἐκεῖνο, ποῦ κυρίως χρειάζεται, εἶναι μιὰ ἀντιμετώπισι στοργικὴ καὶ θαρραλέα καὶ μάλιστα γρήγορη.

Ζήτημα Διαθέσεως

Ἢταν μιλάμε γιὰ τὴν ἀγάπη, σὰν ἀξία μέσα στὴ ζωὴ, πηγαίνει συνήθως ὁ νοὺς μας σὲ πολλὰ καὶ μεγάλα πράγματα, καὶ ξεχνᾶμε τὶς σπουδαιότερες ἀπαιτήσεις τῆς, ποῦ ἀνάγονται στὶς λεπτομέρειες τῆς κάθε μέρας.

Ἄξιζει γι' αὐτὸ ν' ἀναφέρουμε, ἔστω καὶ κάπως καθυστερημένα, ἓνα συγκεκριμένο γεγονός :

Εἶναι γνωστὸς σὲ πολλοὺς ὁ καθηγητὴς Rochedieu στὴ Γενεύη. Μιὰ εἶδησι, ποῦ ἤρθε ἀπὸ ἐκεῖ, μᾶς λέει, πὼς τὶς μέρες τῶν Χριστουγέννων καὶ τῆς Πρωτοχρονιάς, ποῦ πέρασαν, τὶς γιόρτασε κι' αὐτὸς μ' ἓνα δικό του τρόπο. Ἐκόλεσε στὸ σπῆτι τοῦ τοῦ φοιτητάς του, ποῦ θὰ περνοῦσαν τὶς ἅγιες ἡμέρες μακριὰ ἀπ' τὶς οἰκογενεῖς τοὺς, καὶ γιόρτασαν μαζί.

Μέσα σὲ μιὰ ἀτιμόσφαιρα πολλῆς φιλικότητος, ἢ μᾶλλον πραγματικῆς ἀδελφοσύνης καὶ στοργῆς, οἱ φοιτηταὶ εἶχαν τὴν πολὺμιμη εὐκαιρία νὰ ζήσουν τὸ περίσσευμα τοῦ πλοῦτου τῆς καρδιάς αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Καὶ τὰ νέα, ποῦ μᾶς ἔρχονται ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ, τονίζουν, πὼς ὁ καθηγητὴς Rochedieu δὲν εἶναι ὁ μοναδικὸς σὲ παρόμοιες ἐκδηλώσεις.

Βέβαια, τὸ νὰ ἀρχίσουμε νὰ κάνουμε συγκρίσεις δὲν εἶναι σκοπὸς αὐτῶν τῶν γραμμῶν. Ξέρομε ἄλλωστε, ὅτι ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν φοιτητῶν στὶς Ἀνώτερες Σχολὰς, δὲν μπορεῖ νὰ δώσῃ στοὺς καθηγητάς μας δυνατότητες γιὰ τέτοια ἀκριβῶς πράγματα. Ἦσως ἀκόμη θὰ χρειασθῆ πολλὴ προπαρασκευὴ καὶ καλλιέργεια — κι' ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους πρῶτα πρῶτα — γιὰ μιὰ τέτοια δουλειά.

Δὲν μποροῦμε ὅμως νὰ στερήσουμε αὐτὸ τὸ γεγονός ἀπὸ τὸ χαρακτῆρα, ποῦ ἔχει, νὰ εἶναι ἀντιπροσωπευτικὸ μιᾶς θέσεως ἀπέναντι στοὺς φοιτητάς, ποῦ ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα δὲν τὴν συναντοῦμε δυστυχῶς συχνά.

Κι' ὅταν ἀκοῦμε γιὰ περιπτώσεις στοργῆς, τόσοσ ὑπέρρχες σὰν αὐτὴ τοῦ καθηγητοῦ Rochedieu — ὁμολογοῦμε — ἔχουμε τὴν ἐντύπωσι, ὅτι δνειρευόμαστε.

Νὰ ἤθελαν οἱ καθηγηταὶ μας νὰ μεταβάλλουν τὸ δνειρο τοῦτο σὲ πραγματικότητα... Ὑπάρχουν τόσοι καὶ τόσοι τρόποι γι' αὐτὸ. Ζήτημα διαθέσεως εἶναι.

ΦΟΒΟΙ

Άφισες πολύχρωμες, πανώ, που κρέμονται τεντωμένα με σχοινιά πάνω από το δρόμο, ταμπέλλες με διάφορες φιγούρες, που κάθονται επάνω σε βαρέλια κρασί, όλα αυτά διαφημίζουν τις ήμερομηνίες και τα προγράμματα μερικών χορευτικών βραδυών.

Πού; Μήν πηγαίνει ο νους σας στον συν-οικιακό σας κινηματογράφο. Πρόκειται, απλούστατα, για κάποιο πανεπιστημιακό χώρο, στολισμένο άποκρητικά.

Οι Σχολές και οι φοιτητικοί σύλλογοι συναγωνίστηκαν στην συμπρωτεύουσα, για την πιο χτυπητή διαφήμισι των χωρών τους. Ένας χείμαρρος από χρώματα, τίτλους, μπογιές, ξεχύθηκε στους πιο πολυσύχναστους φοιτητικούς χώρους, για να προσελκύση πελάτες στους διαφόρους χορούς.

Με τον τρόπο αυτόν έπιχειρήθηκε από πολλούς στις μέρες τις άποκρητικές ένα μασκάρεμα και της ίδιας της έπιστήμης.

Και βέβαια θά είναι κανείς άρκετά άσυγχρόνιστος, αν διαμαρτυρηθί για αυτήν την έμφάνισι ώρισμένων χώρων των πνευματικών μας ίδρυμάτων. Άσυγχρόνιστος, με την έννοια, που σήμερα έχει η λέξις, που σημαίνει δηλαδή τον άνθρωπο, που δέν παραδέχεται ότι το «ρόκ έντ ρόλ» άποτλεί την τελευταία λέξι του πολιτισμού.

Οί μορφές ψυχαγωγίας, που ίκανοποιούν μια γενιά, είναι ντοκουμέντα για την αξιολόγησι της πνευματικής της στάθμης. Και σ' αυτή την πνευματική στάθμη στηρίζονται οί έλπίδες για το ξημέρωμα μιας αύριανής μέρας, που θάναι χαρά Θεού, ή οί φόβοι για νέα άγριοκαίρια.

Θέλουμε να πιστεύουμε, πως οί άποκρητικές φοιτητικές εκδηλώσεις, για τις οποίες μιλήσαμε στο σημείωμά μας αυτό, δέν εκφράζουν την άληθινή πνευματική στάθμη του φοιτητικού κόσμου.

ΧΑΡΟΥΜΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Δέν πρέπει όμως ν' άρνηθοίμε την προσή μας, σε μια άρκετά δίκαιη έπιφύλαξι.

Άράγε, μερικοί συνάδελφοι, που προβάλλονται μέσ' οτις ανώτερες σχολές ως άνήκοντες στην παράταξι των πνευματικών ανθρώπων, αυτοί μας δίνουν «γραμμή» στο θέμα της ψυχαγωγίας; Άκτινοβολούν την πεποίθησι, ότι έχουν κερδίσει την ύπόθεσι της χαράς τους;

Ο Nietzsche, είχε πη στους χριστιανούς της έποχής του: «Θά έπρεπε να είχατε ύφος περισσότερο σωσμένων ανθρώπων...»

Ίσως θά μπορούσε να ζητηθί κάτι άνάλογο και σήμερα στο θέμα της χαράς.

Οί μέρες μας ζητάνε από τους ανθρώπους, που πιστεύουν στις άξίες του πνεύματος, να εκπροσωπούν μια χαρούμενη πνευματικότητα. Είναι, γιατί κουρασθήκαμε από τις επαγγελματίες της χαράς και τις μεγάλες κουθέντες, και ζητάμε άποδείξεις, καθρεφτισμένες στα πρόσωπα. Στα πρόσωπα των πνευματικών ανθρώπων.

Νά όμως που οί άνθρωποι αυτοί πολύ συχνά άντι να προβάλλουν γραμμές ψυχαγωγίας ταιριαστές σε φοιτητάς, που διαθέτουν μια ψυχική όμορφιά, φαίνεται να κρυφολαχταρούν το έρζάτς του κεφιού, που άφθονα προσφέρει η έποχή μας.

Μήπως τους λείπει η πίστις στη χαρά τους; Μά είναι η μόνη γνήσια χαρά. Έχουν όμως άναμετρήσει την άξία της; Άν νάι, τότε γιατί μαζεύονται μειονεκτικά, «ζαρώνουν», χάνονται μέσα στις θορυβώδεις παρές όλων εκείνων, που προσπαθούν με τα τρανταχτά γέλοια και τα ξεαλλα ξεσπάσματα του κεφιού να κρύψουν την άπουσία της άληθινής χαράς;

Καιρός, όσοι πιστεύουν στις άξίες του πνεύματος, να πιστέψουν και στην άξία της χαράς τους, άφου πρώτα άναζητήσουν και γνωρίσουν αυτή την γνήσια χαρά. Και τότε να την προσφέρουν γύρω πλούσια, κεφάτη, γελαστή, στην διάθεσι του κάθε ένός, που θά ήθελε να ψηλαφήση την γνησιότητα της.

ΚΑΤΙ ΛΕΝΕ

Δυό όμορφες φοιτητικές εκδηλώσεις θά άπασχολήσουν λίγες γραμμές της στήλης αυτής.

Έγιναν κι' οί δυό σε μικρό χρονικό διάστημα κι' ήταν προσφορά των φοιτητών του προεδρείου μιας πανεπιστημιακής Σχολής στους συναδέλφους των.

Η πρώτη εκδήλωσις στράφηκε γύρω άπό τους Σιμπέλιους, Σοπέν, Μπράμς και Μότσαρτ — μικρές εισηγήσεις γύρω άπό την ζωή και το έργο τους που τις άκολουθοΰσαν χαρακτηριστικά μουσικά τους κομμάτια.

Η δεύτερη — πιο ξεκούραστη αυτή — χάρισε ένα άια του φίλμ περίπατο στην Αίγυπτο και στις Πυραμίδες της και μερικές ευχάριστες στιγμές με μια κωμωδία.

Υπάρχει προοπτική — λένε — και για συνέχεια. Και το ευχόμεθα.

Θά πητε βέβαια άπλές καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, ίσως, μά που κρύβουν μέσα στην λιτότητά τους στοιχείο πνευματικό... Οί φοιτητάι τις καλοδέχτηκαν και τις δύο και τις άξίωσαν με το ένδιαφέρον και την παρουσία τους.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

«Ὁλοι μαζί», Ἐκδόσεις ἢ «Δαμασκός». Ἀθήνα 1957.

Δὲν εἶναι συνήθεια τούτης τῆς στήλης νὰ καταπιάνεται μὲ τὴν κριτικὴ τοῦ παιδικοῦ βιβλίου, γιατί σ' αὐτὸ βρίσκει πολλὴ προχειρότητα, ἀφόρητες ἐπαναλήψεις θεμάτων, παιδευτικὰ σφάλματα ἢ ἔκδηλο διδακτισμὸ πὺ κουράζει καὶ ἐκνευρίζει.

Παίρνοντας ὁμως στὰ χέρια σου τὸ καινούργιο βιβλίον τῆς «Δαμασκῶ» «Ὁλοι μαζί» ἔχεις εὐχάριστη αἴσθησι ἀλλαγῆς καὶ πρωτοτυπίας πὺ σὲ ξαφνιάζει εὐχάριστα μὲ τὴν καλλιτεχνικὴ ἐμφάνισι, τὴν πετυχημένην εἰκόνα, τὸ ἀπροσδόκητο περιεχόμενο.

Δὲν ἔχεις ἐμπρός σου ἓνα βιβλίον μ' ὁμορφες ἱστορίες καλῶν παιδιῶν πὺ ἀκούνε τὴν μαμά τους καὶ ἀμείβονται γι' αὐτό. Ἐδῶ βρίσκεις ζωντανὰ παιδιά μ' ὄνειρα, διάθεσι, πρωτοβουλία, μὲ κεντρίσματα ἀγάπης. Ἐδῶ λὲς πὺς δὲν γράφτηκαν οἱ ἱστορίες γιὰ νὰ διδάξουν, ἀλλ' ἢ ἴδια ἢ ζωὴ τῶν πρωταγωνιστῶν αὐθόρμητα πῆρε τέτοιο περιεχόμενο καὶ σχῆμα πὺ διδάσκει.

Γιατί ὅταν διαβάζεις τὸν «παιδικὸ συνεταιρισμὸ» δὲν διαπιστώνεις ἓνα πρωτότυπο κι' ἐξυπνο μῦθο, ἀλλ' ἀνακαλύπτεις ἓνα χρονικὸ, μιὰν ἐξιστόρησι πραγματικῶν περιστατικῶν, πὺ ἔγιναν σὲ «Φάρους». Τοῦτες οἱ δράσεις δὲν εἶναι πλάσματα μόνο τῆς φαντασίας εὐγενῆ, ἀλλὰ καὶ ἔκφρασις τῆς ἴδιας τῆς παιδικῆς ψυχῆς πὺ πραγματικὰ ἔτσι δούλεψε καὶ σκέφθηκε μὲ τὴν ἐμπνευσι καὶ καθοδήγησι τοῦ ὁμαδάρχη, πὺ πῆρε τὴν δυσκολία τοῦ παιδιοῦ καὶ τὴν μετεμόρφωσε σ' ἀγωνιστικὸ παλμὸ, κέντρησε τὸ λεπτὸ παιδικὸ συναίσθημα καὶ τὸ ἔκανε πόνον γιὰ τὸν ἄλλο, ἀγάπη, συνεργασία.

Ἔτσι ἢ ὁμορφη τούτη ἀτμόσφαιρα ἐγίνε βιβλίον σὲ ἄπλο καὶ ἀπείριστο ὕφος, ἀνετη καὶ ρέουσα γλῶσσα· ἢ πλοκή του δένεται μὲ εὐρήματα, ἐξελισσεται αὐθόρμητα, ψυχολογημένα, τὸ ἐνδιαφέρον φθάνει σὲ κορυφώσεις ἀπροσδόκητων ἐξελλίξεων, ἐνῶ ἢ ζωντανία ἀφίνει ἔκτυπεσ καὶ ἀνάγλυφες ἐντυπώσεις. Διαβάζοντας γελᾷς, χαίρεσαι ἢ κλαίεις (κι ἄς εἶσαι μεγάλος) στὸ παιχνίδι, στὴ χαρὰ ἢ τὸν πόνον τῶν πρωταγωνιστῶν, γιατί οἱ γραμμὲσ πὺ διαβάζεις δονοῦν τίς πιὸ λεπτεσ χορδὲσ τῆς ἀνθρώπινης εὐαισθησίας, ἐπειδὴ

εἶναι ἐμπνευσμένες ἀπὸ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν καλωσύνη.

Γι' αὐτὸ καὶ ἢ σύστασις τούτης τῆς στήλης εἶναι ἀνεπιφύλακτη. Καθένας, πὺ ἐπιζητεῖ καινούργιεσ κατευθύνσεις ἀγωγῆς γιὰ πλάσιμον καινούργιων ἀνθρώπων πὺ νὰ σταθοῦν ἀξιοι στὸς δύσκολους καιροῦσ μας, πρέπει νὰ τὸ διαβάσῃ καὶ νὰ τὸ χαρίσῃ στὸ παιδί.

Γ. Μ.

★

Βασιλείου Κ. Σκουτέρη, Γυμνασιάρχου - Θεολόγου: «Μακάριος Νοταρᾶς, Ὁ Μητροπολίτης Κορίνθου καὶ τὸ ἀναμορφωτικὸν ἔργον του», Ἀθήνα 1957.

Εἰς ἐποχὴν ἀναζητήσεως ἀληθινῶν ἡγετῶν καὶ πνευματικῶν ὁδηγῶν, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἢ ἀγιότης τοῦ βίου καὶ ἢ ἀνάλωσις εἰς κοινωνικὴν ἐργασίαν θεωροῦνται ἀνήκουσαι εἰς τὸ ἀώτατον παρελθόν, διὰ τῆς μελέτης του αὐτῆς ἔρχεται ὁ κ. Σκουτέρησ νὰ μᾶς δώσῃ ἀπαντησιν δι' ἐνὸς ζωντανοῦ προτύπου τῶν τελευταίων χρόνων. Δὲν εἶναι δὲ μόνον ὁ Μακάριος Νοταρᾶς, ὁ ὅποιος προβάλλεται εἰς ἡμᾶς, διότι ὁ σ. ἐθεώρησε ἀναγκαῖον ὅπως, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ βιβλίου του, ἀναφερθῇ δι' ὀλίγων καὶ εἰς ἄλλασ μορφᾶσ Νοταρᾶδων, προγόνων τοῦ μητροπολίτου Κορίνθου. Τοιοτοτρόπως μᾶς ὁμιλεῖ διὰ τὸν τελευταῖον Πρωθυπουργὸν τῆς Βασιλευούσης, τὸν μάρτυρα Λουκᾶν Νοταρᾶν (+1453), τὸν προστάτην τῶν Κεφαλλήνων, ἄγιον Γεράσιμον Νοταρᾶν (1509—1579) καὶ τοὺς δύο Πατριάρχας Ἱεροσολύμων, τὸν γνωστὸν διὰ τὴν ὀρθόδοξον ὁμολογίαν αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀγῶνας του διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ὀρθοδόξιας εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους Δοσιθεὸν (1641—1707) καὶ τὸν ἐκ τῶν θεμελιωτῶν τῆς ἀστρονομίας καὶ μεγάλου κοινωνικῶν ἐργατῆν Χρῦσανθον Νοταρᾶν (+1731).

Ἐν συνεχείᾳ μᾶς ὁμιλεῖ ὁ κ. Σκουτέρησ περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μακαρίου Νοταρᾶ, τὸν ὅποιον «τὸ ἔτος 1764 ὅλοι οἱ κάτοικοι, ἱερεῖσ καὶ λαϊκοί, πλούσιοι καὶ πτωχοί, μικροί καὶ μεγάλοι μὲ μιὰν ψῆφον καὶ μὲ μιὰν φωνὴν καὶ γνώμην ἐζήτησαν καὶ ἔκριναν ἀξιον νὰ ἀναδεχθῇ τὴν ποιμαντικὴν φροντίδα τοῦ χριστιανύμου λαοῦ τῆς Κορινθιακῆς ἐπαρχίας». Καὶ οὕτω ὁ Μακάριος ἀρχίζει τὸ ἀναμορφωτικὸν του ἔργον «μὲ τὴν σκέψιν ὅτι ἢ ἀρχιερωσῶν δὲν εἶναι ἐξουσία ἀνεξέλεγκτος καὶ μέσον ἀνέσεων καὶ θησαυρισμοῦ, μὲ τὴν συναίσθησιν ὅτι ἔλα-

θεν ἐπάνω του τὴν προστασίαν καὶ φροντίδα πολλῶν ψυχῶν, διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ὁποίων ἔχει νὰ δώσῃ λόγον...».

Ἐπακολουθοῦν στοιχεῖα τῆς ζωῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς δράσεως τοῦ Μακαρίου, τὰ ὁποῖα πολλὰ δύνανται νὰ μᾶς δώσουν συνθηματα. Ἀναφέρεται ἡ δραστηριότης του ὡς μητροπολίτου Κορινθίας διὰ τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ κλήρου, ὅπου μεταξὺ τῶν ἄλλων μελημάτων του «ἐξήσκει τοὺς ὑποψηφίους διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱερέως εἰς τὰ νέα καθήκοντα ἐπὶ ἀρκετὸν χρόνον πλησίον τοῦ διδάσκοντάς τους καὶ μετὰ τὸν λόγον καὶ τὸ παράδειγμά του». Ἐπίσης ἡ κοινωνικὴ του προσπάθεια ἰδίως εἰς Χίον καὶ ἄλλαχοῦ, μετὰ τὴν ἀναγκαστικὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῆς θέσεώς του, ἐξ αἰτίας τῶν γεγονότων τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου, ὅπου «ὄχι μόνον τίποτε δὲν ἐζήτησε ὡς ἀμοιβὴν διὰ τοὺς κόπους του, ἀλλὰ ἐξίδεν ἀπὸ ἐκεῖνα ὅπου τοῦ εὐρίσκοντο», δεδομένου ὅτι εἶχεν ἤδη διαθέσει τὴν περιουσίαν του. «Εἰς ἄλλον ἐξίδε διὰ νὰ ἀγοράσῃ ζῶον, εἰς ἄλλον διὰ νὰ κτίσῃ τὸ σπίτι του, εἰς ἄλλον πρὸς κατασκευὴν καϊκιῦ, εἰς ἄλλον διὰ νὰ ξεπληρώσῃ τὸν χρεωφειλέτην του, εἰς ἄλλον πρὸς ὑπανδρείαν τῆς κόρης του. Εὐρέθησαν δὲ καὶ πολλοί, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ὅπου μετὰ τὸν θάνατόν του, ὀδυρόμενοι τὴν ζωὴν τοὺς ἐκήρυττον, ὅτι τοὺς εἶχε μηνιαίαν δόσιν διωρισμένην εἰς χρόνους πολλοὺς καὶ τοὺς ἐκυβέρνα κατὰ τὴν ἀνάγκην του...».

Ἰδιαίτερα κεφάλαια ἀφιερώνει ὁ σ. εἰς τὰ συγγράμματα αὐτοῦ Μακαρίου, ἔνθα μᾶς ἀναλύει ἐπιτυχῶς τὸ «Περὶ θείας καὶ ἱερᾶς μεταλήψεως» καὶ εἰς τὰς ἐπιστολάς του, τῶν ὁποίων μᾶς δίδει περιληψίαν, καίτοι ἂν κρίνωμεν ἐκ μιᾶς παρατιθεμένης ἐν κειμένῳ, ἴσως θὰ ἦτο προτιμότερα ἢ τοιαύτη παράθεσις καὶ τῶν ἄλλων.

Ἡ ὄλη, τέλος, μελέτη κλείεται διὰ τῆς παραθέσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου.

Εἶναι φανερόν ὅτι ἐργασίαι ὡς ἡ τοῦ κ. Σκουτέρη εἶναι πολὺ ἀξιόλογοι καὶ διὰ τὴν συμβολὴν των εἰς τὴν μελέτην τῆς νεωτέρας ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆν ὁποίων παρέχουν εἰς τοὺς σημερινοὺς κοινωνικοὺς ἐργάτας, οἱ ὁποῖοι πολλὰ δύνανται νὰ ἀποκομίσουν ἐκ τῆς μελέτης τῆς.

★

Γ.Μ.Χ.

Κώστα Παπαπαναγιώτου, Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ Μ.Ε. «Δαβὶδ, ὁ Βασιλεὺς Προφήτης», Βιβλικὸν δράμα σὲ 4 πράξεις, Ἀθῆναι 1957.

Μοῦ δόθηκε καὶ ἄλλοτε ἡ εὐκαιρία νὰ γράψω γιὰ τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ κ.

Κ. Παπαπαναγιώτου, ἐξ ἀφορμῆς μιᾶς συλλογῆς ποῦ ἐξέδωκε μετὰ διηγήματα καὶ ποιήματα. Ὡς τότε τὸν γνωρίζαμε σάν ποιητὴ — προπαντὸς ποιητὴ — καὶ διηγηματογράφου. Σήμερον τὸν βλέπομε σ' ἓνα ἄλλο εἶδος τοῦ λόγου: τὸ θέατρο. Τὸ δυσκολώτερο ἀναμφισβήτητα εἶδος. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ καλύτερα. Ἡ ὀλοκλήρωσις τῶν ἀνθρώπων βιωμάτων σὲ κινητικὴ ἐνέργεια. Τὸ συνταίριασμα πολλῶν καλλιτεχνικῶν δημιουργιῶν.

Στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου του ὁ σ. ἀφοῦ μᾶς πῆ τις σκέψεις του γιὰ τὸ θέατρο γενικώτερα, ὕστερα μιλάει γιὰ τὸ σχολικὸ θέατρο. Μᾶς λέγει πῶς «θάπρεπε σὲ κάθε σχολεῖο νὰ ἦταν στημένῃ μιὰ παιδικὴ σκηνή, ὥστε νὰ γινόταν βίωμα κάθε ἔργο μετὰ τὴν ἐνσάρκωσιν ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ». Γνώμες ἀναμφισβήτητα σωστές, θεμελιωμένες στὴν πολυτίμη πείρα τοῦ παιδαγωγοῦ. Καὶ χαίρομεθα ἰδιαιτέρως ποῦ ὅλ' αὐτὰ ἔρχεται νὰ μᾶς τὰ πῆ ἓνας παιδαγωγός, ὅπως ὁ κ. Παπαπαναγιώτου, γιὰτὶ πιστεύομε ὅτι, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι οἱ ἐκπαιδευτικοὶ μᾶς ὑποστηρίζουν πῶς «οἱ ἀρχαῖοι τραγικοὶ δὲν συνθέσανε τοὺς διαλόγους καὶ τὰ χορικά γιὰ νὰ τεχνολογοῦνε πᾶνω σ' αὐτὰ οἱ δάσκαλοι, ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνονται πνοὴ ἀλήθειας, ὕψηλῃ συγκίνησιν...», κάποτε καὶ τὸ σχολικὸ θέατρο θὰ λάβῃ καὶ στὴ χώρα μας τὴ θέση ποῦ τοῦ ταίριαζει.

Ὁ κ. Π. σὸ βιβλικὸν τοῦτο δράμα ἐπιδιώκει νὰ μᾶς παρουσιάσῃ, μέσα στὶς 4 πράξεις μετὰ τὶς 20 σκηνές, ὀλοκλήρῃ τὴ ζωὴ τοῦ τραγικοῦ βασιλεῦς Δαβὶδ, ἀπὸ τὴν παιδικὴν του ἡλικία ὡς τὴν στερνὴν του στιγμήν. Λαμπρότατῃ ἡ σκέψις, γιὰτὶ ἡ Γραφή εἶναι πλοῦσια σὲ θέματα ποῦ θαυμάσια θὰ μπορούσαν νὰ παρουσιασθοῦν καὶ ἀπὸ σκηνῆς. Κάτι ποῦ δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ εἶναι ἡ ἐπὶ σκηνῆς ἐμφάνισις τῆς αὐτοκτονίας καὶ τῶν δολοφονιῶν. Τὸ σημεῖόν γιὰτὶ πρόκειται γιὰ παιδικὸ ἀκριβῶς θέατρο.

Πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι παρ' ὄλες τὶς δυσκολίας ποῦ ὑπάρχουν σ' ἓνα τέτοιο ἐγχείρημα, ὁ κ. Παπαπαναγιώτου κατάρθωσε νὰ μᾶς δώσῃ ἓνα ἔργο ὕψηλῆς ἐμπνεύσεως ποῦ κρατᾷ σὲ ἔντονη συγκίνησιν τὸν ἀναγνώστη, πολὺ δὲ περισσότερο τὸν θεατῆν.

★

Κ. ΔΑΜ.

Ὁ κ. Ν. Θ. Μπογιάτσος μετὰ τὴν ἐργασίαν του «Ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐπὶ τοῦ ἔργου τοῦ ἔθνικοῦ ποιητοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ», ἔρχεται νὰ φωτίσῃ πολλές πλευρὰς τῆς σολωμικῆς ποιήσεως καὶ δίνει καινούργιες ἀπόψεις καὶ νέα πράγματα, μαζί μετὰ μιᾶς συγκεντρωτικῆς καὶ συνθετικῆς—προπαντὸς συνθετικῆς—κριτικῆς εἰκό-

να (καὶ στὰ ὄσα μέχρι σήμερα εἰπώθη-
καν) γιὰ τὴν ἐπίδραση ποὺ εἶχε ἡ Βίβλος
πάνω στὸ Σολωμό. Καθὼς θγαίνει ἀπὸ
τὴν πλήρη βιβλιογραφία καὶ τὸ πλῆθος τῶν
παραπομπῶν ποὺ παραθέτει, μελέτησε μὲ
πολλὴ εὐσυνειδησία καὶ ἀντικειμενικότητα
τὸ ὄλο θέμα καὶ κατέληξε στὰ πιὸ σωστὰ
καὶ θετικά συμπεράσματα. Φαίνεται νὰ
εἶναι ὁ ἴδιος πολὺ καλὸς γνώστης τῆς Γρα-
φῆς, γι' αὐτὸ καὶ κατώρθωσε νὰ συγκεν-
τρώσῃ μὲ ἐπιτυχία «περὶ τὰ 250 χωρία τῆς
Βίβλου, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦν (ὁ Σολω-
μός) ἐμφανῶς ἢ ἐμμέσως εἰς τὸ ἔργον
του», φωτίζοντας ἔτσι τὸ θέμα του καὶ ἐρ-
μηνεύοντας τὸ Σολωμό μὲ τὸ ἴδιο ἐκεῖνο
πνεῦμα ποὺ εἶχε περικλείσει στοὺς στί-
χους του. Καὶ ὅταν ἀκόμη ἀσχολῆται μὲ
τὰ ποιητικὰ εἶδη τῆς Γραφῆς, εἶναι τὸ ἴ-
διο ἀντικειμενικός, ὅπως καὶ ἀπόλυτα γνώ-
στης τῶν, καθὼς ταιριάζει σὲ μιὰ ἐπιστημο-
νικὴ ἐργασία, ὡς αὐτὴ.

Νομίζω, τὸ τεῦχος αὐτὸ τοῦ κ. Μ. ἀπο-
τελεῖ μιὰ πρωτότυπη μελέτη ποὺ πολλὰ
θὰ ἔχη νὰ προσφέρῃ σὲ ὄλους ἐκείνους ποὺ
ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ.
Ὅσο γιὰ τοὺς στίχους τοῦ Μαρτελάου γιὰ
τοὺς ὁποίους γράφει ὁ κ. Μπουγάτσος (σ.
29 - 30), θὰ εἶχα νὰ πῶ ὅτι τὸ πιθανώτερο
εἶναι νὰ τοὺς εἶχε ἀκούσει ὁ Σολωμός ἀπὸ
τὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ τους, ἀφοῦ ὁ Ζακύν-
θιος αὐτὸς ἱερεὺς ὑπῆρξε δάσκαλός του.
Μὲ τοῦτο δὲν ἀντικρούω τὴν ἀποψη τοῦ
σ. — μὲ τὴν ὁποῖαν ἀλλώστε καὶ συμφωνῶ
— ὅτι κυρία πηγὴ ἐμπνεύσεως τῶν στίχων
«Ἀπ' τὰ κόκκαλα θγαλμένη τῶν Ἑλλήνων
τὰ ἱερά» εἶναι ἡ προφητεία τοῦ Ἰεζεκιήλ.
Ἀπλῶς τὸ σημείωμα γιὰ περισσότερη δια-
φώτιση τοῦ θέματος,

Κ. ΔΑΜ.

Ἐπετηρὶς πατμιακῆς ἐκκλησιαστι-
κῆς Σχολῆς ἐπὶ τῇ δεκαετηρίδι αὐτῆς
(1947 - 1957), Ἀθήναι 1957.

Κλείνοντας κανεὶς αὐτὴ τὴν «ἐπετηρί-
δα», ἔχει πάρει κι' ὄλας μιὰ καθολικὴ εἰ-
κόνα γιὰ τὴν ἐργασία ποὺ, ἐδῶ καὶ δέκα
χρόνια, γίνεται στὴν Πατμιάδα. Μιὰ ἐργα-
σία ἀξιοπρόσχητη, μὲ σημερινὰ ἀποτελέ-
σματα καὶ μὲ ἀκόμη λαμπρότερες ὑποσχέ-
σεις γιὰ τὸ μέλλον.

Καθὼς φαίνεται ἀπὸ τοὺς ἀριθμούς καὶ
τὰ κείμενα ποὺ περιέχονται στὴν «ἐπετηρί-
δα», στὴν Πατμιάδα συνεχίζεται ἡ μετα-
λαμπάδευσις τοῦ ἴδιου ἐκεῖνου πνεύματος,
ποὺ ὁ ἱδρυτὴς καὶ πρῶτος Σχολάρχης
(1713 - 1737) τῆς παλαιᾶς Πατμιάδος Σχο-
λῆς Ἱεροδιάκονος Μακάριος Καλογεράς
προσπαθοῦσε νὰ ἐμφυσηθῇ στοὺς μαθητὰς
του, τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς Ὁρθο-
δοξίας. Τὸ Ἱερὸ Σπήλιος τῆς Ἀποκαλύ-
ψεως, μέσα στὸ ὁποῖον ἔζησε 15 ὀλόκληρα
χρόνια «ὁ μέγας ἐξόριστος καὶ ὀπτασια-

στῆς μαθητῆς τῆς Ἀγάπης εὐαγγελιστῆς
Ἰωάννης» — ἐκεῖ ἔγραψε καὶ τὴν Ἀποκά-
λυψη καὶ ἴσως καὶ τὸ Εὐαγγέλιο — κάνει
πιὸ ζωντανὴ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ στὰ
μάτια τῶν σπουδαστῶν. Καὶ ὁ τρόπος αὐ-
τὸς εἶναι ὁ καλύτερος παιδαγωγικὸς τρό-
πος γιὰ νὰ ἐμπνεύσῃ κανεὶς τὴ θεοσέβεια.

Ὅμως, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ ὄλο πε-
ριεχόμενο τῆς «ἐπετηρίδος», τὴ μυσταγω-
γία αὐτὴ ἔρχεται νὰ βοηθήσῃ θετικά ἢ ἀ-
γάπη τῶν καθηγητῶν στοὺς μαθητὰς τους,
στηριγμένη στὴν εὐσέβεια καὶ τὴν πίστη
τους στὰ ἰδεώδη τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀπ'
αὐτὴ τὴν ἀποψη ἢ Πατμιάς εἶναι προνομι-
οῦχος.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ ἄρθρα
εἶναι προσεγμένα καὶ ἀξιόλογα. Ἰδιαιτέ-
ρως σημειῶν τὸ ἄρθρο τοῦ Διευθυντοῦ
τῆς Σχολῆς Ἀρχιμ. Μαξίμου Δασκαλάκη
γιὰ τὸν ἀντικειμενικὸ καὶ ρεαλιστικὸ τρό-
πο, μὲ τὸν ὁποῖον ἀντιμετωπίζει τὰ προ-
βλήματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκπαιδεύσε-
ως. Δὲν ἔχω παρὰ νὰ εὐχηθῶ, οἱ σκέψεις
του αὐτῆς νὰ γίνουν ἀφορμὴ γιὰ μιὰ κα-
θολικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ ὄλου προβλήμα-
τος ἀπὸ μέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ
Κράτους.

★

N. A.

Ρούλας Παπαδημητρίου: «Στὴν
Ἐποποιία τοῦ 40». Θεσσαλονίκη 1957.

Ὅταν μιλάμε γιὰ τὴν ἐποποιία τοῦ 40,
ποὺ ἡ ψυχὴ τοῦ Ἐθνους δημιουργήσε, τὸ
μουαλό μας πάει πάντοτε στὰ βουνὰ τῆς
Ἀλβανίας γιὰ ν' ἀγκαλιάσῃ τὸν ἥρωα
Ἑλληνα στρατιώτη, τὸν δημιουργὸ τῆς
νίκης. Κι' ὅμως πῶς ἀπ' αὐτὸν στάθηκε
ἀφανῆς ἥρωας ὀλόκληρος ὁ ἐλληνικὸς
λαός, ὄλοι οἱ Ἕλληνες ποὺ «μὲ τὴν
ἐγκαρτέρησι καὶ τὴν αἰσιοδοξία χάρισαν
τὴ δική του ἥρωϊκὴ πνοὴ καὶ βοήθησαν
τὴ Νίκη».

Αὐτὴ τὴν πλευρὰ ἔρχεται νὰ φωτίσῃ μὲ
τὸ βιβλίον τῆς ἡ κ. Παπαδημητρίου.

Χωρὶς νὰ κάνῃ ἱστορικὴ μελέτη, ἀλλὰ
μὲ τὸν εὐχάριστο τρόπο τοῦ ἱστορικοῦ
μυθιστορήματος ἢ καλύτερα τῆς μυθιστο-
ρηματικῆς ἀφηγήσεως — δὲν μπορῶ νὰ
τὸ πῶ γνήσιο μυθιστόρημα — μᾶς δίνει
τὴν «ἱστορία μιᾶς μητέρας κι' ἑνὸς παι-
διοῦ, ὅπως ἔζησαν τὴν ἐποποιία τοῦ 40».

Οἱ σελίδες τοῦ βιβλίου εἶναι γεμάτες
ἀπὸ τὸν γνησιώτερο ἥρωϊσμό στὴν κα-
θαρώτερη δόξα του. Ὁ παλμός τῆς ἐλ-
ληνικῆς ψυχῆς ἀκούγεται ὀλοκάθως,
δίχως μεγαλοστομίες ἢ ρωμαντισμούς, ἀλ-
λά ὅπως τὸν ἔζησαν οἱ Ἕλληνες τὰ ἡ-
ρωϊκὰ κείνα χρόνια στὴν πιὸ ἔντονη ἔ-
θνικὴ ἀνάτασι. Τὰ πρόσωπα ὀλοζώντανα,
κινοῦνται μπροστὰ μας μὲ τόση φυσικό-
τητα, λὲς καὶ εἶναι οἱ ἴδιοι οἱ ἄνθρωποι
ποὺ τοὺς ζήσαμε στὸ ἀλβανικὸ.

Νομίζω ἡ κ. Ρούλα Παπαδημητρίου μᾶς ἔδωσε ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ καλὰ βιβλία τοῦ εἴδους του. Γιατί, πρέπει νὰ ὁμολογήσω, λίγοι ὡς τὰ σήμερα καταπιάστηκαν μὲ τόσο ἐπιτυχία γιὰ μιὰ τέτοια παρουσίασι τῆς μεγαλύτερης δόξας τοῦ Νεοελληνισμοῦ.

K. DAM.

★

Η. Α. Καλλιστράτου: «Ψαλτήριον τὸ νέον» Ἀθήναι 1957.

Ἡ ἀντικειμενικὴ ἀξία τοῦ βιβλίου μὲ τοὺς 153 ψαλμοὺς ποὺ μᾶς ἔδωσε ὁ κ. Καλλιστράτος, δὲν ἔγκριται οὔτε στὴ μετρικὴ, οὔτε στὸ ρυθμὸ, ποὺ ἀκολουθοῦν οἱ ψαλμοί. Ἀλλὰ στὴν πηγαία καὶ γνήσια πίστι ποὺ ὤθησαν τὸν σ. στὴ σύνθεσι αὐτῶν τῶν προσευχῶν. Μέσα ἀπὸ κάθε φράσι, ἀπὸ κάθε λέξι, φαίνεται καθαρὰ ἡ διαύγεια τῆς ψυχῆς, ποὺ γι' αὐτὴ σταθερὴ ἢ προσευχὴ ὁ καθημερινὸς τρόπος ἐπικοινωνίας μὲ τὸ Θεό. Πρωσωπικὰ βιώματα εἶναι οἱ ψαλμοί. Εἰλικρινὴς συνομιλία μὲ τὸν Θεό. Συνομιλία μίας ψυχῆς ποὺ ἔμαθε νὰ προσεύχεται στὴ ζωὴ τῆς.

Ὁ κ. Καλλιστράτος κατάφερε, μαζὶ μὲ τὸ πηγαίον ψυχικὸ πλημμύρισμα τῶν γνησιωτέρων αἰσθημάτων, τὴν πρωτοτυπία στὴν ἔκφρασι καὶ τὸ μεγαλόπρεπο τοῦ ὕφους, νὰ μᾶς κρατήσῃ μέσα σ' ἓνα δαυϊδικὸ κλίμα — χωρὶς βέβαια νὰ φτάσῃ τὴ δαυϊδικὴ μεγαλοπρέπεια — ποὺ κάνει ἐναργέστερη τὴν ψυχικὴ ἀνάτασι. Ὅλοι οἱ ψαλμοὶ εἶναι μιὰ συνομιλία μὲ τὸν Θεό.

Νομίζω ὅμως ὑπάρχει καὶ μιὰ παράλειψι στὴν ὅλη ἐμφάνισι τοῦ βιβλίου: δὲν βρῆκα πουθενὰ ψαλμὸ γιὰ τοὺς ταλαιπωρημένους ἀνθρώπους, τοὺς πεινασμένους, τοὺς δυστυχισμένους ἐκείνους, ποὺ ἀγωνίζονται, δίχως ἴσως ἐλπίδα, γιὰ τὴν καθημερινὴ ἐπιβίωσι, γιὰ τὸ ψωμί, γιὰ λίγη ζωὴ. Γιὰ κείνους ποὺ τὴν καρδιά τους ἔχει παγώσει ὁ φόβος καὶ ἡ ἀβεβαιότητα τοῦ αὔριο. Κι' ἴσως αὐτοὶ εἶναι οἱ περισσότεροι, ἡ ἀνθρωπότητα ὀλόκληρη, ἡ σημερινὴ ἀνθρωπότητα ποὺ τὸ φάσμα τῆς ἀντιπνευματικῆς κοινωνικῆς συνθέσεως τοὺς ἔκαμε νὰ μὴν πιστεῦσιν στὴ ζωὴ. Μείωσε τὴν ἀξία ἀνθρώπος. Τσάκισε τὰ φτερά γιὰ ἓνα πέταγμα πρὸς τὰ ἄνω.

Βεβαίως ὁ σ. ἀφίνει νὰ διαφαίνεται μέσα ἀπὸ τοὺς ψαλμοὺς του, ἡ πηγαία ἀγάπη καὶ πρὸς αὐτὲς τίς ὑπάρξεις, μόνο ποὺ εἶναι σκόρπια, δίχως τὴν ἀνάλογη ἔντασι ποὺ ἀπαιτεῖ τὸ βᾶρος τῆς κατάθλιψως ποὺ τοὺς τυραννᾷ.

Ἀναμφισβήτητα μετὰ ἀπὸ κάθε ψαλμὸ τοῦ κ. Καλλιστράτου, ἡ ψυχὴ ἔχει κάμει μιὰ εἰλικρινῆ συνομιλία μὲ τὸν Θεό, μιὰ συνομιλία ἀγάπης.

K. DAM.

Τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῶν ὀκτῶ διηγημάτων ποὺ συμπεριέλαβε στὴ συλλογὴ του «Ψυχὴς χωρὶς ἥλιο» ὁ κ. Γιάννης Γ. Παπαγεωργίου, εἶναι ἡ ἀνθρωπιά ποὺ κυριαρχεῖ, ἡ ἀγάπη στὸν ἀδικημένο ἀνθρώπο, ἡ ἀπόλυτη ἐγκαρτέρησι. Ὅλα σχεδὸν κινοῦνται στὴν ἴδια ἀτιμόσφαιρα τῆς ἐλπίδας. Ἐνῶ τὰ περιστατικὰ καὶ τὰ πρόσωπα εἶναι παρμένα ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ. Ἀναμφισβήτητα γνήσιο ἑλληνικὸ χρῶμα τὸ φόντο τούτης τῆς συλλογῆς. Ἐνα στοιχεῖο ἀξιοκάθε ἐξάρσεως μαζὶ μὲ τὸ καλὸ γράψιμο ποὺ κάνει εὐχάριστο τὸ διάβασμα.

Ἀντιθέτως τὰ «Διηγήματα» τοῦ κ. Θεοδώρου Α. Κριεζῆ ὑστεροῦν στὴ μορφή. Ἐνῶ προσπαθεῖ νὰ θίξῃ θέματα ζωῆς μὲ ἀναμφισβήτητη καθαρότητα σκέψεως, παρασύρεται ἀπὸ κάποια ρητορικὴ διάθεσι ποὺ μειώνει, μαζὶ μὲ τὴ «λογία» γλῶσσα ποὺ μεταχειρίζεται, τὴν καλὴ ἐντύπωσι ποὺ ἡ οὐσία ἔρχεται νὰ δημιουργήσῃ στὸν ἀναγνώστη. Ὅμως τὰ καλὰ στοιχεῖα ποὺ κλείνει — γιατί πρέπει νὰ τ' ὁμολογήσωμε, κλείνει καλὰ στοιχεῖα — τούτη ἡ συλλογὴ, προδικάζουσι μιὰ καλὴ μελλοντικὴ ἐξέλιξι τοῦ συγγραφέα σ' αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ λόγου.

K. DAM

★

Suzanne Fouché: «Ὁ ἄρρωστος — ὁ ἀδελφός μου» («Le malade, mon frère», Edit. du Centurion. Paris 1955).

Τὸ ἔργον τῆς Suzanne Fouché εἶναι γνωστὸν σήμερον εἰς ὅλον τὸ κόσμον. Τῷ 1934 ἐδημοσίευσεν τὸ βιβλίον «Souffrance, école de vie» μὲ πρόλογον τοῦ Fr. Mauriac, καρπὸν τῶν ἐτῶν κατὰ ὅποια παρέμεινε κλινίηρος, ἐν ἀκινήσει.

Τῷ 1937 «Le chemin de la croix du Cygneen» προωρισμένον διὰ ν' ἀνακουφίσῃ τοὺς χρονίως πάσχοντας καὶ ἀναπήρους.

Ἀπὸ τὸ 1934 ὑπῆρξεν ὁ συντάκτης τῆς ἐπιθεωρήσεως «Vaincre» ἀφιερωμένης εἰς τοὺς ἀρρώστους μὲ συνεργάτας τὸν Paul Claudel, τὸν Gabriel Marcel, τὸν Charles du Bos, τὴν Camille Mayran, τὸν Francois Mauriac κ. ἄ.

Ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου νὰ συνεχίσῃ τὴν ἔκδοσιν αὐτὴν, συνεκέντρωσεν εἰς ἓνα τόμον τὰ ὠραιότερα ἄρθρα ποὺ ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὴν ἐπιθεωρήσιν «Vaincre» ὑπὸ τὸν τίτλον «Dialogues avec la souffrance»

Ἐν τῷ μεταξύ καὶ ὡς κοινωνικὴ λειτουργὸς συνέθεσε «L' aide - memoire de l' enquêteur», πολυτίμον ὁδηγὸν τῶν κοινωνικῶν νόμων καὶ τὸ περίφημον μικρὸν βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον «Vocation sociale» διὰ τὸν καταρτισμὸν τῶν κοινωνικῶν ἐργατῶν.

Τέλος τὸ 1945 ἐδημοσίευσε τὸ βιβλίον «Hommes qui êtes vous» δοκίμιον μορφολογίας, λίαν χρήσιμον εἰς τοὺς παιδαγωγούς καὶ τοὺς εκπαιδευτικούς.

Ἐκτὸς ὅμως τοῦ συγγραφικοῦ τῆς ἔργου, παρὰ τὰ 17 ἔτη τῆς ὀλοκληρωτικῆς ἀκινήσιας τῆς, ἴδρυσεν τῷ 1926 τὴν Χριστιανικὴν Ἐνωσιν τῶν ἀρρώστων τῆς Βερκε, τὴν πρώτην ἔνωσιν ἀρρώστων εἰς Γαλλίαν. Τῷ 1929 ἐδημιούργησε καὶ τὴν Ἐνωσιν τοῦ σωματικῶς ἀναπήρου δι' ἔργασίαν, ἣ ὁποία ἀποτελεῖ καὶ τὸ κύριον ἔργον τῆς ζωῆς τῆς. 15 Κέντρα ἐδημιουργήθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν, τὰ ὁποῖα προσφέρουν περίπου 900 θέσεις εἰς φυματικούς, καρδιακούς, ἀναπήρους πάσης κατηγορίας. Τὸ ἐπιστέγασμα τῆς μεγάλης αὐτῆς ἀγάπης τῆς διὰ τὸν ἀρρωστον συνάνθρωπον εἶναι καὶ τὸ βιβλίον τῆς «ὁ ἀρρωστος, ὁ ἀδελφός μου» (Edit. du Centurion, Paris 1955 — Le malade, mon frère). Ὁ ἀρρωστος, λέγει εἰς τὸ πρῶτον τῆς κεφαλαιῶν, «εἶναι κατ' ἀρχὴν ἄνθρωπος, καὶ τὸν ἄνθρωπον πρὸ παντός πρέπει νὰ κατανοήσωμεν εἰς αὐτόν». Καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔμπρὸς εἰς τὴν ἀρρώστειαν εἶναι μόνος ὅπως ὁ Δαυὶδ ἔμπρὸς εἰς τὸν Γολιάθ.

Τὸ βιβλίον τῆς αὐτῆς εἶναι γραμμένο μετὰ τὴν κατανοήσιν καὶ ἀδελφικὴν ἀγάπην δι' ἐκείνους πού ὑποφέρουν — δέκα ἑπτὰ χρόνια ὑπέφερε καὶ ἡ ἴδια καὶ ἐγνώρισε τί θὰ πῆ ἀρρώστεια — ὥστε νὰ μπορῆ κανεὶς μετὰ βεβαιότητος νὰ παρατηρήσῃ ὅτι κανὲν ἄλλο βιβλίον, ἀπ' ὅσα ἔχουν γραφῆ, δὲν περιγράφει μετὰ τὴν λεπτότητα καὶ λεπτομέρεια ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα πού ἀπαιτοῦνται διὰ νὰ τολμήσῃ κανεὶς νὰ πλησιάσῃ τὸν ἀρρωστο, χωρὶς νὰ τὸν πληγώσῃ, χωρὶς νὰ τὸν ὠθήσῃ περισσότερο μέσα εἰς τὴν μοναξιάν του, διὰ νὰ τολμήσῃ νὰ τὸν ἀποκαλέσῃ ἀδελφόν του.

«Ὅταν ὁ ἄνθρωπος θλέπῃ, πὼς ἕνας ἄλλος ἐσκέφθῃ τὸ ἴδικόν του πρόβλημα, ἀπησχολήθῃ μετ' αὐτὸ μετὰ ὅλα τὰ μέσα πού διαθέτει, προχωρεῖ περισσότερο ἀπ' αὐτόν διὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ, μὲν εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκπληκτος, καὶ ἀνησυχεῖ. Ἄλλ' ἔάν ὁ φίλος ξεύρῃ νὰ εἶναι ταπεινός καὶ γλυκύς, κάμνει προτάσεις, χωρὶς νὰ θέλῃ νὰ τίς ἐπιβάλλῃ, θέτει ἐρωτήματα χωρὶς νὰ διδῇ ἀπαντήσεις, ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἐπιθυμεῖ νὰ βοηθήσῃ παίρνει τὸ χέρι πού τοῦ τείνεται, στήριζεται ἐπάνω εἰς αὐτὸ διὰ νὰ περάσῃ τὴν στενὴν διάβασιν πού εὐρίσκειται ἔμπρὸς τοῦ».

Ἄντιμετωπιεῖ ξεχωριστὰ τὸν ἀρρωστο παιδί, τὸν ἔφηβο, τὸν ἐνήλικον, τὸν ἡλικιωμένον. Πόσον δίκαιον εἶναι εἰς τὴν ξεχωριστὴν αὐτὴν προσπάθειάν τῆς διὰ κάθε ἡλικίαν εἶναι φανερόν ἀπὸ τὴν καθημερινὴν πείραν. Ὁ κάθε ἄνθρωπος ἀναλόγως τῆς ἡλικίας

του συμπεριφέρεται τελείως διαφορετικὰ κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀρρώστειας καὶ ὁ κατάλληλος τρόπος διὰ τὴν περιποίησιν του καὶ τὴν θεραπείαν του συντελεῖ σημαντικὰ διὰ τὴν ταχύτεραν ἰασίν του.

Εἰς τὸ δεύτερον κεφάλαιον περιγράφει τί σημαίνει «στενὴ πύλη» τῆς ἀρρώστειας εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ἐπεξεργάζεται ὁ πόνος. Δείχνει ἐπίσης ἀπὸ πού πρέπει νὰ περάσῃ ὁ ἀρρωστος, «τὸν ἀνηφορικὸν δρόμον» μετὰ τὴν ἐλπίδα, τίς ἀπογοητεύσεις, τὴν κούρασιν καὶ τὸν θάνατον ἀκόμη.

Εἰς τίς σελίδες τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἐπίσης πὼς καλεῖ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον μέσα εἰς τὴν δοκιμασίαν τῆς ἀρρώστειας καὶ τὴν ἀπάντησιν τοῦ ἀρρώστου, ὡς ἕνα καρπὸν πού ἔχει ὀρμίσσει.

Καὶ ἐπακολουθεῖ ἡ «ἐπιστροφή εἰς τὴν ζωὴν», εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου, τοῦ ἀρρώστου πού ξαναμπαίνει εἰς τὴν κοινωνίαν διὰ νὰ ξαναρχίσῃ τὴν ζωὴν, νὰ ἀσχοληθῇ μετὰ τὴν οἰκογένειάν του, μετὰ τὴν ἔργασίαν του, νὰ ἐπαναπροσαρμοσθῇ κατὰ τὸν τρόπον πού θὰ κάμῃ νὰ καρποφορήσῃ ὅλη ἡ πείρα διὰ τὴν ἀξίαν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, πού ἀπεκτήθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀρρώστειας.

Ἄλλὰ ἐκεῖνο πού καταπλήσσει τὸν ἀναγνώστην εἶναι τὰ τρία τελευταῖα κεφάλαια μετὰ τὰς πρακτικὰς συμβουλὰς διὰ τὴν περιποίησιν τοῦ ἀρρώστου, συμβουλὰς, δι' ἐκείνους πού ἐπισκέπτονται τοὺς ἀρρώστους καὶ ὁδηγίας διὰ νὰ ἡμπορῇ ὁ ἀρρωστος καὶ ὁ ἀνάπηρος νὰ κατανοήσουν τὴν διαίταλον τῶν νόμων πού τοὺς ἀφοροῦν.

Αἱ πρακτικαὶ συμβουλὰι τῆς εἶναι γεμάται ἀπὸ μίαν ἀληθινὴν συμπόνιαν, ἀπογυμνωμένην ἀπὸ κάθε ψεύτικη εὐαισθησίαν. Τί προσοχὴ διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῶν περιποιήσεων, διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ δωματίου, μετὰ τὸ κρεββάτι τοῦ ἀρρώστου, διὰ τὰ μικρὰ καθήκοντα πού τόσο συχνὰ παραμελοῦνται! Ἄλλὰ καὶ πόσος ἀνθρωπισμὸς, πόση λεπτότης μέσα εἰς τὰς συμβουλὰς τῆς διὰ τοὺς ἐπισκέπτας τῶν ἀρρώστων. Χωρισταὶ διὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ παιδιοῦ, τοῦ ἐφήβου, τοῦ ἐνηλίκου, τῆς νέας κόρης, τῆς κρεβατωμένης ἀπὸ καιρὸ μητέρας, διὰ τὸν γέροντα πατέρα. Τί λεπτομέρεια καὶ διὰ τὰ δῶρα πού πρέπει νὰ προσφέρῃ κανεὶς καὶ τί φροντίς γιὰ τὴν προετοιμασίαν τὴν πνευματικὴν τοῦ ἐπισκέπτου προτοῦ πάη εἰς τὸν ἀρρωστο. «Πλουτισθῆτε ἐσωτερικὰ, προετοιμασθῆτε, μάθετε γεγονότα τῆς ζωῆς του. Ἄνοιξατε τοῦ τὰ παράθυρα διὰ νὰ ἰδῇ τὴν ζωὴν. Μὴ τὸν ἀφίνετε νὰ κρατᾷ συνεχῶς τὸ βάρος τῆς ἀρρώστειας ἐπάνω του. Μὴ τὸν οἰκτείρετε ἀκόμη καὶ ἂν ἡ κατάστασίς του εἶναι θλιβερά... Ἄκουετε τον χωρὶς νὰ τὸν διακόπτετε. Δεχθῆτε ὅλα, &

κόμη και τὸ ἄδικον, ἀκόμη και τὸ ἀπίθανον. Βοηθήσατε τον νὰ δώση εἰς τὴν προσωπικότητά του τὴν ἀληθινὴν μορφήν της. Σεβασθήτε τὰς πεποιθήσεις του χωρὶς αὐτὸ ν' ἀποκλείη τὴν μαρτυρία τῆς ἰδικῆς σας πίστεως... Μὴν τοῦ πηγαίνετε πάντα λουλούδια ἀπὸ τὸν ἀνθοπώλην σας. Τὰ λουλούδια μαραίνονται γρήγορα και τὸν ἀπογοητεύουν. Ἐνδιαφερθῆτε διὸ ὅτι τὸν ἐνδιαφέρει ὡς τὴν τελευταίαν λεπτομέρειαν. Καὶ προσέξατε ἰδιαίτερος εἰς τὸ πνευματικὸν πεδίου. Μὲ πολλὴν διάκρισιν μάθετε τὰ πνευματικὰ του ἐνδιαφέροντα. Ἄν ἀποφεύγη τὴ συζήτησιν μὴν ξαναμιλήσετε σεῖς πρώτος δι' αὐτό. Ἄρκει νὰ ξέρη πὼς θὰ εἰσθε ἔτοιμος νὰ ἀντιμετωπίσετε και τὸ πρόβλημα αὐτὸ μαζί του τὴν ἡμέρα πού θὰ παρουσιασθοῦν αἱ πνευματικαὶ ἀνησυχίαι του».....

Καὶ τόσαι ἄλλαι λεπτομέρειαι μέσα εἰς τὰς ὁποίας διαφαίνεται ἡ πραγματικὴ ἀγάπη πού θερμαίνει και διαλύει τὰς ἀνησυχίας, τονώνει και ὀδηγεῖ ἐκεῖνον πού ὑποφέρει. Ὁ τρόπος ὁ ἀπαλός και ὁ ἀληθινός — ἐν τούτοις τόσον δύσκολος — πού βοηθεῖ νὰ πλησιάσῃ κανεὶς τὸν ἄρρωστον και νὰ κάνη νὰ ἀναπτυχθῇ μαζί του μιὰ ἀδελφικὴ φιλία.

Κανεὶς ἄλλος, ἐπαναλαμβάνομεν, δὲν κατάρθωσε νὰ ὀμιλήσῃ τόσον ἀπλᾶ μὰ τόσο δυνατὰ διὰ τὸν πόνον τοῦ συνανθρώπου ὅσον ἡ Suzanne Fouché ἴσως γιατί ἠσθάνθη καὶ ἐνεβάθυσε περισσότερο εἰς τὸν ἀνθρώπινον πόνον μέσα εἰς τὴν ἰδικὴν της ἀρρώστειαν. Ἐγνώρισε μέσα εἰς αὐτὴν τὴν λυτρωτικὴν της ἀξίαν, ἀλλ' ἐπίσης και τὰς ἀγνοήσας τόσον τὰς ἰδικὰς της, ὅσον και τῶν ἄλλων πού ἐγνώρισε εἰς τὰ μακρὰ χρόνια τῆς ἀρρώστειας της. Καὶ δι' αὐτὸ τὸ βίβλιον της ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον βοήθημα δι' ὅποιον ἐπιθυμεῖ νὰ γνωρίσῃ και νὰ κατανοήσῃ τὸν ἄρρωστον συνάνθρωπον μὲ τὸν σκοπὸν νὰ τοῦ προσφέρῃ τὴν πραγματικὴν βοήθειαν και νὰ τὸν ἀνακουφίσῃ.

Δ. Ε. ΧΑΡΟΚΟΠΟΣ

ΕΛΗΦΘΗΣΑΝ

— Ἀρχιμ. Γερωνύμου Κοτσώνη, δ. θ. : «Ἡ κανονικὴ ἄποψις περὶ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν ἑτεροδόξων. (Intercommunion)». Ἐκδόσεις «ἡ Δαμασκός». Ἀθήναι 1957.

— Παν. Κ. Χρήστου, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης : «Νικήτα Στηθάτου, μυστικὰ συγγράμματα». Ἐισαγωγή — κείμενον ἀνέκδοτον — σχόλια. Θεσσαλονίκη 1957.

— Τοῦ ἰδίου : «Ἡ περὶ ἀνθρώπου διδασκαλία τοῦ Θεοφίλου Ἀντιοχείας». Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ «Γρηγορίου Παλαμά». Θεσσαλονίκη 1957.

Ἀπὸ τὰς ἐκδόσεις τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων ἡ «Ζωή» :

* «Πρὸς τὴ γαλήνη». Ἀθήναι 1957.

* «Οἱ θησαυροὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς» (κατὰ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον). Ἀθήναι 1957.

* «Ὁ Μωϋσῆς», ὑπὸ Ἀλεξ. Γκιλάα. Ἀθήναι 1957.

* «Γιαμῶς, (Παιδικὰ διηγήματα). Ἀθήναι 1957.

— Ἰωάν. Κολιτσάρα : «Ὁ μεγάλος Παιδαγωγός». Ἐκδοσις τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν». Ἀθήναι 1957.

— «Σύγχρονοι ὀδηγηταί». Ἐκδοσις τῆς «Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως». Ἀθήναι 1957.

— Γεωργ. Θ. Ζώρα, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν : «Διονύσιος Σολωμός, ὁ ἐθνικὸς ποιητὴς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος». Ἀθήναι 1957.

— Τοῦ ἰδίου : «Ἀνδρέου Κάλβου, πολιτικὰ διατριβαί». (Ἄγνωστα δοκίμια τοῦ ποιητοῦ τῶν Ὠδῶν). Ἀθήναι 1957.

— Τοῦ ἰδίου : «Τζάνε Βεντράμου, ἱστορία φιλαργυρίας μετὰ τῆς ὑπερφηφάνιας». (Ἄγνωστον σιχουόγημα τοῦ ἱστ' αἰῶνος). Ἀθήναι 1957.

— Τοῦ ἰδίου : «Διηγήματα τοῦ Βοκκαλιου, πρότυπα τοῦ Τριβώλη και τοῦ Βηλαρά». Ἀθήναι 1957.

— Γεωργ. Ζώρα και Π. Κρέτση — Λεοντσίνη : «Πανάρετος και μονόπρακτος λαϊκὴ διασκευὴ τῆς Ἐρωφίλης». Ἀθήναι 1957.

— Μιχ. Πανάγιου, διδάκτορος τοῦ Δικαίου τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου : «Πῶς χωρίζεται ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα».

— Τοῦ ἰδίου : «Οἱ νεκροὶ μας ζοῦν».

— Κωνσταντίνου Καλλινίκου, πρωτοπρεσβυτέρου : «Ὁ χριστιανικὸς ναὸς και τὰ τελοῦμενα ἐν αὐτῷ». Ἐκδοσις 6'. Ἐκδόσεις «Ἐκθέσεως Χριστιανικοῦ Βιβλίου». Ἀθήναι 1958.

— Γεωργ. Μπεκατόρου : «Τάξις τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν 1958 (κατὰ τὸ τυπικὸν τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας). Ἀθήναι.

— Γεωργ. Θέμελη, δικηγόρου : «Ἡ δικαιοσύνη και ἡ Ἑλλάς μετὰ χίλια ἔτη». Ἀθήναι.

— Ἀρχιμ. Τίτου Ἐμμ. Ματθαϊάκη : «Ἡ συμβολὴ τοῦ ὁρθοδόξου Ἑλληνικοῦ κλήρου εἰς τὸν ἀμυντικὸν πόλεμον 1940—41. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας»). Ἀθήναι 1957.

— Σπυρ. Ἀβούρη, καθηγητοῦ τῶν θρησκευτικῶν : «Πῶς εἶδον τὰς Ἀθήνας οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας». Ἀθήναι 1957.

— Σάββα Ι. Κανταρτζή, δημοσιογράφου, «Ἀρχαῖες θρησκείες και Χριστιανισμός». Θεσσαλονίκη 1957.

— Ἀρχιμ. Ἀλεξ. Καντώνη : «Ἀξίως προσέλθετε» (Ἱερὰ Ἐξομολόγησις — θεία Εὐχαριστία). Ἐκδόσεις «Φωτός». Θεσσαλονίκη 1957.

— Κωνστ. Χρυσάγη, θεολόγου : «Θρησκευτικὰ ὀμιλία και τινες ἐπικήδειοι λόγοι». Ἀθήναι 1956.

— Ν. Δελιάνη: «Ἡ διαθήκη τοῦ ὄσιου Νικάνορος τοῦ Θεσσαλονικέως». Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Δ' τόμου τῶν Μακεδονικῶν. Θεσ/νίκη 1957.

— Γ. Μ. Πολιτάρχη: «Ἰωάννης Κουκουζέλης». Ἀθήναι.

— Ἰω. Κ. Κορναράκη, καθηγητοῦ τῆς Πατριάρχης Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς: «Τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων ποιμαντικῆς φροντίδος καὶ ψυχοθεραπείας ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου». Ἀθήναι 1957.

Ἀπὸ τὰς τελευταίας ἐκδόσεις τοῦ οἴκου

Georg Thieme (Stuttgart)

- Doz Dr E. Vogler und Prof. Dr R. Herbst: Angiographie der Nieren.
- Prof. Dr H. Martins: Die Geburtshilflichen Operationen (Ihre Ausführung und Anwendung).
- Prof. Dr F. Hoff: Fieber Unspezifische Abwehrvorgänge Unspezifische Therapie.
- Priv. Doz. Dr H. Südhof: Praktische Winke für das klinisch-chemische Routinelaboratorium.
- Prof. Dr H. Sarre: Nierenkrankheiten (Physiologie, Pathophysiologie Klinik und Therapie).
- W. P. Blount: Knochenbrüche bei Kindern.
- Prof Dr P. Glees: «Morphologie und Physiologie des Nervensystems».
- Dr P. Miescher und Priv Doz Dr K. O. Vorlaender: Die Immunopathologie in Klinik und Forschung und das Problem der Autoantikörper.
- Dr Spiegler: Physikalische Grundlagen der Röntgen Diagnostik.
- Priv. Doz. Dr V. Becker: Sekretionsstudien am Pankreas.
- Dr D. Richter: Schizophrenie.
- Dr J. Kottmaier: Taschenbuch der praktischen Medizin.
- Prof. Dr. H. Naujoks: Gerichtliche Geburtshilfe.
- Prof. Dr. K. Kollé: Kraepelin und Freud. Beitrag zur neueren Geschichte der Psychiatrie - Bundesministerium für Arbeit: Rehabilitation in England.
- Prof. Dr W. Bolt, Prof. Dr W. Forsmann, Dir. Dr H. Rink: Selektive Lungenangiographie.
- Dr H. Buckup: Taschenbuch der Arbeitsmedizin.
- Prof. Dr K. Spang: Rhythmusstörungen des Herzens.
- Systematik, Ursache und klinische Bedeutung, Therapie.
- Prof. Dr. W. Teschendorf: Lehrbuch der röntgenologischen Differentialdiagnostik.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Η ΥΠΕΡΝΙΚΗΣΗ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ

Τὸ νέο πρόγραμμα τῶν Αὐστριακῶν Σοσιαλδημοκρατῶν.

(Σάλτσμπουργκ, Νοέμβριος 1957)

Κύριο ἔργο τοῦ τελευταίου συνεδρίου τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος τῆς Αὐστρίας στάθηκε ἡ τολμηρὴ καὶ βαρυσήμαντη προσπάθεια νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὴν μαρξιστικὴ του σκιά.

«Ἡ νεώτερη κοινονία ἐξελίχθηκε ἐντελῶς διαφοροτικὰ ἀπ' ὅ,τι ὁ Μάρξ προεῖπε στὸ κομμουνιστικὸ Μανιφέστο του». Αὕτῃ ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς κατευθυντήριες διαπιστώσεις στὸ προσχέδιο γιὰ ἓνα νέο πρόγραμμα τοῦ κόμματος.

Τὸ προσχέδιο σὲ 400 ἔντυπες σελίδες διαγράφει τὴ νέα μορφή ποὺ θέλει νὰ πάρῃ ἓνα ἀπὸ τὰ παλιότερα καὶ ριζοσπαστικότερα σοσιαλιστικὰ κόμματα τῆς Εὐρώπης. Ἀπὸ τὶς σελίδες του λείπουν ἐντελῶς ὅροι ὅπως «πάλη τῶν τάξεων», «μπούρζουαζία», «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου» καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι τοῦ Μαρξιστικοῦ λεξιλογίου τῶν περασμένων δεκαετηρίδων. Κι' ἂν στὸ συνέδριο ἀναφέρθηκαν οἱ ἔννοιες προλεταριάτο, ἐκμετάλλευση καὶ καταπίεση τῶν ἐργατῶν, αὐτὸ ἔγινε πάντα σὲ ἐξάρτηση μὲ τὴν δεξιάτη κριτικὴ τοῦ «Σοσιαλισμοῦ» τύπου τῶν κομμουνιστικῶν χωρῶν, ὅπου, σύμφωνα μὲ τὶς ἀπόψεις τοῦ πρώτου θεωρητικοῦ τοῦ κόμματος, τοῦ ὕψηγητοῦ Δρ. Benedikt Kautsky, ἡ κυρίαρχη νέα μπούρζουαζία, κάτω ἀπὸ τὴν σημαία ἐνὸς παραμορφωμένου μαρξισμού, ἀσκεῖ τὴν χειρότερη μορφή τῆς ἐκμετάλλευσης.

Ἡ ἐπιθυμία τοῦ κόμματος νὰ ἀποδώξῃ τὴν ἰδεολογικὴ «ασθούρα» ἐκδηλώθηκε καθαρὰ καὶ μὲ τὶς δημοσιώτερες ἐκδηλώσεις τοῦ συνεδρίου στὸ Salzburg. Στὴ θέση τῶν κόκκινων σημαῶν ποὺ κάλυπταν στὰ προηγούμενα συνέδρια τοὺς τοίχους τῆς αἰθούσης συνεδριάσεων, κυμάτιζαν στὸ φόντο μόνο τῆς μεγάλης αἰθούσης πέντε πελώριες σημαῖες: ἡ γαλάζια τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, ἡ ἐθνικὴ σημαία τῆς Αὐστριακῆς Δημοκρατίας, ἡ τοπικὴ τοῦ Σάλτσμπουργκ, ἡ σημαία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκεῖ ἀνάμεσα, σὰν σημαία τῆς παράδοσης τοῦ κόμματος τρόπον τινά, ἡ παλιὰ κόκκινη σημαία τοῦ κόμματος.

Ἐπάνω ἀπὸ τὶς πέντε σημαῖες, στὸ μῆκος τοῦ μεγάλου τοίχου, κανένα διεγερτικὸ σύνθημα, ὅπως τόσο συχνὰ στὸ παρελθόν. Ἀντίθετα τὸ θερμὸ εἰρηρικὸ «motto» τοῦ συνεδρίου αὐτοῦ: «Σοσιαλισμὸς σημαίνει ἀνθρωπισμὸς». Καὶ ἀντὶ ὅποιου κομματικοῦ ἐμβατηρίου ἢ πανηγυρικῆ ἐναρκτήρια συνεδρίαση ἀνοῖξε ἀπλᾶ μὲ τὴν ἀνάκρουση τοῦ Αὐστριακοῦ ὁμοσπονδιακοῦ ὕμνου.

Σημαντικότερη ὥρα τοῦ συνεδρίου στάθηκε ἡ μακρὰ ἀνακοίνωση τοῦ Δρ. B. Kautsky, ὕψηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ γιου ἐνὸς φη-

μοιόμενον πατέρα, ποὺ ἔξριξε τὶς γραμμὲς γιὰ ἓνα νέο πολιτικὸ πρόγραμμα τοῦ κόμματος.

Οἱ 473 ἀντιπρόσωποι δέχθησαν μὲ ἐνθουσιασμὸν τὶς προτάσεις τοῦ θεωρητικοῦ τοῦ κόμματός των. Τὸ σχέδιον ἔπειτα θὰ μελετηθῆ ἀπὸ τὶς ἐπὶ μέρους ὀργανώσεις τοῦ κόμματος μέχρι τὴν ἀνοίξην τοῦ 1958, ὅποτε θὰ συγκληθῆ ἕκτακτο συνέδριον γιὰ νὰ τὸ ἀναδείξῃ σὲ ἐπίσημο πρόγραμμα τοῦ κόμματος.

Ὁ Kautsky διευκρίνησε στὴν ἀγόρευσίν του ὅτι τὸ κόμμα καὶ στὸ νέο πρόγραμμα ἐμμένει στὶς παλιῆς βασικῆς σοσιαλιστικῆς ἰδέες τῆς μετὰ τῆς κοινωνίας καὶ τῆς οἰκονομίας σ' ἓνα ὀργανισμὸν ἴσων καὶ ἐλευθέρων προσώπων. Πρέπει ὅμως αὐτὸ νὰ προσαρμολοθῆ στὶς μεταβολὰς καὶ στὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς. Ἄρα ὄχι περιεχόμενον ἴσων σκοποὶ, μορφῆς ὅμως καὶ μέθοδοι τοῦ σοσιαλιστικοῦ κινήματος πρέπει ἀσφαλῶς νὰ ἀλλάξουν.

Τὸ νέο κομματικὸ πρόγραμμα ἀπομακρύνεται ὡστόσο σαφῶς ἀπὸ τὸν Μαρξισμό καὶ τὴν Μαρξιστικὴ ὀρολογία. Παίρνει τὸν Μάρξ καὶ Ἔγκελς ὡς ἱστορικῆς προσωπικότητες μόνο, ποὺ οἱ θεωρίαι τους σήμερον εἶναι ὅλο καὶ πῶς πολλὰ ξεπερασμέναι καὶ λανθασμέναι καὶ ἀπὸ τὸν ὅλα κακομεταχειρισμέναι ἀπὸ τὸν κομμουνισμό.

Τὸ νέο οἰκονομικὸ πρόγραμμα ἐξ ἄλλου ἀποβλέπει στοὺς ἀργότες, τοὺς ἐργάτες βιομηχανίας καὶ τοὺς ἐλεύθερους ἐπαγγελματίαις ὑπογραμμίζοντας τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς ἐλευθέρου ἀνάπτυξης τῶν μικρῶν οἰκονομικῶν ἐπιχειρήσεων. Περαιτέρω κρατικοποιήσεις ἀπορρίπτονται, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ἐνισχύεται τὸ «συντροφικὸν» πνεῦμα καὶ ἡ συγκρότησις συνεταιριστικῶν οἰκονομικῶν ἐπιχειρήσεων.

Ὡς πρὸς τὴν ἔξωτερικὴν πολιτικὴν τὸ πρόγραμμα καταρτίζει τὴν Αὐστριακὴν ὀδδετερότητα, χωρὶς νὰ φθάνῃ σὲ πολιτικούς παραλογισμούς. Ἐνθαρρύνεται ἡ ἐπιδίωξις γιὰ μιὰ εὐρωπαϊκὴ ἐνότητα καὶ καταδικάζεται τὴν διχοτόμησιν τῆς Γερμανίας. Ἡ ἄμυνα τῆς χώρας μὲ βάση τὴν γενικὴν ὑποχρεωτικὴν θητεία γίνεται ἀνεπιφύλακτα δεκτὴ καὶ ἀπορρίπτεται ἓνας ἄοπλος φιλειρηνισμός.

Μεγάλαι κεφάλαια τοῦ μακροῦ προσχεδίου ἀναφέρονται σὲ κοινωνικοπολιτικὰ προβλήματα ὀργανώσεως τῆς κοινότητος καὶ πολιτικὰ, ὅπου ἔρευναται καὶ ἡ σχέση μετὴν Καθολικῆ Ἐκκλησίας, μὲ πνεῦμα κυρίως προσεγγίσεως καὶ συμπεριλώσεως.

Ὅλες οἱ εἰσηγήσεις τῶν κυρίων ὀμιλητῶν τοῦ

συνεδρίου ἦσαν ἐντελῶς στὰ πλαίσια τοῦ νέου προγράμματος, ἂν καὶ αὐτὸ παρουσιάσθηκε μόνον τὴν δευτέρην μέραν τοῦ συνεδρίου στοὺς 473 ἀντιπροσώπους καὶ στὸν τύπον.

Ὁ κεντρικὸς Γραμματεὺς τῆς S.P.O. Otto Probst ἐξήγησε στὴν ὁμιλία του τὴν κατάλυση τῶν ὑπερβολικῶν ἰδεολογικῶν φραγμῶν καὶ ἐδήλωσε : «Ἐνα πιστοποιητικὸν τῆς καθολικῆς ἰδιότητος μ' ἓνα σοσιαλιστικὸν ψηφοδέλτιον στὸ χέρι δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστα». Ἐπιδιοκμασία ἀκολούθησε αὐτὴν τὴν δήλωσιν ποὺ μέχρι πρὶν λίγα χρόνια θὰ χαρακτηρίζεταν ἐνδοκομματικὴ ἰδεολογικὴ αἵρεσις. Μέσα στὸν πνεῦμα αὐτῆς τῆς ἀνοχῆς, τῆς ἐλευθέρου ἀπὸ κάθε ἰδεολογικῆ ριζοσπαστικότητος, ἦσαν καὶ οἱ εἰσηγήσεις τῶν ἄλλων σοσιαλιστῶν ἡγετῶν.

Μόνο, κατὰ τὴν συζήτησιν, ἀκούσθησαν ἀπὸ πολλοὺς παράγοντας τοῦ κόμματος ὀξείαι πολεμικοὶ τόνοι κατὰ τοῦ συνεργαζομένου εἰς τὴν Κυβερνησιν Αὐστριακοῦ Λαϊκοῦ κόμματος. Στοιχοὶ ἀκροατῆς ὅμως δόθηκε ἡ ἐντύπωσις ὅτι αὐτοὶ δὲν συμπορεύονται μετὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κόμματος. Οἱ ψῆφοι ὅμως ποὺ ζητοῦσαν τὴν συνεργασίαν τῶν σοσιαλδημοκρατῶν μὲ τὸ Αὐστρ. Λαϊκὸν Κόμμα ἦσαν πολλοὶ καὶ ἰσχυροὶ. Ἄλλα τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴν συντροφικὴν πορείαν τῶν δύο κομμάτων διετύπωσε καλύτερα στὴν εἰσηγήσίν του ὁ ἀντιπρόεδρος Δρ. Β. Pittermann μὲ τὴν βαρυσήμαντην δήλωσιν : «Γίνεται γενικὴ σιγὰ στὴν Δημοκρατίαν μας ἡ διαπίστωσις ὅτι ἡ ἀπροσχεδίασθη πολιτικὴ συνεργασία ποὺ ἐξεήθησε τὸ 1945 ἀπὸ τὸ Κίνημα Ἀντιστάσεως, δὲν εἶναι κάτι ποὺ πρέπει νὰ ξεπερασθῆ. Ἀντίθετα μορεὶ νὰ ἀνοίξῃ μιὰ καινούργια περίοδος δράσεως στὴν Κοινοβουλευτικὴν Δημοκρατίαν».

Ἡ ἀντίδρασις τῆς πλειοψηφίας τῶν ἀντιπροσώπων ἦταν στὸ συνέδριον αὐτὴ ἀκριβῶς ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ἐπιθυμῆσῃ ἡ νέα ἡγεσία τοῦ κόμματος. Τὴν πῶς ἐντυπωσιακὴ ἀπόδειξις σ' αὐτό, στὸ ὅτι δηλαδὴ τὸ σύνολο τῶν συγκεντρωμένων ἡγετῶν τοῦ κόμματος καὶ τῶν διαφόρων παραγόντων του ἔχει ξεπεράσει τὸν ριζοσπαστικὸν ἀριστερὸν Αὐστριακὸν μαρξισμόν τοῦ μεσοπολέμου καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν συγχρονισμένα, ρεαλιστικὰ καὶ μὴ δογματικὰ σκεπτομένην παρουσίαν ἡγεσίας του πρὸς τὸν δρόμον ἐνὸς πλατειᾶς ἑδρανομένου λαϊκοῦ κόμματος, δίνει ἡ ἐνθουσιαστικὴ τελικὰ ἀποδοχὴ τοῦ προσχεδίου γιὰ τὸ νέο πρόγραμμα τοῦ Σοσιαλιστικοῦ Αὐστριακοῦ Κόμματος.

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων». Ἐκδοσις Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα : ὁδὸς Καρότης 14, Ἀθήναι (Τηλ. 35-023).—Θεσ/κης : Ἀγ. Σοφίας 38.—Πειραιῶς : Φίλωνος 34α.—Ἐπιφύλιος : Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Σιβιτανίδου 39, Καλλιθέα.—Ἐτησίαν συνδρομὴ δρχ. 45, ἔξωτ. δολλ. 3.—Προστ. τυπογραφείου Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομιχάλη 176.—Χειρόγραφα, δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.